

**Uussisserändajatele võrgustikupõhise
tugiteenuste pakkumise mudeli mõju
ja jätkusuutlikkuse hindamine ning
kohanemisprogrammi koolituste ja
materjalide lõpphindamine**

Lõpparuanne

2023

Euroopa Liit
Ühtekuuluvusfond

Eesti
tuleviku heaks

2023

Uuring	Uussisserändajatele võrgustikupõhise tugiteenuste pakkumise mudeli mõju ja jätkusuutlikkuse hindamine ning kohanemisprogrammi koolituste ja materjalide lõpphindamine
Autorid	Kati Kadarik Epp Kallaste Anu Rentel Laura Sildmäe Laura Helena Kivi Janno Järve
Tänuõnad	Täname kõiki kohanemisprogrammi koolitajaid, uussisserändajaid, elluviija esindajaid ja elluviija lepingulisi koostööpartnereid, kes osalesid intervjuudes ja jagasid oma kogemusi.
Uuringu teostaja	Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR
Uuringu tellija	Kultuuriministeerium

Uuring rahastati 85% ulatuses Euroopa Sotsiaalfondi perioodi 2014-2020 rahastatava meetme 2.6 „Võimaluste loomine Eestis elavate ning ühiskonda vähelõimunud püsielanike aktiivse hõive ja ühiskondliku aktiivsuse suurendamiseks ja uussisserändajate kohanemise ja hilisema lõimumise toetamiseks“ tegevuse 2.6.2 „Kohanemiskoolituste väljatöötamine, piloteerimine ja rakendamine“ ja tegevuse 2.6.3 „Tugivõrgustike kontseptsiooni väljatöötamine ja rakendamine“ toetusest ning 15% ulatuses riigieelarvelisest kaasfinantseeringust.

Euroopa Liit
Ühtekuuluvusfond

Eesti
tuleviku heaks

Sisukord

Lühikokkuvõte.....	5
Uussisserändajate teenuste kasutamine, hõive ja kohanemine	5
Võrgustikupõhise tugiteenuste mudeli hindamine.....	6
Kohanemisprogrammi lõpphindamine	7
Executive summary.....	9
New immigrants' use of services, employment, and adaptation.....	10
Evaluating the network-based support services model.....	11
Final evaluation of the adaptation program.....	12
Mõisted ja lühendid.....	15
Sissejuhatus	16
1 Uussisserändajatele kohanemismeetmest pakutud teenuste seos sisserändajate hõive ja kohanemisega	21
2 Uussisserändajate võrgustikupõhise tugiteenuste pakkumise mudeli mõju ja jätkusuutlikkuse hindamine.....	28
2.1 Sissejuhatus.....	28
2.2 Tugivõrgustiku mudel ja selle tegevuste kaardistus	29
2.2.1 Tugivõrgustiku mudeli määratlemine, sellele seatud eesmärgid ja oodatavad tulemused.....	29
2.2.2 „Tugivõrgustike kontseptsiooni väljatöötamine ja rakendamine“ alategevused....	34
2.3 Tugivõrgustiku mudeli mõju ja jätkusuutlikkus	37
2.3.1 Vahehindamise väljakutsed, soovitusel ja soovitusel rakendamine ning muudatused tugivõrgustiku tegevustes	37
2.3.2 Tugivõrgustiku mudeli liikumine kohalikule tasandile	40
2.3.3 Uussisserändajate teiste teenuste arendamine meetme raames.....	43
2.3.4 Hinnangud tugivõrgustiku mudeli asjakohasusele, tulemuslikkusele, jätkusuutlikkusele ja soovitusel	44
2.4. Järeldused ja soovitusel.....	46
3 Kohanemisprogrammi koolituste ja materjalide lõpphindamine.....	49
3.1 Sissejuhatus.....	49
3.2 Kohanemisprogrammi koolitustele jõudmine	49
3.2.1 Teadlikkus ja suunamisprotsess.....	49
3.2.2 Koolituste kättesaadavus ja registreerimisprotsess	52
3.2.3 Osalemine ja katkestamised	55
3.3 Kohanemisprogrammi koolituste sisu ja vormi hindamine.....	68
3.3.1 Koolituste sisu ja eesmärgipärasus.....	68
3.3.2 Koolituste ülesehitus ja vorm	74
3.3.3 Koolituste meetodid.....	79

3.3.4	Koolitaja.....	81
3.3.5	Koolituse õpiväljundid ehk üldpädevusnõuded ja tagasiside	83
3.3.6	Hindamismaatriks.....	85
3.4	Kohanemisprogrammi materjalide hindamine.....	86
3.4.1	Koolituse materjalid.....	86
3.4.2	Hinnang koolitusmaterjalidele ja nende kasutamine	88
3.5	Kohanemisprogrammi arenguvajadused.....	91
3.6	Vahehindamise järgselt tehtud muudatuste hindamine	96
3.7	Järeldused ja soovitusel.....	101
3.7.1	Üldhinnang	101
3.7.2	Eesmärgid ja struktuur	102
3.7.3	Registreerumise süsteem	103
3.7.4	Motivatsiooni tõstmine ja katkestamise vähendamine keeleõppes.....	104
3.7.5	Soovitused.....	106
Lisa 1.	Teenustes osalemise ja kohanemise ning hõive seoste analüüsi lisad	110
Lisa 2.	Hindamismaatriksid	115

Lühikokkuvõte

Raportis esitatakse ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020 prioriteetse suuna 2 „Sotsiaalse kaasatuse suurendamine“ meetme 2.6 „Võimaluste loomine Eestis elavate ning ühiskonda vähelõimunud püsielanike aktiivse hõive ja ühiskondliku aktiivsuse suurendamiseks ja uussisserändajate kohanemise ja hilisema lõimumise toetamiseks“ kahe tegevuse lõpphindamine. Tegevused on määratud käskkirjaga „Toetuse andmise tingimused uussisserändajate kohanemise toetamiseks“³ (edaspidi kohanemismeede):

- Kohanemiskoolituste väljatöötamine, piloteerimine ja rakendamine (edaspidi kohanemisprogramm, lüh KP) (kogueelarvega 7 200 429 eurot³)
- Tugivõrgustike kontseptsiooni väljatöötamine ja rakendamine (kogueelarvega 1 662 148 eurot³).

Uuringu eesmärgid on (1) hinnata võrgustikupõhise tugiteenuste pakkumise mudeli mõju ja jätkusuutlikkust ja (2) hinnata kohanemisprogrammi *Settle in Estonia* koolitusi ning materjale. Lühikokkuvõttes esitame lühidalt hindamise tulemused kolmes osas:

- (1) Uussisserändajatele kohanemismeetmest pakutud teenuste seos sisserändajate hõive ja kohanemisega
- (2) Uussisserändajate võrgustikupõhise tugiteenuste pakkumise mudeli mõju ja jätkusuutlikkuse hindamine
- (3) Kohanemisprogrammi koolituste ja materjalide lõpphindamine

Uussisserändajate teenuste kasutamine, hõive ja kohanemine

Uussisserändajate hõive ja kohanemise seost kohanemisteenustega hindasime integratsiooni monitooringu 2020. aasta andmete põhjal. Andmestiku piirangutest lähtuvalt oli võimalik hinnata meetmega seotud viie teenuse kasutamise seost enesehinnangulise kohanemisega Eestis (10-palli skaalal) ja töötamisega. Integratsiooni monitooringus kajastuvad viis teenust on: kohanemisprogramm, PPA nõustamine, vabatahtliku tegevuse infomaterjalide või veebilehtedega tutvumine, välismaalastele suunatud sotsiaal-kultuurilised tegevused ja välismaalaste nõustamiskeskustes pakutav nõustamine ja registriteenused. Teenustest enim kasutati kohanemisprogrammi, sellele järgnes pea samasuguse sagedusega PPA nõustamine, teisi teenuseid kasutas palju vähem sisserändajaid.

Statistiliselt oluline seos ilmneb PPA nõustamisteenust ja kohanemisprogrammi kasutanud ja mitte kasutanud sisserändajate hinnangus enda kohanemisele. PPA nõustamisteenust kasutanud sisserändajad hindavad enda kohanemist Eesti eluga keskmiselt kõrgemalt kui need, kes PPA nõustamisteenust ei kasutanud. Selline seos kehtib ka juhul, kui võrrelda muude samasuguste tunnustega (sugu, vanus, keeleoskus jmt) inimesi, kes kasutas PPA teenust, inimestega, kes ei kasutanud. Kuna andmed on pärit ühest ajahetkest, siis pole võimalik tuvastada, kas PPA nõustamine on mõjutanud kohanemise hinnangut või vastupidi. On tõenäoline, et PPA nõustamisteenust vajavad siin juba pikemalt elanud inimesed, kes on Eesti eluga kohanenud ja soovivad elamisluba pikendada või näiteks pere tuua Eestisse elama.

Kohanemisprogrammis osalenud inimesed hindavad enda kohanemist Eesti eluga madalamalt kui need, kes pole kohanemisprogrammis osalenud. Nii nagu PPA nõustamisteenusega võib ka

see tulemus näidata selektsiooniefekti. Tõenäoliselt valivad kohanemisprogrammis osalemise kasuks inimesed, kes on vähem kohanenud.

Teiste teenuste kasutamisel ei ilmnenud statistilist olulist seost enesehinnangulise kohanemisega. Ühelgi teenusel ei ilmnenud seost tööhõivega.

Sotsiaaldemograafilistest tunnustest ilmneb, et enda kohanemist hindavad halvemaks võrreldes samasuguste taustatunnustega inimestega:

- pererändajad
- need, kes ei tööta
- 25-34aastased (vrld 24-aastaste ja noorematega)
- eesti keelt halvemini oskavad.

Nende gruppide seas on rohkem inimesi, kellel on kohanemine Eesti eluga keerulisem, kui teistel.

Võrgustikupõhise tugiteenuste mudeli hindamine

Tugivõrgustikku, tugivõrgustiku mudelit, võrgustikupõhist tugiteenuste pakkumist ja võrgustikupõhist tugiteenuste mudelit ei mõista uussisserändajate teenuste pakkujad ning meetme elluviijad üheselt. Kord räägitakse teenusepakkujate tugivõrgustikust, kord teenuste arendamisest kaasates võrgustikku, kord teenuste pakkumisest läbi teiste teenusepakkujate. Kuigi meetme tegevuste käigus arendati muuhulgas võrgustikku (korraldati võrgustiku kohtumisi, seminare), siis lõpptulemusena keskenduti meetme 2.6. tegevuses „tugivõrgustike kontseptsiooni väljatöötamine ja rakendamine“ uussisserändajatele teenuste arendamisele.

Kõik osapooled leiavad, et teenuseid tuleb arendada ja pakkuda arvestades teiste teenuste pakkujatega, kogudes neilt vajadusel sisendit, andes omalt poolt infot ja tehes vajadusel koostööd teenuste asjakohasuse ja tulemuslikkuse tõstmiseks. Kõik teenuste pakkumise eest vastutavad intervjueeritud leiavad, et selliselt teenuste pakkumine toimubki, aga ametlikku, institutsionaliseeritud võrgustiku arendamist ei ole toimunud ega pea teenusepakkujad ka vajalikuks, v.a. kohalike omavalitsuste esindajad, kelle hinnangul on vajalik kohalike omavalitsuste sisserändajatele teenuste pakkumise eest vastutajate võrgustik luua ja arendada. Kuna kohalikele omavalitsustele on tegemist suhteliselt uue teemaga ja kõik KOV-id peavad välja arendama analoogse teenuse, siis aitaks võrgustik kogemusi vahetada ja üksteiselt õppida.

Kuna terminid „tugivõrgustik“ ja „tugivõrgustiku mudel“ meetme tegevuse „tugivõrgustike kontseptsiooni väljatöötamine ja rakendamine“ hindamisel tekitab segadust, siis **soovitame edaspidi loobuda laias mõttes tugivõrgustiku ja võrgustiku arendamisest ning igal üksikul juhul nimetada konkreetselt, milliste osapoolte ja millisel eesmärgil tegutseva võrgustiku arendamist taotletakse.**

Tulenevalt tugivõrgustiku või võrgustikupõhise teenuste pakkumise mudeli puudumisest, ei saa rääkida selle arendamisest või liikumisest kohaliku omavalitsuse tasandile. Kõik intervjueeritud kohalike omavalitsuste esindajad on aga nõus, et kohalikud omavalitsused peavad tegeleme sisserändajatele kohalike teenuste pakkumisega. Meetme osana toetati kolme KOV-i uussisserändajate teenuste arendamisel ja iga KOV tegi seda üsna omanäoliselt, oma parema äranägemise järgi. Ukraina sõja ja seonduva sõjapõgenike sissevoolu tõttu tekkis KOV-ides akuutne vajadus sisserändajatele teenuste pakkumine korraldada ning ka vaatlusaluses kolmes KOV-is laienes

teenuste pakkumine sisserrändajatele. Kõige keerulisem on KOV-idel seejuures spetsiifiliste juhtumite korral inimese abivajaduse tuvastamine ja abi pakkumine, kui abivajadus on unikaalne (nt teisest kultuuriruumist pärit inimese psühholoogiline abistamine, erineva keele- ja kultuuritaustaga laste hariduslikud erivajadused jmt). Seetõttu on KOV-idele oluline ja **soovitame arendada KOV-ide sisserrändajatele teenuste pakujate omavahelist võrgustikku, mis võimaldaks iga-kordse uue lahenduse välja töötamise asemel kiiremini leida lahendusi juba teiste KOV-ide praktikast.**

Tugivõrgustiku kontseptsioonidokumendis nimetati esmaste kohanemist toetavate teenuste näidetena, millised teenuseid KOV-i tasandi tugivõrgustik peaks pakkuma, kohanemisprogrammi koolitusi ja algtaseme keeleõpet. Mõlema teenust pakutakse praegu riiklikult. Kõikides KOV-ides peab pakkuma teenuseid muuhulgas sisserrändajatele, kuid nende teenuste viimist kohalikule tasandile ei peetud intervjueritute poolt mõistlikuks. Tegemist on teenustega, mis ei sõltu kohalikust kontekstist ning mida tuleks pakkuda sisserrändajatele ühtse metoodika ja kvaliteediga KOV-ide üleselt.

„Tugivõrgustike kontseptsiooni arendamine ja rakendamine“ tegevuse käigus toetatud teenustest on osad osutunud vajalikuks ja nende pakkumine ning arendamine jätkub, teiste ühekordsete projektipõhiste teenuste pakkumisest on praeguseks loobutud. Suurima mahuga toetaud PPA nõustamisteenuse pakkumine jätkub projektipõhise rahastusega. Varasemad meetme vahe- ja lõpphindamised on leidnud, et tegemist oli asjakohaste teenustega, mille pakkumine oli tulemuslik.

Uussisserrändajate väljendatud vajakajäämised teenustes puudutavad eelkõige universaalseid teenuseid, mis peavad olema kättesaadavad võrdselt nii sisserrändajatele kui kohalikele elanikele. Sellistena nimetati arstiabi ja lasteaiakohti. Universaalsetele teenustele ligipääsu raskendab lisaks üldisele kättesaadavuse probleemile kõigile elanikele, sisserrändajatele eesti keele oskus ja teenusepakujate ebapiisav teadlikkus ja tundlikkus kultuurilisest mitmekesisusest. Mõlemad teemad on olulised ja vajavad iga teenusepakkuja juures läbi mõtlemist, teenuste arendamist ja teenusepakujate koolitamist.

Kohanemisprogrammi lõpphindamine

Kohanemisprogrammi hindamise objektiks on kohanemisprogrammi teemamoodulite ja A1 ning A2 taseme keeleõppemoodulid. Hindamine ei hõlma rahvusvahelise kaitse moodulit ja spetsiaalselt ajutise kaitse saajatele korraldatud kohanemisprogrammi koolitusi: A1-taseme eesti keele õpe ja 1-päevane kohanemist toetav koolitus, mis on ajutise kaitse saajatele kohustuslik. **Hindamine hõlmab ainult tavarändega saabunuid, st hindamisse ei ole kaasatud rahvusvahelise kaitse ja ajutise kaitse saajad.** Hindamine põhineb olemasolevatel andmetel ja intervjuudel (meetme elluviija esindajatega, meetme elluviija lepinguliste koostööpartneritega, KP-i koolitajatega, KP-s alates 2021. aastast osalenud uussisserrändajatega, KP-s mitteosalenud uussisserrändajatega).

Üldine hinnang kohanemisprogrammidele, nii praeguse lõpphinnangu põhjal kui ka varasemalt läbi viidud hindamistes, on hea. KP erinevates moodulites ja keeleõppes osalenud uussisserrändajad hindavad koolituse tagasiside ankeetides aastatel 2015-2022 järjepidevalt kõrgelt: 5-palli skaalal enam kui 4-ga, nii kohanemisprogrammi koolituste struktuuri, ajakava, korraldust kui ka koolitajaid. Samal perioodil on IBS ja RAKE (2023) meetme lõpphindamise järgi kõigi KP moodulite keskmisena ligi 85% koolitatavatest olnud seisukohal, et KP vastas täielikult või küllaltki

palju nende ootustele. Ka intervjuude põhjal on KP elluviija lepingulise koostööpartneri ja koolitajate hinnangud kohanemisprogrammile positiivsed. Ajavahemikus 2015-2022 osales KP-s 8109 inimest 13 747 koolituskorral.

Vastavalt kohanemisprogrammi määrusele on kohanemisprogrammi eesmärk uussisserändajate rändeprotsessi ja hilisema lõimumise toetamine, tagades neile teadmised riigi ning ühiskonna toimimise, igapäevase eluolu, töö, õppimise ja perekonnaga seotud teemadel ning soodustades neil eesti keele oskuse omandamist. Lisaks sätestavad iga mooduli täpsema eesmärgi määruse lisad, kus nimetatakse, milliseid teemasid peab iga moodul käsitlema ning millised üldpädevusnõuded mooduli läbinud isik omandama.

KP elluviija, koolitajad ja uussisserändajad näevad KP eesmärke laiemana kui määruse lisades loetletud üldpädevusnõuded. KP elluviija lepinguline koostööpartner ja koolitajad näevad, et KP toimib uussisserändajatele eelkõige üldise silmaringi avardajana ja Eesti visiitkaardina. KP elluviija näeb, et KP on oluline, sest läbi selle saavutavad uussisserändajad kohese kontakti riigiga. Samuti pakub KP võimalusi uussisserändajatel omavahel sotsialiseerumiseks ning oma spetsiifilistele küsimustele vastuse saamiseks. Osapoolte tajutud laiemad KP eesmärgid ja määruse lisades seatud kitsas loetelu spetsiifilistest teadmistest, mida KP tulemusena peaks inimene omandama (üldpädevusnõuded) tõstatavad KP ülesehituses põhimõttelise dilemma: kas KP teemamoodulid peaksid olema niivõrd suure hulga info ja teadmiste edasiandmisele orienteeritud nagu praegune määrus ette näeb või võiks eesmärk olla hoopis nõ. Eesti visiitkaardiks olemine ja uussisserändajates Eesti ühiskonna ja kultuuri suhtes positiivse hoiaku kujundamine ning sotsialiseerumisvõimaluste loomine. **Piiratud ressursside ning tulevikus ESF vahendite vähenemise olukorras tuleb ka kaaluda, kuidas muuta KP efektiivsemaks. Elluviija võiks kaaluda KP teemamoodulite eesmärkide ja koolituste struktuuri muutmist – teadmiste edasiandmisele orienteeritud teemamoodulite juhendatud koolitused võiksid asendada hoiakuid kujundavate, praktilisi oskusi andvate ja sotsiaalvõrgustikku loovate kohtumistega. Samas kui teadmiste ja info peamiseks kandjaks oleksid mitte juhendatud koolitused vaid *online* videod iseõppimise platvormidel.**

Kõrge üldise KP sisu, metoodika ja materjalide rahulolu kõrval eristub hinnang KP kättesaadavusele ja registreerumisele. Nii käesolevas kui ka varasemates hindamistes ilmneb, et teadlikkus KP kohta on kõrge ning uussisserändajad hindavad PPA-lt saadud informatsiooni programmi kohta piisavaks. Teenuse kättesaadavuse pudelikaelaks osutub aga koolitustele registreerumine, eriti problemaatiline on see keelekoolitustel. Riigi tasuta pakutavate keelekursuste vastu on huvi suur ning nõudlus ületab pakkumist.

Praegu toimub registreerumine KP koolitustesse üksnes veebi teel ja seetõttu võib olla raskendatud osade uussisserändajate jõudmine programmi. Koolituste täpsed registreerumisaegad ei ole selgelt uussisserändajatele teada ning huvilised peavad käima igapäevaselt veebilehel kontrollimas, kas registreerumine on avatud. Registreerumisaegade avanemisel võivad kohad täituda vähem kui tunniga ning järgmist registreerumisaegant tuleb oodata kuid ning pole ette teada, millal see avaneb. Selline registreerumise süsteem tekitab pettumust ja pahameelt neis, kel ei ole tööst, õpingutest, muust elukorraldusest või ka nõrgast digipädevusest tulenevalt võimalik igapäevaselt settleinestonia.ee veebilehte kontrollimas käia. Registreerumine on mitmeid uussisserändajaid diskrimineeriv ning potentsiaalselt ka kõrvalejäänute eesti keele õppimist demotiveeriv. Selle asemel, et seada selged riiklikud prioriteedid, kellele koolitusi pakkuda piiratud ressursi korral, reguleerib koolituste kättesaadavust registreerimisprotsess. Tagamaks

võrdsemad ja vähem stressirohked võimalused KP koolitustele registreerumiseks, **peaks andma sisserändajatele aegsasti ja selgelt teada eesolevatest koolituste ja registreerumise avanemise aegadest ning looma veebi kaudu registreerumisele alternatiivsed võimalused. Samuti võib kaaluda ootejärjekordade loomist, mis annaks võimaluse registreeruda inimesel, kelleni ootejärjekord on jõudnud, ilma konkureerimata teistega sama koolituskoha peale.**

KP koolitajate hinnangul on programmis osalejad üldiselt motiveeritud, kuid keelekoolitustes osalenud töid siiski ühe probleemina välja mõne kaasõppija madala motiveerituse, mis häiris ülejäänud koolitusgruppi. KP teemamoodulite katkestamist ei dokumenteerita, kuid veebikoolitustel osalevad mitmed inimesed passiivselt video-, audio- ja trükkimisfunktsiooni kasutamata. Keelekoolituse katkestas 23% kursustele registreerunud aastatel 2015-2022. See tähendab vaadeldud perioodi jooksul 1772 keelekursuse kohta, mida võinuks pakkuda rohkem motiveeritud osalejale või kellelegi, kellele oleks kursus ajaliselt paremini sobinud. **Hetkel kasutusel olev registreerumise süsteem tuleks muuta nii, et koolitustele jõuaksid inimesed, kellele koolitus ajaliselt sobib (vt eespool registreerimise korrastamise ettepanekut) ja kes on motiveeritud. Kaaluda võiks keelekoolitusele eelneva vestluse kasutamist motivatsiooni tuvastamiseks.**

Eestis baseerub suur hulk teenuseid, sh. tervishoid, haridus ning ka tööturg eesti keelel ning erandid tulenevad pigem konkreetse asutuse töökultuurist või mõne ametniku või arsti isiklikust keeleoskuse tasemest. See tähendab, et sisserändajate võrdsed võimalused ja teenustele ligipääs sõltuvad kriitiliselt eesti keele oskusest. Kohanemisprogrammi A2 keelekursuse ja B1 õpinäivaste tasemete vahele jääb tühimik, mis eeldab õppijatelt iseseisvat tööd ning täiendavaid õpematerjale. **Uussisserändajatele tuleb seega KP keeleõppe raames pakkuda suuremat tuge iseseisva õppe planeerimisel, oma taseme hindamisel ja ootuste juhtimisel ning praegusest süstematiseeritumast suunamist jätkutegevustesse.**

Praegune KP statistika näitab, et enim katkestavad keeleõppe õpirändega tulnud uussisserändajad. Ka KP elluviija ja uussisserändajate intervjuudest selgus, et osadel sihtgruppidel on juurdepääs keelekoolitustele olemas teiste kanalite kaudu, näiteks ülikool või tööandja. Pererändega tulijatele võib KP olla aga ainus juurdepääsu võimalus keeleõppele, teemamoodulite kaudu muule teabele ning ka sotsialiseerumisüritustele. Kuna keeleõppe nõudlus ja pakkumine pole vastavuses, siis tuleks **riiklikult otsustada, kuidas läheneda keeleõppe kättesaadavusele – kas leida täiendavaid ressursse kõigile koolituste pakkumiseks või prioriseerida sihtgruppi keeleõppe kättesaadavust.**

Executive summary

The report presents the final evaluation of the two activities of the Operational Programme for Cohesion Policy Funds 2014-2020, priority axis 2 "Increasing social inclusion", measure 2.6 "Creating opportunities to increase the active employment and social activity of permanent residents living in Estonia who are poorly integrated into society, and to support the adaptation, and later integration, of new immigrants". The activities are determined by the decree "Conditions for Granting Support to Support the Adaptation of New Immigrants" (hereinafter adaptation measure):

- Development, piloting, and implementation of adaptation programme (hereinafter adaptation program, short KP) (with a total budget of 7,200,429 euros)

- Development and implementation of the concept of support networks (with a total budget of 1,662,148 euros).

The goals of the study are (1) to evaluate the impact and sustainability of the network-based support service provision model and (2) to evaluate the courses and materials of the adaptation program Settle in Estonia. In executive summary, we briefly present the evaluation results in three parts:

- (1) The relationship of the services offered to new immigrants from the adaptation measure with the employment and adaptation of immigrants
- (2) Evaluation of the impact and sustainability of the network-based support service provision model for new immigrants
- (3) Final evaluation of the adaptation program courses and materials

New immigrants' use of services, employment, and adaptation

We assessed the relationship between the employment and adaptation of new immigrants to adaptation services based on the 2020 data of integration monitoring survey. Based on the limitations of the database, it was possible to determine the relationship between the use of five services related to the adaptation measure with self-rated adaptation in Estonia (on a 10-point scale) and employment. The five services reflected in the integration monitoring are: adaptation program, PPA counselling, familiarisation with voluntary activity information materials or websites, socio-cultural activities aimed at foreigners, and counselling and registry services offered at counselling centres for foreigners. The adaptation program was the most used of the services, followed by PPA counselling with almost the same frequency, other services were used much less by immigrants.

A statistically significant relationship is evident in the assessment of self-rated adaptation by immigrants who used and did not use the PPA counselling service and adaptation program. Immigrants who used the PPA counselling service rate their adaptation to Estonian life higher on average than those who did not use the PPA counselling service. Such a relationship also applies when comparing people with other similar characteristics (gender, age, language skills, etc.) who used the PPA service with people who did not. Since the data comes from a single point in time, it is not possible to determine whether the PPA counselling has influenced the assessment of adaptation or vice versa. It is likely that people who have already lived here for a long time, who have adapted to Estonian life and want to extend their residence permit or, for example, bring their family to live in Estonia, need PPA's counselling service.

People who have participated in the adaptation program rate their adaptation to life in Estonia lower than those who have not participated in the adaptation program. As with the PPA counselling service, this result may also indicate a selection effect. People who are less adapted are likely to choose to participate in an adaptation program.

The use of other services did not reveal a statistically significant relationship with self-rated adaptation. None of the services showed a relationship with employment.

The sociodemographic characteristics show that own adaptation is rated worse, compared to people with similar background characteristics, by these groups:

- family migrants,
- those who do not work,
- 25-34-year-olds (compared to 24-year-olds and younger),
- have worse Estonian language skills.

Among these groups, there are more people who find it more difficult to adapt to life in Estonia than others.

Evaluating the network-based support services model

Support network, support network model, network-based support service provision and network-based support service model are not uniformly understood by providers of services for new immigrants and implementers of the measure. Sometimes they talk about the support network of service providers, sometimes about the development of services including the network, sometimes about the provision of services through other service providers. Although during the activities of the measure, among other things, a network was developed (network meetings, seminars were organized), the focus of the activity "development and implementation of the concept of support networks" of measure 2.6 was eventually centred on developing services for new immigrants.

All parties consider that the services must be developed and offered in consideration of other service providers, gathering input from them if necessary, providing information from their side and cooperating if necessary to increase the relevance and effectiveness of the services. All those interviewed who are responsible for the provision of services consider that this is how the provision of services is carried out, but the development of an official, institutionalized network has not taken place, nor do the service providers consider it necessary, except representatives of local governments, in whose opinion it is necessary to create and develop a network of those responsible for providing services to immigrants of local governments. Since this is a relatively new topic for local governments and all local governments must develop a similar service, the network would help to exchange experiences and learn from each other.

Since the terms "support network" and "support network model" when evaluating the measure's activity "development and implementation of the concept of support networks" cause confusion, **we recommend from now on to abandon the development of a support network and network in a broad sense, and in each individual case to specifically name which stakeholders are targeted and for what purpose the development of the network is requested.**

Due to the lack of a support network or a network-based service provision model, we cannot talk about its development or movement to the local government level. However, all interviewed local government representatives agree that local governments must deal with the provision of local services to immigrants. As part of the measure, three local governments were supported in the development of services for new immigrants, and each local government did it in a rather unique way, according to their own best judgment. Due to the war in Ukraine and the related influx of war refugees, there was an acute need to organize the provision of services to immigrants in local governments, and the provision of services to immigrants expanded in the three local governments under review as well. The most difficult thing for local governments is to identify a person's need for help in specific cases and provide help if the need for help is unique (e.g., psychological help for a person from another cultural space, special educational

needs of children with a different language and cultural background, etc.). Therefore, it is important for local governments, and **we recommend developing a mutual network of service providers for immigrants in local governments, which would enable them to find solutions more quickly from the practice of other local governments, instead of developing a new solution every time.**

In the concept document of the support network, as examples of primary adaptation-supporting services, which services should be offered by the support network at the local government level, adaptation program trainings and basic language learning were named. Both services are currently offered nationally. In all local governments, services must be offered to immigrants, among other things, but moving these services to the local level was not considered reasonable by the interviewees. These are services that do not depend on the local context and should be offered to immigrants with a uniform methodology and quality throughout the local governments.

Some of the services supported during the "Development and implementation of the concept of support networks" activity have proven to be necessary and their provision and development continues, the provision of other one-time project-based services has been abandoned for now. The provision of PPA consulting services with the largest amount of support continues with project-based funding. Previous interim and final evaluations of the measure have found that these were relevant services provided effectively.

The lack of services expressed by new immigrants primarily concerns universal services, which must be available equally to both immigrants and local residents. Medical care and kindergarten places were named as such. Access to universal services is complicated not only by the general availability issue for all residents, but also by the Estonian language proficiency of immigrants and the insufficient awareness and sensitivity of service providers to cultural diversity. Both topics are important and require consideration, development of services and training of service providers at each service provider.

Final evaluation of the adaptation program

The subject of the adaptation program (short AP) evaluation is the thematic modules of the adaptation program and the A1 and A2 level language learning modules. The assessment does not include the international protection module and the courses specially organized for recipients of temporary protection: A1 level Estonian language course for temporary protection holders and adaptation programme module for temporary protection holders. **The evaluation only covers those who have arrived through regular migration, i.e., recipients of international protection and temporary protection are not included in the evaluation.** The evaluation is based on existing data and interviews (with representatives of the AP implementer, contractual partners of the AP implementer, AP trainers, new immigrants who have participated in the AP since 2021, and new immigrants who have not participated in the AP).

The overall assessment of the adaptation program, both based on the current final evaluation and in previous evaluations, is good. New immigrants who have participated in various modules and language courses of the AP consistently rate the structure, schedule, organisation, and trainers of the adaptation program highly in the course feedback questionnaires from 2015-2022: more than 4 on a 5-point scale. In the same period, according to the final evaluation of the IBS

and RAKE (2023) measure, as an average of all AP modules, nearly 85% of the trainees believed the AP met their expectations completely or quite a lot. Interviews also show positive assessments of the adaptation program from the contractual cooperation partner of the AP implementer and trainers. Between 2015 and 2022, 8,109 people participated in the adaptation program during 13,747 training sessions.

According to the adaptation program directive, the purpose of the adaptation program is to support the migration process and subsequent integration of new immigrants, by providing them with knowledge about the functioning of the state and society, everyday life, work, study, and family-related topics, and by encouraging them to acquire Estonian language skills. In addition, the annexes of the directive stipulate the precise purpose of each module, and state which topics each module must cover and which general competence requirements the person who has completed the adaptation program must acquire.

The AP implementer, trainers and new immigrants see the goals of the AP as broader than the general competence requirements listed in the annexes of the directive. The contractual cooperation partner of the AP implementer and the trainers see that the AP serves primarily as a general horizon broadener and a kind of business card for Estonia for new immigrants. The implementer of AP sees that AP is important, because through it, new immigrants achieve immediate contact with the state. AP also offers opportunities for new immigrants to socialize with each other and to get answers to their specific questions. The broader AP objectives perceived by the parties and the narrow list of specific knowledge that a person should acquire as a result of the AP (general competence requirements set in the annexes of the directive) raise a fundamental dilemma in the AP structure: should the AP thematic modules be oriented to the transfer of such a large amount of information and knowledge as currently the directive envisages or the goal should rather be to serve as a kind of business card for Estonia, to shape a positive attitude towards Estonian society and culture in new immigrants, and to create opportunities for socialization. **Given the limited resources and possible future reduction of ESF funds, it is also necessary to consider how to make AP more effective. The implementer could consider changing the objectives and structure of the AP thematic modules - the supervised trainings of thematic modules oriented to the transfer of knowledge could be replaced by meetings that shape attitudes, provide practical skills, and create a social network. While the main carrier of knowledge and information would not be guided training sessions but online videos on self-learning platforms.**

In addition to the high general satisfaction with the content, methodology and materials of the AP, the assessment of the availability and registration of the AP stands out. Both the current and previous evaluations show that awareness of AP is high and new immigrants find the information about the program provided by the PPA adequate. However, registration for courses proves to be a bottleneck in service accessibility, especially for language courses. Interest in state-funded language courses is high, and demand exceeds supply.

Currently, registration for AP trainings is done online only, and therefore it may be difficult for some new immigrants to get to the program. The exact registration times of the trainings are not clearly known to new immigrants, and those interested must check the website daily to see if registration is open. When registration times open, places may fill up in less than an hour, and the next registration window may be months away, and it is unknown when it will open. Such a registration system causes disappointment and resentment among those who, due to work,

studies, other life arrangements or weak digital skills, are unable to check the settleinestonia.ee website daily. Registration is discriminating against many new immigrants and potentially demotivates those left out from learning Estonian. Instead of setting clear national priorities for whom to provide training in the face of limited resources, the availability of training is governed by the registration process. To ensure more equal and less stressful opportunities to register for AP courses, **new immigrants should be informed well in advance and clearly about upcoming courses and registration opening times, and alternative options to online registration should be created. It may also be worth considering creating waiting lists, which would allow a person to register once the waiting list reaches them, without competing with others for the same course place.**

According to the AP trainers, the participants in the program are generally motivated, but those who attended language training highlighted the low motivation of some fellow learners as a problem, which disturbed the rest of the course group. Discontinuation of AP topic modules is not documented, but several people passively participate in online trainings without using the video, audio, and typing functions. 23% of those enrolled in language courses in 2015-2022 discontinued their training. This equates to 1,772 language courses during the observed period that could have been offered to a more motivated participant or someone for whom the course would have been a better fit timewise. **The current registration system should be modified so that those who can attend the training at the scheduled time (see the above proposal for registration reorganization) and are motivated can access the training. Consideration could be given to conducting a preliminary conversation before language training to determine motivation.**

In Estonia, many services, including healthcare, education, and the labour market, are based in the Estonian language, and exceptions are more due to a specific institution's work culture or the personal language proficiency of an official or doctor. This means that immigrants' equal opportunities and access to services critically depend on their knowledge of the Estonian language. There is a gap between the A2 language course of the adaptation program and the B1 study levels, which requires learners to work independently and use additional learning materials. **Therefore, within the framework of KP language instruction, new immigrants need to be offered more support in planning independent study, assessing their level, managing expectations, and more systematic direction to follow-up activities.**

The current AP statistics show that new immigrants who have migrated for educational purposes most frequently discontinue their language studies. The interviews with the AP implementer and new immigrants also revealed that some target groups have access to language training through other channels, such as universities or employers. However, for those coming with family migration, AP may be the only way to access language learning, other information through thematic modules, and socialization events. Since the demand and supply of language training do not match, **a national decision should be made regarding how to approach the availability of language training – either to find additional resources to offer courses to everyone or to prioritize the availability of language learning by target group.**

Mõisted ja lühendid

AMIF	Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifond
ESF	Euroopa Sotsiaalfond
IBS	Balti Uuringute Instituut
IM	integratsiooni monitooring
INSA	Integratsiooni Sihtasutus
KuM	Kultuuriministeerium
KOV	kohalik omavalitsus
KP	kohanemisprogramm
MKM	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
PPA	Politsei- ja Piirivalveamet
RAKE	Sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus
SiM	Siseministeerium
SMIT	Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus
TAT	toetuse andmise tingimused rakendusasutuse tegevusteks

Sissejuhatus

Prægused eesmärgid uussisserändajate kohanemisele on Eestis seatud Sidusa Eesti arengukavas 2021-2030¹. Sidus Eesti 2030 seab eesmärgiks sidusa ja stabiilse Eesti ühiskonna, kus erineva taustaga inimesed kannavad eesti identiteeti, osalevad ühiskonna elus, jagavad demokraatlikke väärtusi, ühtset kultuuri-, info- ja suhtlusruumi ning tunnevad ühtekuuluvust. Analoogset eesmärki toetasid arengukava eelsel perioodil uussisserändajate Eesti ühiskonnaga kohanemiseks pakutud meetmed. Programmeerimisperioodi 2014-2020² meetmetest oli suunatud uussisserändajate kohanemise toetamiseks:

- prioriteetse suuna 2 „Sotsiaalse kaasatuse suurendamine“ all
 - meetme 2.6 „Võimaluste loomine Eestis elavate ning ühiskonda vähelõimunud püsielanike aktiivse hõive ja ühiskondliku aktiivsuse suurendamiseks ja uussisserändajate kohanemise ja hilisema lõimumise toetamiseks“ all
 - uussisserändajate kohanemise toetamise tegevusi sätestava käskkirja „Toetuse andmise tingimused uussisserändajate kohanemise toetamiseks“³ (edaspidi TAT või kohanemismeede) järgmised tegevused:
 - ✓ Infoplatvormi ja selle tugiteenuste väljatöötamine ja rakendamine (kogueelarvega 542 390 eurot)
 - ✓ Kohanemiskoolituste väljatöötamine, piloteerimine ja rakendamine (edaspidi kohanemisprogramm) (kogueelarvega 7 200 429 eurot)
 - ✓ Tugivõrgustike kontseptsiooni väljatöötamine ja rakendamine (kogueelarvega 1 662 148 eurot)

Tellijä püstitas uuringule kaks eesmärki: (1) hinnata võrgustikupõhise tugiteenuste pakkumise mudeli mõju ja jätkusuutlikkust ja (2) hinnata kohanemisprogrammi *Settle in Estonia* koolitusi ning materjale.

Uuringu esimene eesmärk on sisuliselt TAT-i tegevuse „tugivõrgustike kontseptsiooni välja töötamine ja rakendamine“ hindamine ja teine eesmärk keskendub TAT-i kohanemisprogrammi koolituste ja materjalide hindamisele. Kuna tegemist on kahe erineva Euroopa Sotsiaalfondist (ESF) finantseeritud tegevusega, millel olid erinevad eesmärgid, mõõdikud ja tulemid ning mille hindamise fookus on samuti erinev, siis käsitleme neid kahte eraldiseisvate uuringu osadena, mille tulemusi kirjeldame raportis eraldi alapeatükkides.

¹ Kultuuriministeeriumi veebileht, Kultuuriline mitmekesisus ja lõimumine, Strateegilised dokumendid, [SIDUSA EESTI ARENGUKAVA 2030](#).

² Rahandusministeerium. [Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020](#), 2014EE16M3OP001

³ Kultuuriministeerium, ministri käskkiri 16.06.2021 nr 99 „[Toetuse andmise tingimuste uussisserändajate kohanemise toetamiseks uues redaktsioonis kehtestamine](#)“, millega tunnistati kehtetuks varasem tegevuse aluseks olnud siseministri 27. märtsi 2015. a käskkiri nr 1-3/87 „[Toetuse andmise tingimused uussisserändajate kohanemise toetamiseks](#)“

Hindamiskriteeriume tõlgendame uuringus järgmiselt:

- **Asjakohasus** – kas meetme tegevused mõjutavad seatud eesmäärke, kas tegevused ja eesmärgid on kooskõlas?
- **Tulemuslikkus** – millised mõõdetavad tulemused ja eesmärgid tegevuse tulemusena saavutati?
- **Mõju** - milline sügavam ja laiem mõju on tegevusel?
- **Jätkusuutlikkus** - kas tegevuse tulemused on pikaajalised? Kui tõenäoline on, et tegevus ja selle tulemused jätkuvad pärast toetuse lõppu?

Tugivõrgustike kontseptsiooni või võrgustikupõhise tugiteenuste pakkumise osale püstitati tellija poolt järgmised uurimisküsimused:

1. Eestisse saabunud uussisserändajatele välja töötatud kohanemist toetavate teenuste asjakohasus ja tulemuslikkus erinevate tulemusnäitajate (sh iseseisev toimetulek ja osalemine hõives) ja sihtrühma metakategooriate lõikes (rändeliik, sugu, vanus, elukoht, keelusus, rahvus, päritoluriik ja muid olulisi tunnuseid vastavalt pakkuja hinnangule)
2. Tugivõrgustiku ja selle tegevuste kaardistus:
 - a. Milliseid avaliku, kolmanda ja erasektori organisatsioonide võimendamise teenuseid ja tegevusi tugivõrgustiku raames korraldati ning millises mahus, regioonides ja milliste osapoolte osavõtul?
 - b. Millised muudatused toimusid tugivõrgustiku tegevuses, kas ja milline liikumine on toimunud kohalikule tasandile?
3. Mudeli mõju ja jätkusuutlikkus
 - a. Kuidas osapooled hindavad teenuste kohandamist 2019. aasta vahehindamisel välja toodud väljakutsete valguses? Millised väljakutsed on praeguseks lahendatud, millised vajavad veel lahendamist?
 - b. Kuidas hinnatakse tugivõrgustiku tegevuste asjakohasust ja tulemuslikkust, milliseid muudatusi on tegevuste tulemusena teenustesse tehtud?
 - c. Kuidas hinnatakse tugivõrgustiku tegevuste jätkusuutlikkust – tegevuste jätkumise võimalusi ja rahastuse suurust pärast struktuurivahendite lõppemist?

Sellele uuringu osale püstitatud uurimisküsimustest esimene puudutab sisserändajatele pakutavate teenuste hindamist, teine ja kolmas aga tugivõrgustiku mudelit. Neile kahele hindamise osale läheneme erinevalt: teenuste asjakohasust ja tulemuslikkust hindame varem kogutud küsitlusandmetega, tugivõrgustikku dokumendianalüüsi ja intervjuudega.

Teenuste asjakohasuse ja tulemuslikkuse hindamiseks kasutame integratsiooni monitooringu 2020. aasta uussisserändajate ploki andmeid, kuna need olid uuringu tegemise ajal kõige uuemad kättesaadavad andmed. Uuringu ajalise piirangu tõttu (juuli-august 2023. a) polnud võimalik käesoleva töö käigus täiendavaid küsitlusandmeid koguda. Kuna analüüsiks on võimalik kasutada ainult ristandmeid, siis on võimalik hinnata, kas teenuste kasutamise ja enesehinnangulise kohanemise vahel esineb statistiliselt oluline seos, aga pole võimalik tuvastada seose põhjuslikkuse suunda. Seetõttu näeme, et teenuste kasutamine on seotud kõrgema enesekohase kohanemise hinnanguga, aga ei ole võimalik tuvastada, kas teenust tarbisid need, kes hindavad enda kohanemist kõrgemaks juba enne teenuse kasutamist või tõusis nende hinnang kohanemisele pärast

teenuse tarbimist. Teenuste hindamisel piirdume teenustega, mille arendamist märgitakse kohanemismeetmete TAT-is.

Tugivõrgustiku tulemuslikkuse hindamisküsimustele vastuseid otsime dokumendianalüüsi, intervjuude ja mais 2023. aastal lõppenud meetme 2.6 lõpphindamise tulemustest. Uurimisküsimustele vastamine eeldab, et määratletakse täpselt tugivõrgustiku mudel, selle eesmärk ja taotletav mõju. Selleks kasutame dokumendianalüüsi ja intervjuusid meetme elluviijate ning elluviija lepinguliste koostööpartneritega, kes TAT-i tegevuste käigus toetust said.

Kohanemisprogrammi hindamise objektiks on kohanemisprogrammi teemamoodulite ja A1 ning A2 taseme keeleõppemoodulid. Hindamine ei hõlma rahvusvahelise kaitse moodulit ja spetsiaalselt ajutise kaitse saajatele korraldatud kohanemisprogrammi koolitusi: A1-taseme eesti keele õpe ja 1-päevane kohanemist toetav koolitus, mis on ajutise kaitse saajatele kohustuslik. **Hindamine hõlmab ainult tavarändega saabunuid, st hindamisse ei ole kaasatud rahvusvahelise kaitse ja ajutise kaitse saajad.**

Kohanemisprogrammi koolituste hindamiseks püstitati tellijapoolsed uurimisküsimused nelja grupina.

I Kohanemisprogrammi koolitustele osalema suunamise, uussisserändajate kohamiseprogrammist teadlikkuse ning koolitustele jõudmise hindamise küsimused:

1. Koolitustele suunamine:
 - a. Kuivõrd efektiivne ja jätkusuutlik on olemasolev suunamisprotsess?
 - b. Milline on sihtrühmade hinnang olemasolevale suunamisprotsessile?
 - c. Milline ja kui suur osa kohanemisprogrammi sihtrühmast osaleb programmis PPA teavituse tulemusel?
 - d. Milline on suunamisprotsessi mõju programmis osalemisele?
2. Teadlikkus koolitustest
 - a. Milline on uussisserändajate teadlikkus kohanemisprogrammist?
 - b. Milliste teiste kanalite (peale PPA suunamise) kaudu on sihtrühm saanud infot kohanemisprogrammist?
 - c. Milline on sihtrühma hinnang kohanemisprogrammi kättesaadavusele?
3. Koolitustele jõudmine ja koolituste kättesaadavus
 - a. Millised takistused esinevad koolitustel osalemisel
 - b. Millised on uussisserändajate koolitustel osalemise/mitteosalemise/katkestamise määrad ja põhjused
 - c. Millisel määral ja mis eesmärgil kasutatakse koolitusmaterjale uussisserändajatega kokkupuutuvate avaliku, kolmanda ja erasektori poolt?

II Kohanemisprogrammi koolituste sisu ja vormi hindamine

4. Koolituste sisu:
 - a. Millised on sihtrühma vajadused ja motivatsioon koolitustel osalemiseks?
 - b. Kas koolituste sisu vastab sihtrühma vajadustele?

- c. Milline on sihtrühma hinnang kohanemisprogrammi koolitamise metoodikale ja formaadile?
5. Koolituste ülesehitus - milline on sihtrühma hinnang koolituste ülesehitusele?
6. Koolituste pakkumine:
 - a. Millised on kohanemisprogrammi koolituste pakkujate peamised kitsaskohad teenuse osutamisel?
 - b. Millised on kohanemisprogrammi arenguvajadused seoses uussisserändajate kasvava arvuga?
7. Koolituste läbiviimine:
 - a. Milline on sihtrühma hinnang koolituse korraldusele (koolitajate professionaalsusele, toimumise ajale ja sagedusele)?
 - b. Millised on kohanemisprogrammi koolitajate kitsaskohad koolituse läbiviimisel?
8. Koolituste eesmärgipärasus – kuidas vastavad kohanemisprogrammi baas- ja teemamoodulite ning A1- ja A2-taseme keeleõppe sisu ja ülesehitus kohanemisprogrammi ning seda kehtestava määruse eesmärkidele?
9. Koolituste jätkusuutlikkus - kas koolituste pakkumine jätkub pärast struktuurivahendite toe lõppu? Millised on lahendused ja kui suured on finantsvahendid, mis on koolituste pakkumise jätkumiseks vajalikud?
10. Sihtrühma üldpädevuse omandamine – kuidas vastab kohanemisprogrammi koolitustel omandatud pädevus kohanemisprogrammi määruhes kirjeldatud üldpädevusnõuetele?
11. Koolituste mõju – kas ja kuidas mõjutab kohanemisprogrammi koolitustel osalemine sihtrühma edasist Eestis kohanemist, sh soovi jätkata osalemist teistes kohanemist ja lõimumist toetavates teenustes?

III Kohanemisprogrammi materjalide ja teadmiste testide hindamine

12. Lähtuvalt kohanemisprogrammi eesmärkidest - kas kohanemisprogrammi materjalid vastavad kohanemisprogrammi ja selle määruse eesmärkidele?
13. Lähtuvalt määruhes välja toodud üldpädevusnõuetest - kas kohanemisprogrammi materjalid vastavad kohanemisprogrammi ja selle määruse üldpädevusnõuetele?
14. Lähtuvalt koolitavate tagasisidest:
 - a. Milline on sihtrühma hinnang kohanemisprogrammi materjalidele?
 - b. Millisel määral ja mis eesmärgil kasutatakse materjale uussisserändajate poolt, sh pärast koolituste läbimist?

IV Vahehindamise järgselt programmis ja materjalides tehtud muudatuste tulemuslikkus ja asjakohasus

15. Kas vahehindamise järgselt materjalides tehtud muudatused ja uuendused olid asjakohased?
16. Kui tulemuslikud olid vahehindamise järgselt programmis tehtud muudatused?

Kohanemisprogrammi koolituste hindamine põhineb järgmistel metoodilistel sisenditel:

- dokumendianalüüs,

- kohanemisprogrammis osalenud (alates 2021. aastast) ja mitteosalenud uussisserändajate, koolitajate, kohanemisprogrammi elluviija esindaja ja elluviija lepinguliste koostööpartnerite intervjuud
- koolituste seireandmete ja meetme 2.6 lõpphindamiseks tehtud küsitluse andmete analüüsil

Kohanemisprogrammi koolituste hindamise taustana kasutame täiskasvanute koolitamise hindamise raamistikku, mille koostasime täiskasvanute koolituste ja nende hindamise materjalide põhjal. Selles kirjeldasime seitsme koolituse aspekti (eesmärk, õpiväljundid, õpetamise meetodid, koolitaja oskused ja teadmised, õppija iseseisvus, tagasiside ja eneseanalüüs, õhkkond), mille taset hinnata kolmeastmeliselt.

Uuringu meetoodilisi valikuid piiras uuringule eraldatud lühike ajaline periood, mis langes suvisete puhkusekuudele. Seetõttu polnud võimalik uuringu perioodile kavandada ei täiendavate andmete kogumist esinduslike küsitlustega ega ka ühendatud registriandmete analüüsi, mis oleks võimaldanud paremini mõista koolitustel osalemise mõju ning koguda spetsiifiliste koolituste aspektide kohta tagasisidet. Uuring põhineb lisaks intervjuudele juba varasemalt kogutud küsitluse ja seireandmetel, kuna uuringu teostamise perioodi jooksul polnud võimalik küsitlust korraldada.

Uuringu raporti esimene peatükk põhineb 2020. aasta integratsiooni monitooringu andmetel ning annab ülevaate TAT-ist rahastatud teenuste seostest inimeste enesehinnangulise kohanemise näitaja ja tööhõive näitajaga. Teine peatükk keskendub tugivõrgustiku mudeli määramisele ja selle hindamisele. Kolmas peatükk koondab kohanemisprogrammi koolituste hindamise tulemused. Uuringu meetoodika täpsem kirjeldus esitatakse eraldiseisvas meetoodikaraportis.

1 Uussisserändajatele kohanemismeetmest pakutud teenuste seos sisserändajate hõive ja kohanemisega

Peatükis otsime vastust järgmisele tellija püsitatud hindamise küsimusele: Eestisse saabunud uussisserändajatele välja töötatud kohanemist toetavate teenuste asjakohasus ja tulemuslikkus erinevate tulemusnäitajate (sh iseseisev toimetulek ja osalemine hõives) ja sihtrühma metakategooriate lõikes (rändeliik, sugu, vanus, elukoht, keelsus, rahvus, päritoluriik ja muid olulisi tunnuseid vastavalt pakkuja hinnangule).

Analüüsisime teenuste kasutamise seoseid enesekohase hinnanguga kohanemisele ning tööhõivega (Integratsiooni monitooringu⁴ küsitluse andmetel). Tööhõivega seoseid analüüsisime vaid nende teenustega, millel on põhjust eeldada, et selle kasutamine mõjutab hõives olemist. Kohanemisega seost analüüsisime kõikidel teenustel. Analüüsi võtsime teenused, millel on puutumus ESF-ist rahastatud kohanemismeetmega (st. mille arendamisele on viidatud meetme seirearuandes, vt täpsemalt metoodikaraport).

Analüüs põhineb 2020. aasta integratsiooni monitooringu (IM) uussisserändajatele suunatud küsitluseplokki andmetel ja see seadis raami, milliseid näitajaid ning teenuseid oli võimalik analüüsida. Kuna tegemist on küsitluse andmetega, siis saime uussisserändajate kohanemist vaadata vaid enesehinnangulise kohanemise näitajaga. Kohanemise hindamiseks kasutasime 10-palli skaalal hinnatud küsimuse “Kui hästi Te olete enda hinnangul Eesti eluga senimaani kohane- nud?” vastuseid. Teenustest saime vaadata järgmisi:

- (1) kohanemisprogramm,
- (2) PPA nõustamine,
- (3) vabatahtliku tegevuse infomaterjalide või veebilehtedega tutvumine,
- (4) välismaalastele suunatud sotsiaal-kultuurilised tegevused ja
- (5) välismaalaste nõustamiskeskustes pakutav nõustamine ja registriteenused.

Analüüsisime uussisserändajate taustatunnuseid arvestades, mil määral inimese hinnangud kohanemisele ja tööhõivele erinevad teenusel osalenute ja teenusel mitteosalenute vahel. Kuna suuremal osal teenustel pole seost tööhõivega (nt PPA nõustamisteenus, sotsiaal-kultuurilised tegevused jmt), siis nende teenuste seost hõivega me ei analüüsinud. Hõivega seost analüüsisime vaid kohanemisprogrammil, kus on töö-, ettevõtlus- ja teadusteemalised moodulid ning eesti keele koolitused A1- ja A2-tasemel, mis arendavad tööturul vajalikke teadmisi ja oskusi. Juba enne analüüsitulemuste esitamist tuleb tähele panna, et teenusel osalemise ja kohanemise hinnangu ega tööhõive vahelist põhjuslikku seost ei ole võimalik ristanndmete põhisest küsitlusest leida. See tähendab, et kohanemise näitaja võib olla mõjutatud teenuse kasutamisest, aga seose suund võib olla ka teistpidi: madalama või kõrgema kohanemise hinnanguga inimesed otsustavad teenust kasutada.

Analüüsitavatest teenustest on suurima osalejate arvuga kohanemisprogramm ja PPA nõustamisteenus (vt Tabel 1). Mõlemal osales veidi vähem kui kolmandik küsitletud uussisserändajatest. Teiste teenuste kasutajate osakaal jäi alla kümnendiku küsitletutest. Peaaegu pooled küsitletutest ei osalenud ühelgi nimetatud teenustest.

⁴ Kultuuriministeerium, [integratsiooni monitooring 2020](#), küsitluse andmestik.

Tabel 1. Teenustel osalenud teenuste lõikes (küsitlusele vastanute seas)

Teenus	Osalenute arv küsitlusele vastanute seas (N)	Osalenute osakaal küsitlusele vastanute seas (%)
Kohanemisprogramm	1198	31,3%
PPA nõustamine	1055	27,6%
Vabatahtliku tegevuse infomaterjalide või veebilehtedega tutvumine	175	4,6%
Välismaalastele suunatud sotsiaal-kultuurilised tegevused	257	6,7%
Välismaalaste nõustamiskeskustes pakutav nõustamine ja registriteenused	290	7,6%
Mitte ükski nimetatud teenustest	1817	47,5%

Allikas: autorite arvutused Integratsiooni monitooringu andmete põhjal. Märkus: valimi maht N = 3825.

Osalenuid kirjeldavate statistikute analüüsimisel (vt Lisa 1) paistab, et kõiki teenuseid kasutas väiksem osakaal mehi võrreldes meeste osakaaluga kõigi vastanute hulgas. See läheb kokku varasema tähelepanekuga, et mehed on naistest vähem altimad erinevaid teenuseid kasutama.⁵

Vabatahtliku tegevuse infomaterjalide ja veebilehtedega tutvujate ja sotsiaal-kultuurilistest tegevustes osalejate hulgas on rohkem õpirändureid ja vähem pererändureid kui valimis keskmiselt. Ühtlasi on mõlemas tegevuses osalenud keskmisest vastanust nooremad. Vabatahtlikust tegevusest huvitujad on väiksema tõenäosusega tööga hõivatud kui keskmine vastanu. Sotsiaal-kultuurilises tegevuses osalejate hulgas on keskmisest suurem osakaal muude regioonide elanikke peale Harjumaa, neist suure osa moodustavad tartlased (kui keskmiselt on valimis 12% Tartu elanikke, siis sotsiaal-kultuurilises tegevustes osalejate seas on neid 33%). Seega viitab kirjeldav statistika, et vabatahtlikust tegevusest huvitujad ja sotsiaal-kultuurilistes tegevustes osalejad on peamiselt noored aktiivsed inimesed, kelle hulgas on palju Eestisse õppima tulnuid.

Erinevate teenuste kasutajate hulgas on kõigi vastanutega võrreldes vähem neid, kes üldse eesti keelt ei oska ja rohkem neid, kes pigem saavad aru ja räägivad veidi eesti keelt. Vabatahtlikust tegevusest huvitujad, sotsiaal-kultuurilistes tegevustes osalejad ja välismaalaste nõustamisteenuste kasutajad pigem valdavad inglise keelt, mis võib olla tingitud sellest, et need tegevused toimuvad tihti inglise keeles.

Kohanemisprogrammis osalenute hulgas on keskmisest suurem osakaal tallinlasi, mis võib olla seotud kohanemisprogrammi kättesaadavusega, kuna koolitused toimuvad peamiselt Tallinnas, Tartus ja Narvas⁶ ning küsitluse toimumise ajal alles hakati veebikoolitusi välja töötama. Kui küsitletute hulgas keskmiselt on kolmandate riikide kodanikke veidi üle poole, siis peaaegu kõigi teenuste kasutajaist on kolmandate riikide kodanikud keskmisest rohkem esindatud. Erandiks on vabatahtlikust tegevusest huvitujad, kelle jagunemine Euroopa Liidu ja kolmandate riikide kodanike vahel vastab üldjoontes nende proportsioonidele valimis.

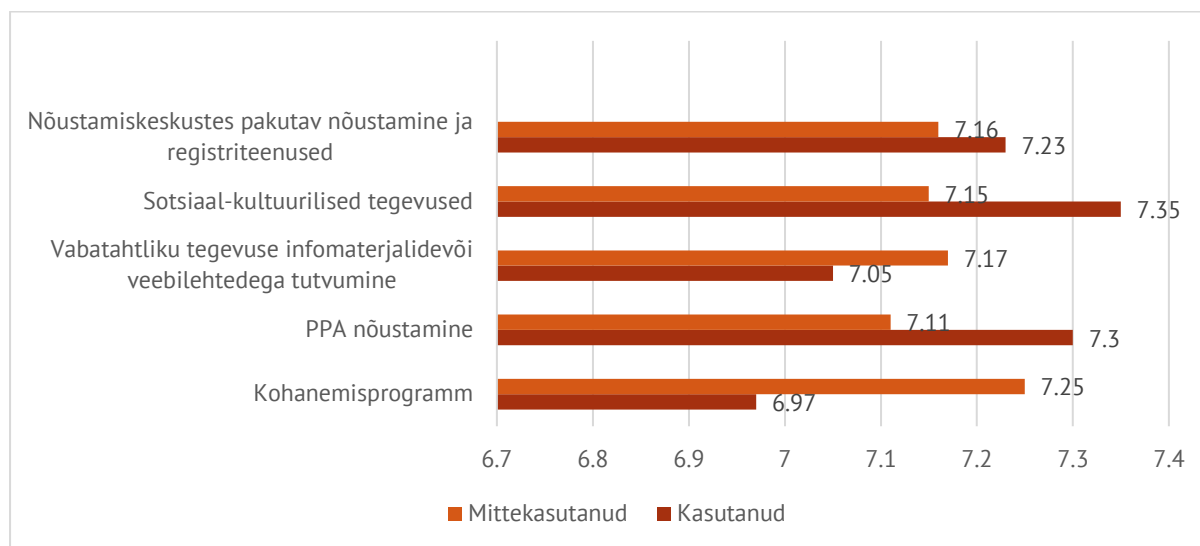
Vaatlusalustest teenustest kahe puhul hindavad teenust kasutanud enda kohanemist Eesti eluga neist erinevalt, kes teenust ei kasutanud. Need teenused on kohanemisprogramm ja PPA nõustamine (vt Joonis 1 ja Tabel 2). Teistel teenustel ei erine kasutanute ja mitte kasutanute

⁵ Vt nt Kallaste et al. (2018) [Eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanute eesti keele õpe lõimumis- ja tööhõivepoliitikas: kvaliteet, mõju ja korraldus. 4. Tööturuteenusena osutatav eesti keele õpe.](#)

⁶ Kultuuriministeeriumi veebileht, Kultuuriline mitmekesisus ja lõimumine, Kohanemine, Kohanemisprogramm: <https://www.kul.ee/kultuuriline-mitmekesisus-ja-loimumine/kohanemine/kohanemisprogramm>

hinnang enda kohanemisele Eesti eluga statistiliselt oluliselt üksteistest. Kui kohanemisprogrammis mitteosalenud hindasid oma kohanemist Eesti eluga keskmiselt 7,25 punktiga 10-st, siis kohanemisprogrammis õppinud 6,97 punktiga ehk 0,28 punkti võrra madalamalt. PPA nõustamist kasutanud hindasid aga oma kohanemist keskmiselt 0,19 punkti võrra paremaks kui mittekasutanud.

Joonis 1. Teenuseid kasutanute ja mittekasutanute keskmised hinnangud enda kohanemisele Eestis (0–10 punkti skaalal)

Tabel 2. Teenuseid kasutanute ja mittekasutanute keskmised hinnangud enda kohanemisele Eestis (0–10 punkti skaalal)

Teenus	Kasutanute keskmine hinnang	Mittekasutanute keskmine hinnang	Vahe	Olulisustõenäosus (p-väärtus)
Kohanemisprogramm	6,97	7,25	-0,28	0,000
PPA nõustamine	7,30	7,11	0,19	0,006
Vabatahtliku tegevuse infomaterjalide või veebilehtedega tutvumine	7,05	7,17	-0,13	0,407
Välismaalastele suunatud sotsiaal-kultuurilised tegevused	7,35	7,15	0,20	0,086
Välismaalaste nõustamiskeskustes pakutav nõustamine ja registriteenused	7,23	7,16	0,07	0,521

Allikas: autorite arvutused Integratsiooni monitooringu andmete põhjal. Märkus: olulisustõenäosus on leitud võrreldes keskmisi kahepoolse t-testiga.

Lihtne keskmiste võrdlus ei arvesta inimeste taustatunnustega, mis võivad sisserändajate kohanemist ja enda hinnangut kohanemisele mõjutada. Näiteks võib kohanemine olla seotud rändeliigi, vanuse, soo, eesti keele oskuse või muude taustatunnustega. Teenuste kasutamise ja kohanemise seoste hindamiseks taustatunnuseid arvesse võttes koostasime regressioonimudeli. Mudeli sõltumatud muutujad sisaldavad nii teenuste kasutamise näitajaid kui erinevaid sotsiaal-demograafilisi taustatunnused (vt tunnuste kirjeldust meetoodikaraportist).

Regressioonanalüüsi tulemused (vt Joonis 2 ja Tabel 15) näitavad, et lihtsa keskmise kohanemise erinevuse hinnangu suund teenuste kasutamisega (vt Tabel 1) peab paika ka juhul, kui arvestada inimeste taustatunnustega. Kohanemisprogrammis osalemise ja enesehinnangulise kohanemise vahel on statistiliselt oluline negatiivne seos. Kohanemisprogrammis osalenu keskmine hinnang kohanemisele on 0,13–0,40 punkti madalam kui muude tunnuste poolest sarnase

mitteosalenu hinnang. PPA nõustamist kasutanu hinnang kohanemisele on keskmiselt 0,10–0,37 punkti kõrgem kui sarnaste taustatunnustega mittekasutanu. Teistel teenustel ei olnud statistiliselt olulist seost teenuse kasutamise ja kohanemise vahel ka regressioonanalüüsis.

Rõhutame, et andmestik ei võimalda võrrelda hinnanguid kohanemisele enne ja pärast teenuse kasutamist. Seega ei saa väita, et tegemist on põhjusliku seosega ehk ei saa öelda, et kohanemisprogramm mõjutab kohanemist negatiivselt. Negatiivne seos võib olla tingitud sellest, et kohanemisprogrammi lähevad need, kes hindavad oma kohanemist Eesti eluga halvemaks juba enne programmi minekut. Kuna kohanemisprogrammis osalemine on vabatahtlik, siis võib juhtuda, et programmis osalemise kasuks otsustavad need, kes tunnevad vajadust suurema toe ja nõu järele ning kelle jaoks kohanemine on keerulisem. Samas võib olla ka nii, et kohanemisprogrammis osalejad hindavad süstemaatiliselt oma kohanemist halvemaks, kuna saavad põhjaliku ülevaate Eesti üldisest eluolust, oskavad paremini hinnata ja tajuvad seetõttu oma eraldatust ning väiksemat kohanemise taset. Samas kui kohanemisprogrammis mitte osalenud võivad olla piiratumate teadmistega ümbritsevast ja ei taju seetõttu ka enda kohanemist vähesena.

PPA nõustamist saanud inimesed hindavad enda kohanemist paremini kui need, kes pole PPA nõustamist saanud. Kuigi taaskord ei saa kinnitada põhjuslikku seost, siis näeme, et PPA nõustamist kasutanud inimeste hinnang kohanemisele on kõrgem kui samasuguste taustatunnustega mitte kasutanutel. Selle üheks põhjuseks võib olla asjaolu, et PPA nõustamisteenust kasutavad Eestis keskmiselt kauem elanud ja juba kohanenud sisserrändajad, kellel on vaja nt elamisluba uuendada, pereliikme sisserränne korraldada vms. Selle hüpoteesi kontrollimiseks ei ole meie kasutuses olevad andmed piisavalt detailsed. PPA nõustamisteenuse asjakohasust ja tulemuslikkust näitavad meetme 2.6 lõpphindamise küsitluse andmed⁷, mille järgi leiab 94% teenust kasutanutest, et see vastas nende vajadustele ja 93%, et vastas ootustele.

Vaadates teisi taustatunnuseid peale teenuste kasutamise näeme, et uussisserrändajatest hindavad enda kohanemist Eesti eluga halvemaks:

- pererändega saabunud võrreldes samade taustatunnustega töörandajaga,
- 25-34-aastased võrreldes samasuguste taustatunnustega alla 24-aastastega ja
- inglise keelt emakeelena rääkivad võrreldes nendega, kes üldse inglise keelt ei oska.

Paremaks hindavad enda kohanemist:

- hõivatud võrreldes samasuguste taustatunnustega hõives mitte oleva uussisserrändajaga,
- 65-aastased või vanemad võrreldes alla 24-aastastega ja
- eesti keelt paremini oskavad võrreldes nendega, kes eesti keelt ei räägi.

Kohanemisprogrammis osalemine ei ole regressioonanalüüsi järgi tööhõivega statistiliselt oluliselt seotud (vt Joonis 3 ja Tabel 16). Tööhõive seondub aga ootuspäraselt rändeliigiga. Pere- ja õpirändamise ning muudel põhjustel Eestisse tulnute šanss tööhõives olla on oluliselt madalam kui tööranduritel. Lisaks on tööhõivega statistiliselt oluliselt seotud sugu, vanus, haridus ja

⁷ Balti Uuringute Instituut ja Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute Keskus (2023) Euroopa Sotsiaalfondi kohanemis- ja lõimumismeetme 2014–2020 lõpphindamine

elukoht. Ka parema eesti ja vene keele oskustega inimeste šanss olla hõivatud on suurem kui kehvema keeleoskusega inimestel.

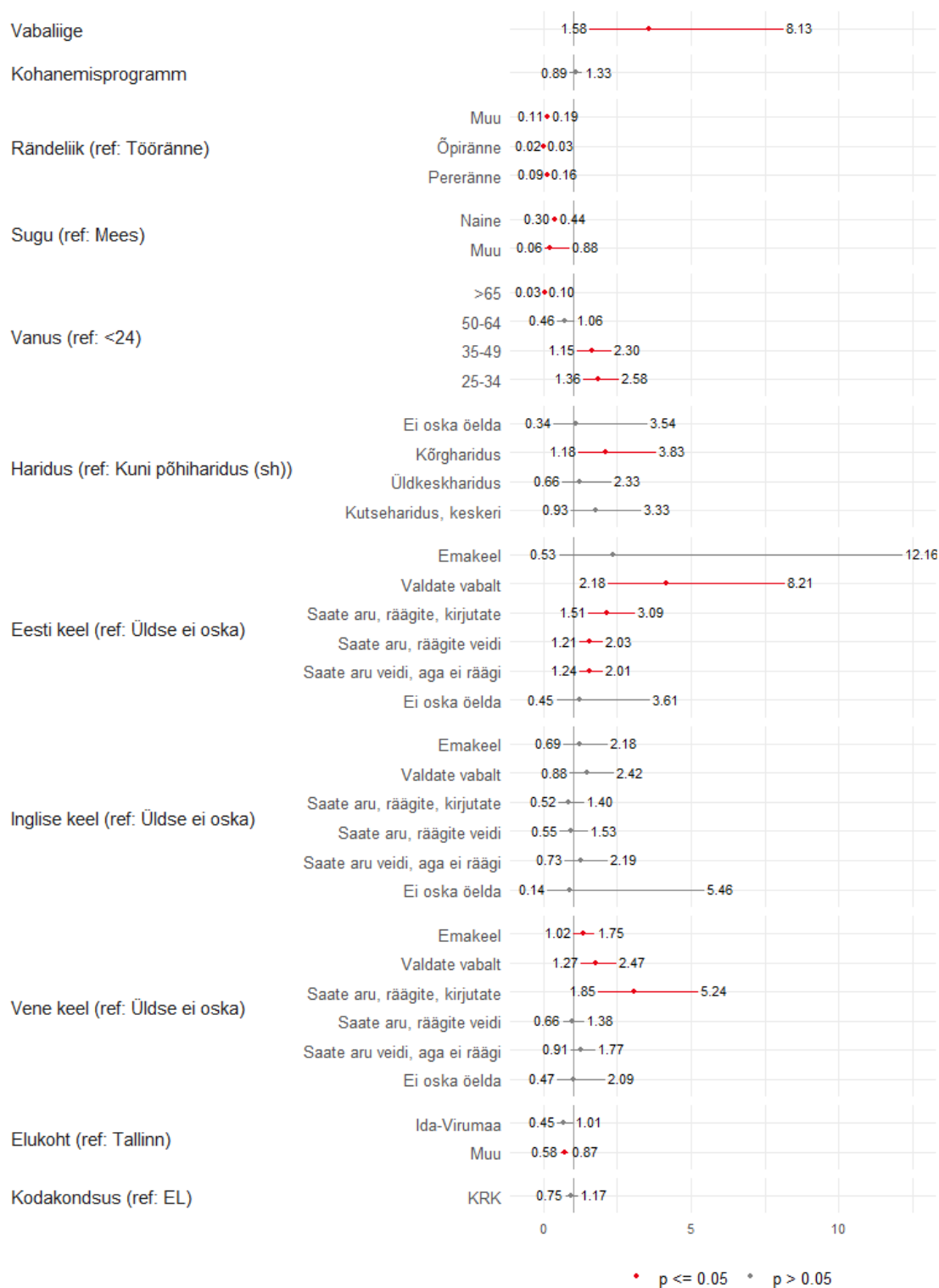
Kokkuvõttes on kohanemisprogrammis osalemine ja PPA nõustamine seotud enesehinnangulise kohanemisega ja kohanemisteenuste kasutamise ja tööhõive vahel seoseid ei ilmnenud. Kuna andmed ei võimalda mõju suunda hinnata, siis pigem on tõenäoline, et muidu samasuguste tunnustega paremini kohanenud inimesed kasutavad suurema tõenäosusega PPA nõustamisteenust ja vähem kohanemisprogrammi, mitte ei näita need tulemused teenuste mõju kohanemisele. Kohanemise seostest muude taustatunnustega joonistuvad välja halvema kohanemisega grupid, kelle kohanemine vajab teistest suuremat tuge, need on pererändega Eestisse saabunud ja mit-tetöötavad.

Joonis 2. Uussisserändajate enesehinnangulist kohanemist selgitavad lineaarse regressioonimudeli koefitsiendid

Allikas: autorite arvutused Integratsiooni monitooringu andmete põhjal. Märkus: joonisel on kujutatud lineaarse regressioonimudeli koefitsiendid. Lineaarse regressioonimudeli koefitsient näitab sõltumatu tunnuse ühe ühiku muutumisega kaasnevat muutust sõltuva tunnuse väärtuses (uussisserändaja enesehinnangulises kohanemises 0–10 punkti skaalal). Näiteks kui pererände koefitsiendi väärtus on -0,46, siis tähendab see, et pererändajate hinnang kohanemisele on keskmiselt 0,46 punkti võrra madalam kui töörändajatel (0–10 punkti skaalal).

Joonis 3. Uussisserändajate hõivet selgitava logit regressioonimudeli tulemused (šansside suhe)

Allikas: autorite arvutused Integratsiooni monitooringu andmete põhjal. Märkus: joonisel on kujutatud šansside suhet. Šansside suhe ($\exp(\text{koef})$) näitab sõltumatu tunnuse ühe ühiku muutumisega kaasnevat muutust sõltuva tunnuse šanssides (uussisserändaja šansid olla hõivatud). Näiteks kui 25-34-aastaste šansside suhe on 1,87, siis tähendab see, et 25-34-aastaste šanss olla hõivatud on keskmiselt 1,87 korda ehk 87% suurem kui kuni 24-aastaste (referentskategoria) šanss olla hõivatud.

2 Uussisserändajate võrgustikupõhise tugiteenuste pakkumise mudeli mõju ja jätkusuutlikkuse hindamine

2.1 Sissejuhatus

Võrgustikupõhise tugiteenuste pakkumise (hankes nimetatud ka kui tugivõrgustiku põhise teenuste pakkumise) mudeli mõju ja jätkusuutlikkuse hindamisel otsime vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

1. Tugivõrgustiku mudeli ja selle tegevuste kaardistus:
 - a. Milliseid avaliku, kolmanda ja erasektori organisatsioonide võimestamise teenuseid ja tegevusi tugivõrgustiku raames korraldati ning millises mahus, regioonides ja milliste osapoolte osavõtul?
 - b. Millised muudatused toimusid tugivõrgustiku tegevuses, kas ja milline liikumine on toimunud kohalikule tasandile?
2. Tugivõrgustiku mudeli mõju ja jätkusuutlikkus:
 - a. Kuidas osapooled hindavad teenuste kohandamist 2019. aasta vahehindamisel välja toodud väljakutsete valguses? Millised väljakutsed on praeguseks lahendatud, millised vajavad veel lahendamist?
 - b. Kuidas hinnatakse tugivõrgustiku tegevuste asjakohasust ja tulemuslikkust, milliseid muudatusi on tegevuste tulemusena teenustesse tehtud?
 - c. Kuidas hinnatakse tugivõrgustiku tegevuste jätkusuutlikkust – tegevuste jätkumise võimalusi ja rahastuse suurust pärast struktuurivahendite lõppemist?

Hindamisküsimustele vastuse otsimiseks tuleb defineerida, mida taotleti tugivõrgustiku tegevusega, milliseid tegevusi selle käigus tehti ning mida tähendab tugivõrgustiku või tugivõrgustiku mudeli liikumine kohalikule tasandile. Nendest määratlustest sõltub, mille mõju ja jätkusuutlikkust hinnata.

Analüüs põhineb dokumendianalüüsil ja intervjuudel meetme elluviija ning lepinguliste koostööpartneritega. Dokumendianalüüsi kaasati järgmised dokumendid:

1. Tegevuste aluseks olevad dokumendid, mis sätestavad taotletavad eesmärgid, tegevused ja tulemuste mõõdikud:
 - a. Kultuuriministeerium, ministri käskkiri 16.06.2021 nr 99 „[Toetuse andmise tingimuste uussisserändajate kohanemise toetamiseks uues redaktsioonis kehtestamine](#)“, millega tunnistati kehtetuks varasem tegevuse aluseks olnud siseministri 27. märtsi 2015. a käskkiri nr 1-3/87 „[Toetuse andmise tingimused uussisserändajate kohanemise toetamiseks](#)“ (edaspidi TAT)
 - b. Siseministeeriumi [uussisserändajate tugivõrgustiku kontseptsioon 2017-2023](#). (edaspidi kontseptsioon)
2. Tegevuste kirjeldused ja hindamised, kus on kirjeldatud väljakutseid, tegevusi, hinnatud tegevuste asjakohasust, tõhusust, tulemuslikkust ja koostatud soovitusel ning metoodika meetme paremaks rakendamiseks:
 - a. Toetuse andmise tingimused uussisserändajate kohanemise toetamiseks seirearuanne 01.08.2014-31.12.2022 (edaspidi seirearuanne)

- b. Balti Uuringute Instituut ja HeiVäl (2014) Uussisserändajate kohanemine Eestis: valikud ja poliitikaettepanekud tervikliku ja jätkusuutliku süsteemi kujundamiseks.
- c. Civitta (2019) [Siseministeeriumi ja Kultuuriministeeriumi ESFi kohanemis- ja lõimumismeetme rakendamise vahehindamine perioodil 2014–2018](#)
- d. Balti Uuringute Instituut (2019) [Uussisserändajate kohanemine Eestis](#). Uuringuaruanne.
- e. Sotsiaalse Innovatsiooni Labor (2019/2020) uussisserändajate tugivõrgustiku arendamise soovitusel ning osapoolte uuringu koondraport
- f. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu Keskus (2016) Uussisserändajatele mõeldud teenuste arendamise metoodika välja töötamine. Aruanne nr 1.
- g. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu Keskus (2016) Juhend uussisserännanutele teenuste arendamiseks.
- h. Balti Uuringute Instituut ja Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu Keskus (2023 ilmumisel) Euroopa Sotsiaalfondi kohanemis- ja lõimumismeetme 2014–2020 lõpphindamine.

Intervjuud viidi läbi kahe meetme elluviija esindajaga ja viie lepingulise koostööpartneriga, sh kõigi kohalike omavalitsuste esindajatega, kelle tegevust rahastati tugivõrgustiku tegevuse käigus.

2.2 Tugivõrgustiku mudel ja selle tegevuste kaardistus

2.2.1 Tugivõrgustiku mudeli määratlemine, sellele seatud eesmärgid ja oodatavad tulemused

Uussisserändajate kohanemise valdkonnas oli varasemalt ning on jätkuvalt suur hulk väljakutseid, millest osa tulenevad aukudest teenuste pakkumise tööjaotuses, teenuste killustatusest ja koordineerimatusest⁸. Ületamiseks seda, pakkusid IBS ja HeiVäl (2014)⁹ välja, et tuleks rakendada **võrgustikumudelit tugisüsteemi väljatöötamiseks**. Võrgustikumudeli kirjelduse sidusid IBS ja HeiVäl (2014) peamiselt teenuste platvormi (veebilehe) loomisega, mis peaks võrgustiku osapoolte pakutavaid teenuseid ühendama, süstematiseerima ja välismaalastele hõlpsamini leitavaks tegema. Teenusepakujate, kes ühiselt platvormil tegutsema peaksid, võrgustiku toimimine sõnastati uuringus vaid eeldustena:

- (1) võrgustiku liikmed jagavad ühist visiooni ja strateegiat välistalentide teenuste osas;
- (2) saavutatakse mitmepoolne koostöölepe võrgustiku liikmete vahel;
- (3) väiksema võimekusega teenusepakujate teenuste pakkumise suutlikkus kasvab.

Uuring defineeris võrgustiku väga laial skaalal sisserändajatele teenuseid pakuvate asutuste ja organisatsioonide kategooriatena ja seda kordab hilisem tugivõrgustike kontseptsiooni dokument. IBS ja HeiVäl (2014) uuringu soovitusel ei käsitletud võrgustiku tekkimise ega üleväl

⁸ Vt nt IBS ja HeiVäl (2014) [Uussisserändajate kohanemine Eestis: valikud ja poliitikaettepanekud tervikliku ja jätkusuutliku süsteemi kujundamiseks](#), kus viidatakse lisaks sama nähtuse leidudele varasematest uuringutest.

⁹ *Ibid.*

hoidmise praktilist poolt, vaid eeldati, et võrgustiku üleval hoidmine on võimalik osapoolte regulaarse infovahetuse ja koostöölepetega.

Tuginedes IBS ja HeiVäl (2014) analüüsile loodi meetme tegevus 2.6.3 „**tugivõrgustike kontseptsiooni välja töötamine ja rakendamine**“. Tegevuse otsese tulemusena oodati TAT³ punkt 2.3.2 järgi järgmist: „**Tegevuste tulemusena on välja töötatud ning rakendatud era-, avaliku ja kolmanda sektori osalusel toimiv tugivõrgustike kontseptsioon**“. Tugivõrgustiku terminit TAT ei defineerita, sest see on defineeritud tegevuse käigus välja töötatud tugivõrgustike kontseptsiooni dokumendis¹⁰ (lk 4). Selle järgi peetakse **tugivõrgustiku** all silmas uussisserändajatega **otseselt kokkupuutuvate asutuste ja organisatsioonide omavahelisi regulaarseid kohtumisi ja koostööd uussisserändajate kohanemise toetamist puudutavates küsimustes**. Sellisena on tugivõrgustik ja tugivõrgustike kontseptsioon määratletud kitsalt uussisserändajatele teenuseid pakkuvate asutuste ja organisatsioonide võrgustikuna, mille ülesehitamine on tegevuse otsene oodatav tulemus. Kaudsem tulemus, mille määrab TAT punkt 1.1.2¹¹ – korrastatud ja koordineeritud teenuste pakkumine – peaks selle käsitluse järgi välja kasvama teenusepakkujate võrgustiku koostööst.

TAT punkt 2.3.3 järgi panustavad oodatava tulemuse saavutamisse järgmised alamtegevused:

- 1) Arendamist vajavate teenuste ja nende pakkumise võimekuse väljaselgitamine
- 2) Teenuste arendamine
- 3) Parimate praktikate seminarid, juhendmaterjalide koostamine

Seega olid esimesed kaks alamtegevust sõnastatud otseselt teenuste arendamisena. Võrgustiku arendamisena saab neist kolmest käsitleda nimetuse järgi peamiselt kolmandat alamtegevust, milles märgitakse parimate praktikate seminarid. Ka tugivõrgustike kontseptsioon näeb sõltumata kitsast tugivõrgustiku definitsioonist ette tegevused peamiselt teenuste arendamiseks, mitte teenusepakkujate võrgustiku loomiseks, võimestamiseks või ülevalhoidmiseks. Kontseptsioonis nimetatakse tegevustena järgmisi:

- 1) Teenuste kaardistamine
- 2) Teenuste arendamise metoodika loomine
- 3) Teenuste arendamine
- 4) Regulaarne koostöö (parimate praktikate seminarid)
- 5) Info- ja juhendmaterjalide koostamine
- 6) Kohtumiste korraldamine

TAT-i tegevuse väljundnäitajaks (TAT punkt 3) määrati **välja töötatud teenuste arv**, mis näitab, et kuigi tulemusena oodati toimivat teenusepakkujate tugivõrgustikku, siis seda mõõdeti uute või arendatud teenuste arvuga. Meetme tulemuslikkuse sihttasemeks ja näitajaks määrati 25 uue teenuse arendamine või välja töötamine. Meetme tegevuse alusdokumentidest kujuneb kavandatud loogikaahelana järgmine (vt Joonis 4).

¹⁰ Siseministeriumi [uussisserändajate tugivõrgustiku kontseptsioon 2017-2023](#).

¹¹ Kaudsem eesmärk on määratud TAT punktis 1.1.2: luua eeldused uussisserändajate kohanemiseks Eestis ning kujundada uussisserändajatele eeldused osaleda Eesti ühiskonnas, sealhulgas tööhõives, elukestvas õppes ja kodanikuühiskonnas

Joonis 4. Meetme 2.6 tegevuse 2.6.3 „Tugivõrgustike kontseptsiooni väljatöötamine ja rakendamine“ alamtegevuste, tulemi ja väljundnäitaja loogikaahel

Allikas: autorite koostatud TAT-i põhjal

Loogikaahelas on lünk, mille järgi küll tegevused ja väljundnäitaja on loogilises seoses, kuid tegevuste oodatav tulem ei ole loogiliselt tegevustega seotud. Sellise lünga tõttu on hindamist keeruline üles ehitada, kuna ei ole selge, milliseid tulemeid oodati ja milliste eesmärkide kaudu saavutatud tulemusi hinnata. Teenuste arendamine võib toimuda nii tugivõrgustiku toimimisel kui selleta. Seetõttu pole tugivõrgustiku toimimine ja teenuste arendamine omavahel tingimata seotud. Meetme tegevuse tulemuslikkus, mõõtes seda seotud väljundnäitaja täitmisega, ei väljenda tugivõrgustiku toimimist, kui teenuseid arendati sõltumatult tugivõrgustikust.

Tegevusega laiemalt taotleti TAT-i selgitavas teksti järgi¹² „luua uussisserändajatele terviklik, paindlik, asja- ning ajakohane sissejuhatav tugisüsteem, mis võimaldab neid paremini siduda Eesti ühiskonnaga ja loob eeldused nende edasiseks iseseisvaks tulemuslikuks toimimiseks. Samuti toetab programmi rakendamine ühiskondliku sidususe teket ja vähendab riske, et uussisserändajad ei löimu Eesti ühiskonda, samuti annab see esmase ülevaate vastuvõtva ühiskonna toimimisest ning selles panustamise ja osalemise võimaluste kohta.“

Kokkuvõttes ei ole selge, milliste eesmärkide või tulemite kaudu tegevusi hinnata. Uuringu ülesandeks on hinnata, kas saavutati tugivõrgustikule seatud eesmärgid. Seda aga ei saa teha, kui pole täpselt määratletud, mis on tugivõrgustik ja mis oli selle eesmärk, mida saavutada püüti. Kuigi kaugem eesmärk on efektiivne teenuste pakkumine uussisserändajatele, siis selleks, et hinnata tugivõrgustike osa selles, peab olema seatud ka loogiline tugivõrgustikuga seotud vahe-eesmärk.

Segadust tugivõrgustiku ja selle eesmärkide seadmisel näitab ka hanke tehniline kirjeldus, millest jääb segaseks, mida tähendab (tugi)võrgustiku mudel. Ühelt poolt peetakse silmas sisserändajatele teenuseid pakkuvate teenusepakkujate võrgustikku ja selle arendamist üldisena, teiselt poolt konkreetsete teenuste pakkumist ja arendamist võrgustiku põhimõttel, kus iga teenusepakkuja arvestab oma teenuse pakkumisel sellega, mida teevad teised ja pakub nendega

¹² TAT-i seletuskiri lk 6

teenuseid koostöös. Sellist kahetist mõistmist võib välja lugeda hanke tehnilise kirjelduse dokumendi järgmistest lausetest:

- Uuringu tulemusena on hinnatud **uussisserändajatele võrgustikupõhise tugiteenuste pakkumise mudeli** mõju ja jätkusuutlikkust, muu hulgas majanduslikku jätkusuutlikkust
- Läbi on viidud eksperthinnangud, analüüsid ja/või uuringud **tugivõrgustike mõju kohta teenustele**, mis hõlmavad nii teenusepakkujate kui ka -tarbijate ja asjassepuutuvate organisatsioonide hinnanguid tugiteenustele ja nende pakkumisele.

Meetme elluviija ja lepingulised koostööpartnerid määratlesid samuti tugivõrgustikku erinevalt. Laiemalt leiti tugivõrgustiku kohta järgmist:

1. Kõik teenusepakkujad kuuluvad tugivõrgustikku

„teenusepakkujate võrgustik, ehk siis et kui meil on Eesti riigis teatud asutused, kes tegelevad uussisserändajatega, et nad oleksid üksteisest üksteise tegemistega, teenustega kursis. /.../ See võrgustik ikkagi toimis sellise kohanemisvaldkonna uussisserändajatega tegelevate asutuste võrgustikuna, suurema võrgustikuna“ (elluviija esindaja 1)

Samas leidis elluviija teine esindaja, et kõigile teenusepakkujatele suunatud tegevused (infokirja saatmine) ei ole tugivõrgustiku tegevustena käsitletav.

„... mitteformaalselt võib sinna [tugivõrgustikku] veel kaasata a la, kes meil on tugivõrgustik, või ma ei tea, infokirja saajad. Aga seal on terve Eesti riik ja seda on väga raske mõõta ja mingit näppu peale panna, et optimaalsem oleks ikkagi seda tugivõrgustikku määratleda, kes on saanud osa sellest meetme TAT-i tegevusest. /.../ Infolisti me ei saa kasutada tugivõrgustiku sünonüümina.“ (elluviija esindaja 2)

2. Tugivõrgustik on elluviija lepingulised koostööpartnerid, kes peaksid teenuseid elluviima võrgustiku põhimõttel

„põhipoint on ikkagi need teenused, mille kaudu kohanemist toetavaid tegevusi pakuti uussisserändajatele ja need ei olnud otseselt SiM-i ega KuM-i kureerida, vaid seal olidki lepingute alusel need partnerid, kes kuulusid nii-öelda tugivõrgustikku näiteks PPA migratsiooninõustamine, terviseameti perearsti leidmise nõustamisteenus siis KOV-ide partnerluslepingud. Ja see list jätkub/.../ põhimõtteliselt nende teenuste kaudu ja tegevuste kaudu, mida siis asjaomased partneriteks olnud tugivõrgustiku liikmed siis uussisserändajatele pakkusid.“ (elluviija esindaja 2)

Teine elluviija esindaja aga leidis, et kahepoolsete partnerluslepete kaudu teenuste pakkujaid ei saa lugeda tugivõrgustikuks.

„... mina ei näe neid kahekaupa võrgustikke võrgustikena. Ikkagi ma näen, et see oli lihtsalt nagu asutuste vaheline kokkulepe. Täidame lihtsalt selle lünga /.../ See võrgustik ikkagi toimis sellise kohanemisvaldkonna uussisserändajatega tegelevate asutuste võrgustikuna. (elluviija esindaja 1)

3. Mõned lepingulistest koostööpartneritest märkisid, et ametlikku tugivõrgustikku pole, aga asjakohaste teenusepakkujate vahel info liikumine toimib ja see on sisuliselt tugivõrgustik:

„Ta on pigem selline vajaduspõhine, minu teada ei ole veel mingisugust kindlat, väljaku-
junenud sagedustega struktuuri ega ideed, et millises rütmis. Me toimetame, aga jah, me
toimetame siis, kui on vaja kõigil, midagi uut toimub või. Meil on kontaktid olemas /.../
Ma kuulun ilmselt mingisugusesse võrgustikku tõenäoliselt.“ (lepinguline koostööpartner
1)

„Välismaalastele pakuvad teenuseid väga paljude erinevate Eesti riigi- ja kohaliku omava-
litsuse asutused /.../. See on okei, aga tähtis on, et iga punkt peab teadma kõigist teistest
punktidest. /.../ see on nagu internet, seal peab olema hajutatud struktuur, kus iga punkt
teab, et teine punkt on olemas. Ja minu meelest sellisena ta peaaegu et meil toimib. Ja
see on hea. Ja see ongi see võrgustik.“ (lepinguline koostööpartner 2)

„... koostöö nende ametiasutuste ja ka eraettevõtetelega on väga tihe. Me suhtleme nendega
kui mitte igapäevaselt, siis kvartaalselt väga tihedalt, vastavalt vajadusele. Ma ei näe vaja-
dust, peab veel eraldi mingi võrgustik või mingi organisatsioon, kes meid kõiki ühte seob,
kui te seda mõtlete, sest koostöö meil erinevate ametiasutustega juba selle töö spetsiifikast
on nii või naa olemas, me suhtleme hästi tihedalt. Ma ei tea, et oleks vaja veel eraldi selle
jaoks võrgustikku luua.“ (lepinguline koostööpartner 5)

4. Tugivõrgustiku kohta ei ole midagi teada

„KuM ei ole ühtegi tugivõrgustikku kohalikule tasandile toonud.“
(lepinguline koostööpartner 3)

5. Kohaliku omavalitsuse tasandil on tugivõrgustik KOV-i ametnike ja asutuste võrgustik, kelle omavahelise koostöö tulemusena uussisserändajatele teenuseid pakutakse.

„... võrgustik kui näiteks linna sotsiaalosakonna töötajatega suhtlemine, kellel, mis mured,
keda, kuidas vaja toetada, kuidas info edasi läheb. Kes lasteaia või kes kooliga hädas, et
kuidas siis, et inimene ei jääks jõlkuma tühja kohta, kõik lükkavad enda kabinetist
eemale. Kui me ikkagi juba saame selle inimese koos tema probleemiga kätte, siis me
saadame ta konkreetse inimese juurde, sest meil on see võrgustik.“ (lepinguline koostöö-
partner 1)

6. Kohalik tugivõrgustik on maakonnaülene KOV-ide sotsiaalosakondade või rändevald- konna eest vastutavate inimeste võrgustik, mis jagab omavahel kogemusi ning suunab uussisserändajaid õigesse asutusse teenust saama.

„... meil oli kaasatud maakond ja meil toimib maakonna tasandil võrgustik. Näiteks sot-
siaalvaldkonnas, kui näiteks naaberomavalitsuses on uussisserändajate küsimused, siis
nad teavad, nad helistavad, nad küsivad. Meil toimusid võrgustiku kohtumised maa-
konna tasandil ja meie enda linnavalitsuse tasandil info jagamiseks, kontaktide loomiseks
ja esmatasandi nõustamisega me saame hakkama nii linna kui maakonna tasandil.“
(lepinguline koostööpartner 4)

Samas ei peetud riiklikul tasandil tugivõrgustikku kui teenusepakkujate võrgustikku oluliseks eesmärgiks. Eesmärgina käsitleti TAT-i laiemat eesmärki ning tegevuse mõõdikuna seatud tee-
nuste pakkumist sisserändajatele.

„see võrgustik on nagu üks väiksem eesmärk. Aga eesmärk on see, et kohalikul tasandil toimiks teenuste osutamine, info jagamine uussisserändajatele.“ (elluviija esindaja 1)

„selles mõttes ei olnud ju kunagi selle tugivõrgustiku ülesehitamise eesmärk tugivõrgustikku üles ehitada. Tugivõrgustik, kui eesmärk oli ikkagi see, et inimesed kohaneksid, nad ei väärkasutaks elamislubasid, elamisõigusi ja kutsujad oleksid teadlikud, kes, mis tingimustel ja kui kauaks võib Eestisse tulla.“ (elluviija esindaja 2)

Kokkuvõttes ilmneb, et TAT-is sõnastatud tegevuse 2.6.3 nimetus ja oodatav tulemus ei vasta sellele, milliseid tegevusi kavandati ja mille elluviimist hinnati. Samuti ei pea elluviijad selliselt sõnastatud tulemust oluliseks. Pigem keskenduti teenusepakkujate tugivõrgustiku arendamise asemel teenuste üldisemale arendamisele ning teenusepakkujate tugivõrgustik oli seejuures üheks teenuseks või kanaliks, mille arendamisele ei seatud eesmärki ega peetud iseseisvalt prioriteediks. See tähendab omakorda, et ei ole võimalik hinnata tugivõrgustiku mudeli eesmärkide täitmist ning nende viimist kohalikule tasandile, sest sellise eesmärgi täitmise nimel intervjuude põhjal ei tegutsetud.

Samas on seirearuande järgi siiski oluline osa meetme tegevustest kulunud tugivõrgustiku kohtumistele (vt ptk 2.2.2), mida raporteeritakse arendamist vajavate teenuste ja nende pakkumise välja selgitamise võimekuse tegevuse all. Samuti märgitakse seirearuandes, et loobuti tugivõrgustiku tegevuse koordineerimiseks eraldi inimese palkamisest (lk 41). Seirearuandes on tugivõrgustiku sõna kasutatud laialt teenusepakkujate võrgustiku tähenduses, mis viitab lõpptulemusena siiski sellele, et tegevustest vähemalt mingi osa keskendus teenusepakkujate tugivõrgustiku loomisele ja arendamisele. Sellest võib järeldada, et laias mõttes teenusepakkujate tugivõrgustikku siiski arendati ja kavandati, kuid ei sõnastatud tugivõrgustikule struktuuri, rolli, ülesandeid ega eesmärki teenuste pakkumisel. Seega jääb segaseks, millist rolli ja mõju tugivõrgustikult teenuste arendamisel oodati ning pole võimalik kirjeldada ega mõõta tugivõrgustiku (mudeli) mõju teenuste arendamisele, sest tugivõrgustikule polnud nn mudelit loodud.

2.2.2 „Tugivõrgustike kontseptsiooni väljatöötamine ja rakendamine“ alategevused

Meetme tegevusel oli kolm alamtegevust, millest antakse ülevaade seirearuandes.

1. Alamtegevuse „**arendamist vajavate teenuste ja nende pakkumise võimekuse väljaselgitamine**“ all nimetatakse seirearuandes erinevaid kohtumisi ja kontseptsioonide ning meetodika välja töötamise dokumente. Ülevaade kohtumistest ja meetodilistest materjalidest, mis telliti tegevuse käigus, on järgnevas tabelis.

Tabel 3. Arendamist vajavate teenuste ja nende pakkumise võimekuse väljaselgitamise tegevused seirearuandes

Aasta	Tegevus	Selgitus/teema/valdkond
2015	I tugivõrgustiku kohtumine Tallinn, Tartu, Narva	Töö ja ettevõtluse ning talendipoliitika ja sotsiaalteenuste teemadel
	II tugivõrgustiku kohtumine Tallinn, Tartu, Narva	
2016	III tugivõrgustiku kohtumine Tallinn, Tartu, Narva	Vabatahtliku töö ja pikemaajalisema lõimumise ning tugivõrgustiku raames arendatud ja arendatavate teenuste teemadel

Aasta	Tegevus	Selgitus/teema/valdkond
	IV tugivõrgustiku kohtumine Tallinn, Tartu, Narva	Tutvustati uudseid uussisserändajatele suunatud teenuseid – Tartu Rahvusvahelise Maja kontseptsiooni ning PPA migratsioonialase õigusliku nõustamisteenuse kontseptsiooni
	Elluviija kohtumised potentsiaalsete teenuste arendajatega	
	Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute Keskus (2016) Uussisserändajatele mõeldud teenuste arendamise metoodika välja töötamine. Aruanne nr I. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute Keskus (2016) Juhend uussisserännanutele teenuste arendamiseks.	
	Siseministeeriumi uussisserändajate tugivõrgustiku kontseptsioon 2017-2023 .	
2017	V tugivõrgustiku kohtumine Tallinn ja Tartu	Kohalike omavalitsuste ja kohaliku tasandi organisatsioonide koostöö, praegune ja tulevane võimalik roll uussisserändajate kohanemist toetavate teenuste pakkumisel ning Eesti keele õppe võimalused täiskasvanud välismaalastele.
	VI tugivõrgustiku kohtumine (Narvas sh Tallinna ja Tartu liikmetele)	„Välismaalaste haridus Eestis koolis“, kohtumise fookuses ülevaade Töötukassa nõustamisteenustest, mis on suunatud muuhulgas uussisserändajatele.
2018	VII tugivõrgustiku kohtumine Tallinnas, Tartus ja Narvas	Uussisserändajate suurem kaasamine ning sotsiaalse ja tugivõrgustike loomine.
2019	Sotsiaalse Innovatsiooni Labor (2019) Tugivõrgustike kohtumiste läbiviimise metoodika	
	1. poolaasta tugivõrgustike kohtumised	Kohtumiste metoodika arendamine ja uussisserändajatele osutatavate teenuste teadlikkus siht- ja sidusgrupi seas
	2. poolaasta tugivõrgustike kohtumised	Vaimne tervis ja rahvuseltside võimestamine.
	Balti Uuringute Instituut (2019) Uussisserändajate kohanemine Eestis.	
2020	28.10 tugivõrgustiku kohtumine Tallinnas	Lahendustele orienteeritud arendamist vajavate teenuste ja nende pakkumise võimekuse väljaselgitamine.
	19.11 tugivõrgustiku kohtumine Tartus	
2021	Uussisserändajate kohanemise valdkonnaga seotud osapooltega fookusgrupi intervjuude läbi viimine	1) pikaajaliste viisadega Eestis viibivate välismaalaste teadlikkus riigiinfost; 2) rahvusvahelise kaitse saajate kohanemine Eestis. Pererändega Eestisse saabunud välismaalaste kohanemine Eestis

Allikas: Autorite kokkuvõtte seirearuande põhjal.

2. Alamtegevuse „**teenuste arendamine**“ all nimetatakse erinevaid teenuseid, mille arendamist on meetme osana finantseeritud. Tegemist on nii otseselt uussisserändajatele suunatud teenuste arendamisega kui info jagamise teenuste või seminaride korraldamisega erinevate osapoolte informeerimiseks. Seirearuandes nimetatakse erinevatel aegadel järgmiste teenuste arendamist:
 - a. **PPA nõustamisteenus** ja politsei.ee mitmekeelne veeb

- b. **Vabatahtlikus tegevuses osalemise võimestamine** (MTÜ Külaliikumine Kodukant), veebilehe www.vabatahtlikud.ee arendamine; Välismaalaste inglise keelse nõustamise vabatahtlikus tegevuses osalemise võimaluste kohta (Sihtasutus Kodanikuühiskonna Sihtkapital)
 - c. **Perearstiteenuse arendamine** - mitmekeelse Eesti tervishoiu- ja perearstisüsteemi selgitav infomaterjal; perearstidele registreerimise avalduste tõlked. Terviseametiga koostöö
 - d. Alustava **ettevõtja baaskoolitus**
 - e. **Suhtlusvõrgustike ja sotsialiseerumisüritused** rahvusvaheliste majade osana Tallinnas ja Tartus
 - f. **Rahvastikuregistri** arendamine
 - g. **Rändestatistika** ülevaade
 - h. Uussisserändajatele **kriisi- ja ohvriabi teenuse arendamine** – koostöös Sotsiaalkindlustusametiga olemasolevate ohvriabi ja kriisinõustamise teenuste kättesaadavaks tegemine inglise keelt kõnelevatele uussisserändajatele
 - i. Uussisserändajatega kokkupuutuvate **kohalike omavalitsuste kohaliku tasandi tugi- võrgustike arendamine**
 - j. Rände- ja uussisserändajate **kohanemisalase kommunikatsiooni** osutamine
 - k. **Tööandjatele suunatud infojagamise teenus** välistööjõu värbamise, kohanemise ja lõimumise toetamiseks
 - l. **Rahvusseltside võimestamine** (eelkõige Ukraina ja Valgevene kui suurimate sisserändajate gruppide esindajad) tõstmaks rahvusseltside teadlikust olemasolevatest teenustest (nagu kohanemisprogramm, migratsiooninõustamine, tööinspektsiooni teenus jne)
 - m. **Vaimse tervise teenuste** kättesaadavuse parandamine – olemasolevate muukeelsete vaimse tervisega seotud teenuste kättesaadavuse parendamine ja tervikpildi koondamine
 - n. Pererändega saabujatele **tööturu- ja haridusvõimaluste tutvustamine** (koostöös Töötukassa ja Ettevõtluse Arendamise SA)
 - o. Muukeelsete **sotsiaalmeediagruppide oskuslik kasutamine** avalikus sektoris (seminaride formaat)
 - p. Erasektori toetamine **kutsuja kohustuste teadvustamisel** (seminaride formaat)
 - q. Kõrgharidusasutuste toetamine **kutsuja kohustuste teadvustamisel** (seminaride formaat)
 - r. Valdkondlike **nõustajate võimestamise ja infojagamise teenus** (seminaride formaat)
3. Alamtegevuse „**Parimate praktikate seminarid, juhendmaterjalide koostamine**“ all nimetatakse seirearuandes järgmisi:
- a. Infomaterjalide koostamine (välismaalaste seaduse, kodakondsuse seaduse muudatused, kohanemistegevuste tutvustused eesti keeles, kriisis käitumise juhised) ja uuendamine
 - b. Parimate praktikate seminarid välisekspertide osalusel (4 seminari)
 - c. Õppereisid teistesse riikidesse (3 reisi)
 - d. Välislähetused (16 lähetust)

Kokkuvõttes keskenduti seirearuande järgi alategevuses „arendamist vajavate teenuste ja nende pakkumise võimekuse välja selgitamine“ tugivõrgustike kohtumiste kaudu arendamist vajavate teenuste välja selgitamisele ning teenuste arendamise meetodikate välja töötamisele ja hindamisele. Teise alategevuse fookus oli erinevate teenusepakkujate kaudu (partnerluslepingutega) teenuste arendamisel ja infojagamisel seminaride formaadis ning kolmas alategevus keskendus õppereisidele ja parimate praktikate jagamise seminaridele. Kohaliku tasandi tugivõrgustikke märgitakse teises alategevuses (teenuste arendamine) ühe teenusena „Uussisserändajatega kokupuutuvate kohalike omavalitsuste kohaliku tasandi tugivõrgustike arendamine“ ja selle all peetakse silmas kolme kohaliku omavalitsusega sõlmitud lepingut kohalike teenuste arendamiseks nende kohalike omavalitsuste poolt. Seega saab meetme raames rääkida kohaliku tasandi toetamisest kolmes kohalikus omavalitsuses.

2.3 Tugivõrgustiku mudeli mõju ja jätkusuutlikkus

2.3.1 Vahehindamise väljakutsed, soovitused ja soovituste rakendamine ning muudatused tugivõrgustiku tegevustes

2019. aasta, kui tehti meetme vahehindamist¹³ perioodi 2014-2018 kohta, olid tugivõrgustiku tegevustena toimunud peamiselt tugivõrgustiku osapoolte kohtumised, mille koht tegevuse raamistikus oli teenuste arenguvajaduste välja selgitamine. Meetme vahehindamises jõudis Civitta (2019) järeldusele, et meetme elluviija ootas, et tugivõrgustiku töö tulemusena haaravad koostööpartnerid aktiivse rolli teenuste arendamisel ning SiM kui elluviija on tegevuste väljatöötamisel või olemasolevate teenuste täiendamisel eelkõige nõustavas rollis. Tegevuse elluviimise käigus sai selgeks, et selline lahendus ei töötanud mitmel põhjusel. Esiteks ei olnud kaardistatavad probleemid staatilised, mistõttu tuleks nende lahendamiseks loodavaid teenuseid arendada kohe ja järjepidevalt, mitte pärast kaardistusprotsessi lõppu alates 2018. aastast. Teiseks vaheldusid tugivõrgustiku kohtumisel osalevate era-, avaliku ja kolmanda sektori asutuste esindajad, mistõttu tugivõrgustiku liikmete seas ei kujunenud omanditunnet. Täiendavalt puudus tugivõrgustiku kohtumisel osalejatel omanikutunne teenuste edasiseks arendamiseks ning tugivõrgustiku kohtumistel nähti eelkõige info vahetamise eesmärki.

Vahehindamise ajaks oli selgunud ka, et kui algselt planeeriti tugivõrgustiku kohtumiste läbiviimine delegeerida riigihanke korras leitud teenusepakkujale, siis tehti muudatus ning selles loobuti. Tegevuse elluviija leidis, et tugivõrgustiku koordinaatori rolli hoidmine nõuab maja sees võimaldab tugivõrgustikule anda teemakohast aktuaalset infot ning olla tugivõrgustiku kohtumiste ja teiste seonduvate tegevuste kaudu otsekontaktis uussisserändajatele teenuseid pakkuvate asutustega, et saada sisendit valdkonna hetkeolukorra kohta. Selleks, et tugivõrgustikuga seotud tegevuste koordineerimisel täita planeeritust suuremat rolli, värbas elluviija 2018. aastal oma meeskonda täiendava inimese.

Tugivõrgustiku toimimist takistasid vahehindamise järgi järgmised asjaolud (Civitta 2019: 63-65):

¹³ Civitta (2019) [Siseministeeriumi ja Kultuuriministeeriumi ESFi kohanemis- ja lõimumismeetme rakendamise vahehindamine perioodil 2014–2018](#)

- Tugivõrgustiku liikmed ja tegevuse elluviija eesmärgistavad kohtumisi ja võrgustikku kuulumist erinevalt. Kui elluviija ootas võrgustiku liikmetelt aktiivse rolli võtmist teenuste arendamisel, nägid tugivõrgustiku liikmed tugivõrgustikus vaid **võimalust osaleda infovahetuses** ja olla kursis valdkonnas toimuvaga ehk nende jaoks oli tegu infovõrgustikuga. Elluviija ootusest olla teenuste arendamisel aktiivses rollis ei oldud teadlikud.
- Mitme võrgustiku liikme **osalus oli eelkõige passiivne** ning kohtumistel osaleti vaid juhul, kui teema oli otseselt spetsialisti valdkonnaga seotud.
- Võrgustiku liikmed ei teadnud, kes on teised sellesse võrgustikku kuuluvad asutused ja organisatsioonid.
- Osalejatel on **keeruline vahet teha erinevatel võrgustikel**, kuna üldjuhul kuuluvad sisse-rändajate või muu emakeelega püsielanike sihtrühmaga töötavad spetsialistid ka teistesse valdkondlikesse võrgustikesse, nt INSA nõustamisvõrgustikku. Eri võrgustike tunnusjoontes ei olnud fookusgrupiintervjuudes osalenud spetsialistid veendunud ja nii räägiti tegevustest, mis olidki näiteks toimunud INSA võrgustikutegevuste raames.
- **Tegevuste käivitamisel puudus kohtumiste läbiviimise metoodika**, mis oleks olnud sihitud teenuste väljatöötamisele.
- Tugivõrgustikus osalejatel jäi info kohati kontaktvõrgustikule (sisserändajatele) edastamata, kuna puudus ajaline ressurss info tõlkimiseks.
- Teiste riikide praktikate tutvustused olid tugivõrgustiku liikmetele huvipakkuvad, kuid alati ei nähtud neis seost oma tööga või seda, kuidas antud teenus või tegevus Eesti praktikasse sobitub.

Vahehindamise ajaks oli arendatavatest teenustest käivitatud PPA nõustamisteenus ja väljundnäitajana raporteeriti 5 teenuse arendamist või välja töötamist. Kuna teenuste arendamisel ei olnud tugivõrgustikust suurt abi, siis võttis elluviija teenuste arendamise ja koordineerimise enda kanda ja kuna paljud tegevused ei kuulu elluviija haldusalasse, puudub varasem kontakt asjaosaliste asutustega, siis oli vahehindamise ajaks koostöö visalt edenenud (Civitta 2019:66).

Civitta (2019: 71-72) soovitas tugivõrgustiku tegevust arendada järgmiselt:

1. Grupeerida tugivõrgustiku liikmed temaatiliselt (nt töö ja ettevõtetus, haridus, tervishoid, avalikud hoiakud jm) ning koostöös liikmetega valida iga teemat vedavad asutused, kellega koostööle keskenduda.
2. Mõelda ümber tugivõrgustiku kohtumiste metoodika, keskendudes teenuste arendamisele.
3. Jätkata tugivõrgustiku liikmete vahel infovahetust virtuaalsel teel, sest see toetab meetmeüleseid eesmärke; sealjuures jagada tugivõrgustiku listi kaudu infot kolmkeelsena ning teavitada teenuste jm seotud arengutest.
4. Koostada veebipõhine ülevaade tugivõrgustiku liikmetest, mis on teistele osalistele kättesaadav, et võrgustikuliikmed saaksid vajadusel omavahel kontakteeruda ja kogemusi jagada ning võrgustikus tekiks ühtsustunne.
5. Koostada planeeritavate teenuste nimekiri, iga teenuse hinnanguline eelarve ning teavitada varakult sellest ka arendusega seotud koostööpartnereid, kelle kaasamine on vajalik teenuse käivitamiseks.

Vahehindamise järel tellis elluviija Sotsiaalse Innovatsiooni Laborilt uussisserändajate tugivõrgustiku arendamiseks analüüsi ja metoodilised soovitused (2019). Selle tulemusena soovitati järgmist:

- Võrgustiku identiteet ja teadlikkus võrgustiku olemusest vajab rohkem tuge. Meetodid parema teadlikkuse ja tugevama identiteedi loomiseks peaks olema piisavalt loomulikud ja funktsionaalsed ega tohi näida intensiivsed ja „turunduslikud“.
- Vajab läbimõtlemist, kes uussisserändajate teemadega seotud osapooltest ei ole hetkel võrgustikku kaasatud ja kas/kuidas neid kaasata. Et valdkond on dünaamiline, vajab see regulaarselt tähelepanu.
 - Võrgustiku laienemine võib tähendada terveid seni kaasamata gruppe, nagu näiteks sisserändajate endi esindajad, või seni võrgustiku töös eri põhjustel mitte osalenud organisatsioone.
- Tõhusamaks ning osapoolte jaoks sobivamaks kaasamiseks sobib kasutada osapoolte huvipõhist profileerimist.
 - Erinevad lähenemisviisid uutele ja vanadele, eri profiiliga organisatsioonidele.
 - Eriti just vähem seotud osapooled vajavad täpset infot, mille põhjal saavad otsustada, kas neil on selle vastu huvi, vajadusel tuleks osapooli otse kutsuda.
- Mõelda võrgustiku eesmärkidest lähtuvalt läbi nii ürituste funktsioonid üldisemalt kui ka iga konkreetse ürituse ja kohtumise planeerimisel eraldi.
- Kasutada lühemaid, kompaktsmaid, eesmärgistatuid kohtumisformaate.
- Nii ürituste kui ka jooksvate tegevuste kommunikatsioon tõhusamaks.
 - Täpsem ning kohtumise olemusest paremini ülevaadet andev eelinfo piisavalt pikalt ette (vähemalt 1 kuu).
 - Hoida võrgustiku liikmeid kursis ka jooksvate arengutega: mida on osapoolte sisendi põhjal tehtud ja plaanis teha.
- Kaasata partnereid võrgustikutöö planeerimisse ja läbiviimisesse, vajadusel ülesandeid delegeerida.
- Suunata võrgustikku tegelema huvikaitse teemadega, leida selleks sobivad formaadid.
- Infokirjas olev info tuleks üles panna ka veebi, et see oleks otsitav ja jagatav.

IBS (2019) uussisserändajate teenuste analüüs ei käsitlenud spetsiifiliselt meetme raames arendatud teenusepakujate tugivõrgustikku. Analüüs käsitles laiemalt uussisserändajate teenuste olemasolu ja nende arendusvajadusi uussisserändajate vaatest. Analüüsis ei tooda spetsiifiliselt väljakutsete ega soovitude ja ettepanekute all välja teenusepakujate tugivõrgustiku arendamise vajadust. Kaudselt viitavad teenusepakujate koostöö vajadusele soovitud, mille kohaselt oleks vaja uussisserändajatele suunatud teenused ja info koondada ühtsesse infovärvasse ja veebilehele (kohanemise toetamise soovitus 4 lk 148, eesti keele õppe soovitus 2 lk 149) ja teenusepakujate poolt pakutavad nõustamisteenused ja nende kasutamise andmed koondada ühtsesse infosüsteemi (metoodilised tähelepanekud 6, lk 155). Kuna need on tugivõrgustiku arendamisega kaudselt seotud, siis ei ole selle uuringu valguses olnud vajadust tugivõrgustiku mudelit või selle metoodikat muuta.

Juba vahehindamise ajaks oli SiM muutnud teenuste arendamist. Vastavalt vahehindamisele oodati eelnevalt, et tugivõrgustiku kohtumised annavad piisava sisendi uussisserändajate teenuste arendamiseks ning tugivõrgustiku liikmed võtavad initsiatiivi teenuste arendamisel. Kuna seda polnud juhtunud, siis oli juba vahehindamise ajaks võtnud initsiatiivi elluviija ise, kes sõlmis kahepoolseid partnerluslepinguid potentsiaalsete teenuste elluviijate ja arendajatega. Sellisena jätkus teenuste arendamine pärast vahehindamist ja seda loeti ka mõistlikuks.

Tugivõrgustiku kohtumiste formaati muudeti pärast vahehindamist ja varasemad kohtumised asendati temaatiliselt valitud tugivõrgustiku liikmetele suunatud infojagamise seminaride ja infokirja saatmisega. Jõuti järeldusele, et sellisel kujul nagu algselt tehti, ei ole sisukas tugivõrgustiku arendamise ja üleväl hoidmise ning kohtumistega jätkata ja ka teenuste arendamise ning välja töötamise protsess oli selleks ajaks muutunud. Seega jätkas tugivõrgustik sisuliselt sisserrändega kokku puutuvate asutuste ja organisatsioonide kontaktide nimekirjana, kellele ja-gati vajadusel infot ja kelle osalusel korraldati temaatilisi infoseminare. Selline muudatus oli varasemat kriitikat silmas pidades asjakohane. Muudatuse tulemusena loobuti sisuliselt laiemast teenusepakkujate tugivõrgustiku arendamisest ja ei ole sisukas hinnata sellise tugivõrgustiku toimimist. Infokirja saavate organisatsioonide ja isikute nimekirja ei saa lugeda toimivaks tugivõrgustikuks, seda enam, et seda nimekirja pole ka viimastel aastatel uuendatud.

Samas on infokirja jaoks üleväl hoitud tugivõrgustiku kontaktide nimekiri siiski osutunud meetme elluviijale kasulikuks, kuna võimaldab vajadusel lihtsalt infot edastada.

„See toimis, Ukraina kriis lahvatas, siis see tugivõrgustik oli, see toimis. Me jagasime infot /.../ kindlad partnerid jäid meiega kontakti ja meil on näiteks ikkagi mingit listid, kuhu me saadame seda uudiskirja, nad on kaasatud nendes infovoogudes. Kui oli see märtsi algus [Ukraina sõja algus], siis me kutsusime nad kõik veebi teel ja jagasime infot. Et lihtsalt võib-olla ta ei ole midagi väga kompaktset, konkreetset, regulaarset enam.“
(elluviija esindaja 1)

Lõpphindamises järeldavad IBS ja RAKE (2023), et vahehindamise soovitusel tugivõrgustiku töö kohandamiseks rakendati ellu. Praktikas aga tähendab sisuline muudatus, mis perioodi keskel aset leidis, et algselt ideest, kus tugivõrgustik tegutseb teenuseid arendava teenusepakkujate võrgustikuna, loobuti. Tugivõrgustik on pärast vahehindamises pakutud muudatuste ellu rakendamist valdkonnaga seotud inimeste ja asutuste infojagamiseks koostatud nimekiri. Tugivõrgustikust kui teenuseid arendavate teenusepakkujate laiaulatuslikust võrgustikust loobuti, kuna selline mudel ei olnud toimiv.

2.3.2 Tugivõrgustiku mudeli liikumine kohalikule tasandile

IBS ja HeiVäl (2014: 118) nimetavad uussisserrändajatele teenuste pakkumise kitsaskohana järgmist: lisaks on Eestis kujundamata ettevõtete katusorganisatsioonide, **kohaliku omavalituse** ning kodanikuühenduste roll teenuste pakkumisel välismaalastele. Kohalikud omavalitsused ei ole seni teadvustanud endale vajadust tegeleda välistalentide meelitamise ja hoidmisega, ega ka oma rolli riikliku talendipoliitika toetajatena. Kuna suur osa avalikke teenuseid on kohalike omavalitsuste korraldada, on oluline suurendada omavalitsuste rolli ning tõsta nende **suutlikkust pakkuda kohanemisteenuseid ka välismaalastele**. TAT, milles määratletakse tegevused ja tegevuste eesmärgid, märgib kohalikke omavalitsusi ainult lepinguliste partneritena ning parimate praktikate seminaride osavõtjatena. Tugivõrgustiku liikumine kohalikule tasandile tuuakse eesmärgina tugivõrgustike kontseptsioonis, kus nimetatakse põhieesmärkidena perioodil 2017-2023 teiste eesmärkide kõrval (lk 25): kujundada aastaks 2023 välja **isetoimiv(ad) kohaliku tasandi tugivõrgustik(ud), mis on võimelised iseseisvalt ilma keskvõimu juhtimiseta uussisserrändajatele pakkuma esmaseid kohanemist toetavaid tegevusi (kohanemisprogrammi koolitus, alg-taseme keeleõpet)** ning uussisserrändajatega seonduvaid probleeme lahendama.

Tugivõrgustiku mudelit, kohaliku tasandi tugivõrgustiku mudelit või võrgustikupõhise teenuste pakkumise mudelit dokumentides ei määratleta. Intervjueeritud tõlgendavad kohaliku tasandi tugivõrgustikku erinevalt. Osalt peetakse tugivõrgustiku all silmas kohaliku omavalitsuse teenuste pakkumist, suunates uussisserändaja esimesest kontaktpunktist asjakohase teenusepakkuja juurde kohalikus omavalitsuses. Ühe kohaliku omavalitsuse näitel toimus selline suunamine ainult oma kohaliku omavalitsuse sees, aga teisel juhul kogu maakonna teistesse kohalikesse omavalitsustesse. Teisalt peetakse silmas erinevate teenusepakkujate, sh erinevate kohalike omavalitsuste rände teemaga tegelevate ametnike võrgustikku, mis on vajalik nii ühtse infovälja hoidmiseks, konsulteerimiseks kui parimate praktikate vahetamiseks. Sõltumata sellest, millisel viisil mõistetakse tugivõrgustikku, nähakse praegusel juhul kõigis kolmes omavalitsuses, mille sisserändega seotud tegevust finantseeriti eelmise programmeerimisperioodi struktuurivahenditest, et **kohalikus omavalitsuses on praegu kindlasti vaja sisserändajate konsultanti või juhtumikorraldajat, kes oskab inimesi aidata asjaajamises, suunata neid õigetele teenustele ja aidata kohandada olemasolevaid teenuseid ja lahendusi inimeste vajadustele vastavalt.**

Tugivõrgustiku kontseptsioonis nimetatakse esmaste kohanemist toetavate teenustena, mida kohalikul tasandil ilma riikliku sekkumiseta peaks pakkuma, kohanemisprogrammi koolitusi ja algtaseme keeleõpet. Senise korralduse kohaselt on neid kahte riiklikult korraldatud. Kohanemisprogrammi üleminekut kohalikele omavalitsustele ei peeta intervjueeritute poolt ei vajalikuks ega mõistlikuks. Ühtset baasinfot sisaldav infomaterjal ning sissejuhatav koolitus kõikidele sisserändajatele on mõistlik korraldada keskselt ning samasuguse programmiga kõikidele sihtrühmadele. Samuti ei ole kohalikel omavalitsustel rahalist ja tehnilist võimekust keelekoolituste meetodiliste lahenduste välja töötamiseks ning pakkumiseks sisserändajatele. Üldise printsiibina tuleks teenuste jagamisel valitsemistasandite vahel lähtuda sellest, et neid teenuseid, mis ei sõltu kohalike omavalitsustest ja inimese elukohast, mis peaksid olema kohalike omavalitsuste ülesed, samasuguse sisu, tulemuse ja vormiga, peaks pakutama riiklikult. Teenused, mida pakub kohalik omavalitsus oma ressursi ja vahenditega, peaks olema välja töötatud ning juhitud kohaliku omavalitsuse poolt. Seetõttu ei ole mõttekas ühtset Eesti elu tutvustavat kohanemisprogrammi ning laialdaselt vajalikku keeleõpet pakkuda igas kohalikus omavalitsuses eraldi. Küll aga peaks konkreetsetes kohalikus omavalitsuse elavate sisserändajate nõustamise korraldamas kohalik omavalitsus ja neis kohalikes omavalitsustes, mis olid eelmisel perioodil tegevuse lepingulisteks partneriteks, on see praegusel ajal juba töös.

Kokkuvõttes ei saa rääkida määratletud tugivõrgustiku mudelist ja selle liikumisest kohalikele tasandile, vaid kohalikul tasandil uussisserändajatele teenuste pakkumisest ning selle kujundamisest igas kohalikus omavalitsuses.

Meetme vahehindamises (Civitta 2019: 102) jõuti järeldusele, et valmisolek ja huvi uussisserändajate temaatikaga tegeleda erineb oluliselt KOV-iti. Teemaga olid selleks ajaks tegelenud Tallinn ja Tartu. Tartus oli projektipõhiselt (kuni 2018. a lõpuni) värvatud sisserände koordinaator, kes aitab hoida piirkonna võrgustikku ning löi vajaduse tekkides sidemeid erinevate asutuste vahel, et konkreetsetele sisserändajatega seotud olukordadele lahendust leida. Ametikoha lõppedes jaotati tööülesanded erinevate osakondade vahel laiali. Tallinnas avati erinevate asutuste partnerluses 2018. aasta sügisel Tallinnas International House of Estonia, mis pakub uussisserändajatele ja nendega seotud spetsialistidele nii infot kui ka teenuseid. Vahehindamises leetakse (lk 65), et **kohalikes omavalitsustes tuleb tõsta teadlikkust, et osataks uussisserändajatega**

seotud küsimustele läheneda, oldaks teadlikud, kuhu saab abi või nõu küsimiseks pöörduda, ning soodustada nõ kogenud KOV-ide ja teemat veel mitte teadvustavate KOV-ide vahelist kogemuste jagamist. Samuti tuleks senisest paremini kaardistada uussisserändajate paiknevust väljaspool seniseid tõmbekeskusi (Tallinn, Tartu ja Ida-Virumaa) ning vajadusel ja võimalusel proaktiivselt toetada kohalikke omavalitsusi uussisserändajatele teabe ja teenuste pakkumise arendamisel.

Meetme tegevuste käigus pakuti osaliselt meetme rahastusega teenuseid kolmes KOV-is: Tallinnas, Tartus ja Rakveres. Kolme KOV-i valikud uussisserändajatele suunatud teenuste arendamiseks ja pakkumiseks erinesid meetme perioodil. Tallinnas oli projekti finantseerimisel palgatud üks ametnik, kes korraldas infojagamise ja kommunikatsiooniüritusi uussisserändajatele Tallinna Kesklinna linnavalitsuse juures. Tartus loodi sihtasutus ülikoolide ja linna koostöös ning osalise rahastusega struktuurivahenditest. Tartu sihtasutus toimis teenuskeskusena, kus sisserändaja saab osaliselt kohapeal KOV-i teenuseid (isikukoodi taotlemine, elukoha registreerimine, bussikaardi aktiveerimine) ja nõustamist (nii teenuste kui eluolu korralduse kohta) ning suunamist KOV-i ametnike juurde, kui teenuse pakkumine pole võimalik koha peal. Rakvere liitus meetme tegevustega hiljem ning enne Ukraina sõda toimis sealne keskus rohkem uussisserändajate sotsialiseerumise ja KOV-i poolse proaktiivsete tegevustega info jagamisel. Nii Tallinna kui Rakvere sisserändajatele suunatud KOV-i tegevused ja nende korraldus muutus oluliselt Ukraina sõjapõgenike tulva tagajärjel. Suuremahuline põgenike sissevool lühikese perioodi jooksul nõudis kohalike omavalitsustelt kiiret töökorralduse muutmist, teenuste väljatöötamist ja süsteemide üles ehitamist. Selle tulemusena on praeguseks analoogselt Tartu Teenuskeskusele nii Tallinnas kui Rakveres tööl ametnikud uussisserändajate konsulteerimiseks, vajadusel juhtumikorralduseks ja teenustele suunamiseks.

Kokkuvõttes jõuti meetme tulemusena vaid kolme kohaliku omavalitsuseni ning neis pakuti enne Ukraina sõda uussisserändajatele väga erinevaid teenuseid. Seega ei õnnestunud meetme tulemusena luua olukorda, kus kõigis või suures hulgas kohalikes omavalitsustes pakutaks uussisserändajatele kohandatud esmaseid teenuseid, samuti ei tekkinud kohalike teenuste pakkumiseks ja koordineerimiseks selget teadmiste ja parima praktika mudelit. Samas on Ukraina sõja tagajärjel sunnitud olukorras meetme partneriks olnud KOV-ides sellised teenused välja arendatud ning pakkumisel.

Lisaks KOV-i poolt uussisserändajate konsulteerimisele ja juhtumikorraldusele, märgiti kahes KOV-is toimivat maakondlikku kohalike omavalitsuste võrgustikku, mis on vajalik nii uussisserändajate suunamiseks tema elukoha kohaliku omavalitsuse juurde kui ka üldisemaks teenuste pakkumise, infovahetuse ja praktikate koordineerimiseks. Kuna Eesti KOV-id on väga erinevad, sh erineva elanike ja sisserändajate arvuga, siis leiti, et uussisserändajatele KOV-i teenuste pakkumine ei saa toimida päris ühtse süsteemi järgi. Näiteks, kui Tallinnas on terve linnavalitsuse osakond pea paarikümne töötajaga, siis Rakveres tegeleb sisserändajatega paar inimest. Suuremas KOV-is kerkib esile enim ja mitmekesisemaid juhtumeid ning neile välja töötatud lahendusi, samas võib ka väiksemates KOV-ides tekkida olukordi, millele on lahendused välja töötatud.

Seetõttu on oluline, et toimiks KOV-ide omavaheline võrgustik, mis võimaldaks iga kord uute lahenduste välja töötamise asemel kiiremini leida lahendusi juba teiste KOV-ide praktikast.

Kohaliku tasandi teenuste arendamine on enam fookuses uuel programmeerimis perioodil, kus koostöös linnade liiduga koordineeritakse kohalike omavalitsuste tegevusi ja teenuste

pakkumise lahendusi, kohalike omavalitsuste võrgustikus peaks toimuma parimate praktikate ja kogemuste jagamine. **Lähtudes segadusest tugivõrgustiku ja tugivõrgustiku mudeli mõistega, oleks mõistlik loobuda selle kasutamisest ja kasutada edaspidi selgelt määratletuna, milliste osapoolte võrgustikust räägitakse.**

2.3.3 Uussisserändajate teiste teenuste arendamine meetme raames

Nagu ptk 2.2.2 välja toob, arendati meetme käigus mitmeid uussisserändajatele suunatud teenuseid, mille asjakohasust ja tulemuslikkust hinnatakse varasemates uuringutes kõrgelt. Kuigi teenuste arendamise tulemusena on mitmed teenused sisserändajatele paremini kättesaadavad, siis mitmed neist teenustest olid nn projektipõhised, otseselt ESF-i rahastusest sõltuvad ning ei jätku pärast lõpetamist (nt Terviseametis välismaalaste perearsti leidmise nõustamine). Samas on erinevate teenuste arendamise kaudu loodud osadele sisserändajatele võimalusi ning mitmed teenused on vajalikud ning arendatakse edasi kas struktuurivahendite finantseerimisega või alternatiivsete vahendite kaudu (nt KOV-ides pakutavad sisserändajate teenuste koordineerimise keskused, PPA nõustamisteenus). Teenuste eest vastutavad inimesed leiavad intervjuudes, et teenuste arendamisel arvestavad nad teiste valdkonnas teenuseid pakkuvate asutuste ja organisatsioonidega, koordineerivad tegevusi ja infot ehk sisuliselt toimub teenuse pakkumine teiste teenuste pakujate võrgustikku kaasates.

Kuigi arendatud teenuste vajadust hinnatakse intervjuueeritute poolt ja varasemates hindamisaruannete kohaselt kõrgelt (nt PPA nõustamisteenus), siis näevad kasutajad ka probleeme teenustega. Näiteks on PPA nõustamisteenuse telefoni ootejärjekorrad pikad, kasutajatel on olnud olukordi, kus erinevatelt nõustajatelt on erinevat infot jagatud. Samas arendavad teenuste pakujad teenuseid järjepidevalt edasi. Näiteks on PPA nõustamisteenusel suurendatud nõustajate arvu, loodud on telefoninõustamisele alternatiivsete kanalitena e-posti ja veebi teel nõustamine, nõustajaid koolitatakse ja tegeletakse majasisese teenuste arendamise ning tegevuste koordineerimisega. PPA teeb ka sisserändajate vastuvõtjatele teabepäevi, et pakkuda korraga laiemale hulgale inimestele vajalikku migratsiooninõuetega seotud infot. Seega võib väita, et PPA nõustamisteenuse arendamine toimub järjepidevalt, et vastata paremini klientide praeguste ja muutuvatele vajadustele.

PPA nõustamisteenuse rahastamine toimub uuel programmeerimisperioodil AMIF-i¹⁴ proramist ja seeläbi on selle teenuse pakkumine tagatud, kuid pikemat plaani ja rahastamise kindlust praegusel ajal pole. Samas loetakse kõikide osapoolte poolt selle teenuse pakkumist väga vajalikuks.

Kuigi meetme tegevuste käigus arendati uussisserändajatele teenuseid, siis on käesoleva uuringu põhjal endiselt mitmete teenustega probleeme. Ühe kohaliku omavalitsuse esindaja tõi välja, et keeleõppe ja haridustee jätkamise mõttes on kõige keerukamas olukorras sisserändajad, kes on mujal lõpetanud põhikooli, pole veel täisealised ja pole veel omandanud kesk- või kutseharidust. Selliste noorte, kellel puudub ka eesti keele oskus, võimalused Eestis teenuseid saada ja haridusteed jätkata on väga piiratud. Nemad ei kvalifitseeru ka kohanemisprogrammi keeleõppesse, mis on suunatud täiskasvanutele. Sellele grupile oleks vajalik intensiivne keeleõpe, mis võimaldaks neil jätkata haridusteed Eesti koolisüsteemis. KOV-idele, kes peavad abistama

¹⁴ [Asylum, Migration and Integration Fund \(2021-2027\)](#)

kõiki oma piirkonnas elavaid inimesi, valmistavad probleeme erivajadustega sisserändajatele sobivate ja kohandatud teenuste pakkumine. Tegemist on väikese hulga spetsiifiliste vajadustega inimestega (nt kõnevõimetu Lähis-Ida taustaga laps), kelle abivajadus on unikaalne ja kellele abi pakkumiseks puudub Eestis kompetents.

Enim probleeme tõid uussisserändajad ise intervjuudes välja arstiabi kättesaadavusega: perearsti ja võõrkeeles arstiabi pakujate leidmisega. Ka lasteaiakoha leidmist märgiti probleemina. Sellised probleemid on Eestis laiemad ja ei puuduta ainult sisserändajaid, mis tähendab, et tegeleda tuleb üldise teenuse kättesaadavuse arendamisega, sisserändajatele kohandatud teenuste arendamise kõrval. KOV-i ametnike intervjuudest tuli välja, et Eestis kõigile inimestele suunatud teenuste pakkumisel ei osata alati arvestada sisserändajate kultuuriliste eripärade ja spetsiifikaga (näiteks võib olla keerukas psühholoogilise abi andmine teisest kultuuriruumist pärit inimesele, kui abi andja ei tunne seda kultuuriruumi või erihooletandeteenuse osutamine islamiusulisele inimesele; uussisserändajad tõid ka näiteid, kus temale kui eesti keelt mitteoskavale sisserändajale ei antud Töötukassas abi töö leidmisel, samas kui eesti keelt oskavale abikaasale pakuti erinevaid töö leidmise lahendusi). **Selle olukorra parandamiseks ei ole mitte vajalik uussisserändajatele spetsiifiliste teenuste arendamine, vaid kõikide teenuste pakkumisel tuleks läbivalt mõelda kultuurilise teadlikkuse ja tundlikkuse peale.**

Kokkuvõttes on meetme käigus arendatud mitmeid vajalikke teenuseid, aga teenuste arendamine on järjepidev protsess, millega tuleb jätkuvalt edasi tegeleda. Seejuures tuleks läbivalt hinnata, kuidas Eestis teenusepakujad osakvad olemasolevaid teenuseid kohandada sisserändajate vajadustele vastavaks ja aidata teenusepakujate oskusi ning teadmisi tõsta. Kõige keerulisem on olukord sisserändajatele selliste üldiste teenuste pakkumisega, mis on ka Eesti kodanikele probleemiks – arstiabi kättesaadavus, lasteaiakohtade puudus, aga ka erivajadustele või väga spetsiifiliste vajadustega sisserändajatele sobiva abi pakkumine.

2.3.4 Hinnangud tugivõrgustiku mudeli asjakohasusele, tulemuslikkusele, jätkusuutlikkusele ja soovitused

IBS ja RAKE (2023) hindasid tugivõrgustiku tegevuse asjakohasust, tulemuslikkust ja jätkusuutlikkust. Tulemusena leiti, et tugivõrgustiku teenused olid sihtrühmale vajalikud ja aitavad sihtrühmal kiiremini lõimuda ning kohaneda (kolmepalli skaalal hindavad nad asjakohasust 2,5). Käesoleva analüüsi põhjal võime järeldada, et juhul, kui hinnata tugivõrgustiku teenuste asjakohasust, pidades silmas laiemat eesmärgina uussisserändajate kohanemisele kaasa aitamist, siis saab lugeda teenuseid asjakohaseks. Pidades silmas tegevuse tulemusena määratud teenusepakujate tugivõrgustiku loomist ja rakendamist, ei saa tegevusi lugeda asjakohaseks, sest sellest meetme käigus loobuti. Samas suudavad enda teenuse pakkumiseks vajalikku võrgustikku üleval hoida teenusepakujad ise.

Tulemuslikkust hinnati lõpphindamises (IBS ja RAKE 2023) kolme palli skaalal kahega, kuna teenuseid pakuvad erinevad teenusepakujad ja nende pakutavate teenuste tulemuslikkus varieerub. Hindajad leiavad, et tugivõrgustiku liikmete osalus jäi teenuste välja töötamisel väheseks ning teenuste välja töötamine toimus elluviija initsiatiivil. Samuti leiti, et tugivõrgustiku liikmete vahel on koostöö paranenud, ent võiks tugevneda. Siinse hindamise tulemused näitavad, et eesmärgistatud ja teadvustatud tugivõrgustiku arendamisest meetme käigus loobuti. Sellisel kujul ja eesmärgil teenusepakujate tugivõrgustikust, nagu algsest TATist võib välja lugeda,

loobuti, seega ei ole võimalik selle tulemuslikkust hinnata. Tulemuslikkus TATi väljundnäitaja mõttes täideti. TATi väljundnäitajaks oli 25 teenuse arendamine, mis perioodi lõpuks saavutati.

Jätkusuutlikkust hinnati lõpphindamises (IBS ja RAKE 2023) 1 punktiga kolmest ja põhjendati seda täiendava administratiivse koormusega teenusepakkujatele ning nende võimetust teenuste pakkumisega jätkata, kui lisandub muud koormust teistest valdkondadest või kui teenuseosutajate tööülesanded struktureeritakse ümber. Nagu eelnevalt öeldud, ei ole võimalik rääkida tugivõrgustiku jätkusuutlikkusest. Kohalikul tasandil teenuste pakkumise jätkusuutlikkust silmas pidades on Ukraina sõja tulemusena tekkinud kohalikes omavalitsustes palju parem arusaam sisserändajate teenuste vajadusest ning toimunud ka kiire kohanemine ja töötatud välja teenuste pakkumise lahendused. Selleks, et kohalikud omavalitsused suudaksid Ukraina sõjaga kaasnenud põgeniketulva jaoks kiirelt välja töötatud lahendused kujundada erinevatele sisserändajate sihtrühmadele sobivateks järjepidevalt pakutavateks teenusteks, on abi sellest, kui seda protsessi toetatakse. Tallinna ja Tartu näitel toimib sisserändajatele teenuste pakkumine linnavalitsuse osalusel, Tartus ka ülikoolidega koostöös, mistõttu ei sõltu need teenused ainult struktuurifondide rahastusest. Seega on neis KOV-ides teenuste vajadus teadvustatud ja rahastatud laiemalt ja jätkusuutlikkust kõrge. Sisserändajatele suunatud teenuste, mille arendamine toimus meetme raames (nt PPA migratsiooninõustamine, kohanemisprogramm), ja millel puudub riiklik või kohaliku omavalitsuse toetus, jätkusuutlikkus pole selge, kuna ei ole teada, kas üldse ja kuidas neid finantseeritakse, kui projektide toetus lõpeb.

Tugivõrgustiku tegevuste lõpphindamisel pakuvad IBS ja RAKE (2023) soovitusena välja järgmise

1. Leida **lisaressursid tugivõrgustiku liikmete vahelise suhtluse ja ühise infovälja säilitamiseks ja teenuste jätkuvuse tagamiseks** teenuseosutajate juures (nt sotsialiseerimisüritused).
2. Kaaluda **tugivõrgustiku kasutamist uuel perioodil sidusrühmana kohanemiselase info edastamisel**. Selleks tuleks tugivõrgustiku liikmetele välja töötada ühine infopakett, mis muu hulgas annab ülevaate kohanemis- ja lõimumiskoolitustest, riigi korraldatud tasuta keeleõppe ja iseseisva keeleõppe võimalustest (Keelekliik) ning siduda see sotsialiseerimist toetavate teenuste (sotsialiseerimisüritused, vabatahtlikuna osalemine) kommunikatsiooniga.
3. Toetada tasub **KOV-ide rändekoordinaatorite võrgustiku teket**. Uue rahastusperioodi alguses liigub tugivõrgustike koordineerimisülesanne riiklikult tasandilt KOV-idele, keda toetatakse eraldi meetme rahastusest. KOV-id vajavad uuel perioodil nõu, konkreetsemaid suuniseid ja toetust uussisserändajatega seotud uute tegevuste plaanimisel ja rakendamisel. Rändekoordinaatorite ja KOV-ide vastavate spetsialistide töö võimestuseks on vaja tõsta KOV-ide liikmete teadlikkust kohanemismeesmest ning soodustada koostööd nii erinevate KOV-ide kui ka KOV-ide ja teiste koostööpartnerite vahel.

Kuna tugivõrgustikku, peale infolisti, sisuliselt ei eksisteerinud kuni meetme lõpuni, siis ei saa praeguse uuringu põhjal nõustuda soovitusetega 1 ja 2. **Enne, kui jätkata tugivõrgustiku arendamise toetamisega, tuleks väga täpselt määratleda, mis on tugivõrgustik, kes ja miks sinna peaksid kuuluma, mida peaks tugivõrgustiku tulemusena saavutama. See välistaks hilisema segaduse eesmärkide mõistmisel, tõlgendamisel ja tegevustega sidumisel.** Perioodi lõppedes ei ole muutunud olukord uussisserändajatele teenuste pakkumise killustatuse osas. Probleem, mille

lahendamiseks Civitta ja HeiVäl (2014) soovitasid teenusepakkujate võrgustikupõhise teenuste platvormi loomist, eksisteerib ka praeguse hindamise ajal: teenuste pakkujaid on palju, sisserändajatel on keeruline nende vahel orienteeruda. Selle probleemi lahenduseks ei ole aga kõigi sisserändega kokku puutuvate inimeste ja asutuste võrgustiku arendamine, mida näitas siinkohal hinnatud meetme tegevus. Pigem vajab sisserändajate kohanemise toetamine terviklikku juhtimise lahendust, mis arvestab sellega, et poliitikakujundamisega tegelevad erinevad ministeeriumid, teenuste pakkumisega erinevad asutused ja sisserändajate enda võrgustikud ning kogukonnad on olulised osalised kohanemisel. Selle asemel vajab sisserände valdkond selgemat juhtimise struktuuri üldisemalt ja igal tasandil omakorda toimivaid võrgustikke:

1. sisserändepoliitika kujundamine, koordineerimine ja vastutus,
2. poliitika elluviimise ning teenuste pakkumine ja teenuste omavaheline sünkroniseerimine,
3. sisserändajate endi võrgustikud ja nende kaasamine poliitikakujundamise, teenuste pakkumise kavandamise ja teenuste pakkumisse.

Praeguse uuringu põhjal soovitame loobuda tugivõrgustiku (arendamise/mudeli) mõiste kasutamisest ning sõnastada selgelt, milliste osapoolte võrgustikust räägitakse. Samuti loobuda väljenditest tugivõrgustiku liikumine või koordineerimine kohaliku omavalitsuse tasandile ja asendada see selgemate eesmärkidega, mida kohaliku omavalitsuse tasandil oodatakse.

Tugivõrgustiku tegevuse käigus arendatud üksikute teenuste (peale KOV-i teenuste pakkumise) asjakohasuse, tulemuslikkuse ja jätkusuutlikkuse hindamisel tugineme meetme lõpphindamisele, mille kohaselt teenused olid asjakohased, nende tulemuslikkus sõltub teenusepakkujast ning jätkusuutlikkus ei ole tagatud.

2.4. Järeldused ja soovitused

Tugivõrgustikku ja tugivõrgustiku mudelit ei mõista uussisserändajate teenuste pakkujad ning meetme elluviijad üheselt. Kord räägitakse teenusepakkujate tugivõrgustikust, kord teenuste arendamisest kaasates võrgustikku, kord teenuste pakkumisest läbi teiste teenusepakkujate. Kuigi meetme tegevuste käigus arendati muuhulgas võrgustikku (korraldati võrgustiku kohtumisi, seminare), siis lõpptulemusena keskenduti meetme 2.6. tegevuses „tugivõrgustike kontseptsiooni väljatöötamine ja rakendamine“ uussisserändajatele teenuste arendamisele. Kõik osapooled leiavad, et teenuseid tuleb arendada ja pakkuda arvestades teiste teenuste pakkujatega, kogudes neilt vajadusel sisendit, andes omalt poolt infot ja tehes vajadusel koostööd teenuste asjakohasuse ja tulemuslikkuse tõstmiseks. Kõik teenuste pakkumise eest vastutavad intervjueritud leiavad, et selliselt teenuste pakkumine toimubki. Ametlikku, institutsionaliseeritud tugivõrgustiku arendamist ei pidanud teenusepakkujad vajalikuks, v.a. kohalike omavalitsuste esindajad, kelle hinnangul on vajalik luua kohalike omavalitsuste sisserändajatele teenuste pakkumise eest vastutajate võrgustik. Kuna kohalikele omavalitsustele on tegemist uue teemaga, aga sisuliselt on kõikides KOVi-des analoogse teenusega tegemist, siis aitaks selline võrgustik kogemusi vahetada ja üksteiselt õppida, et leida kiiremini lahendusi, kui analoogset olukorda on juba mõnes teises KOV-is ette tulnud.

Tugivõrgustik ja tugivõrgustiku mudel meetme tegevuse „tugivõrgustiku kontseptsiooni väljatöötamine ja rakendamine“ hindamisel tekitab segadust. Samas on teenuste arendamisel vaja arvestada turul tegutsevate teiste tegutsejatega, samuti võib olla olukordi, kus just

võrgustikutegevuste arendamine on vajalik (nagu nt KOV-ide ülene võrgustik). Sellest lähtuvalt **soovitame edaspidi loobuda laias mõttes tugivõrgustiku arendamisest ning igal üksikul juhul nimetada konkreetselt, milliste osapoolte ja millisel eesmärgil tegutseva võrgustiku arendamist eesmärgistatakse ja taotletakse.**

Tulenevalt tugivõrgustiku või võrgustikupõhise teenuste pakkumise mudeli puudumisest, ei saa rääkida selle mudeli või tugivõrgustike liikumisest või nende arendamisest kohaliku omavalitsuse tasandil. Samas on kõik intervjueeritud kohalike omavalitsuste esindajad nõus, et kohalikes omavalitsustes on praegu vaja sisserändajate konsultanti või juhtumikorraldajat, kes oskab inimesi aidata asjaajamises, suunata neid õigetele teenustele ja aidata kohandada olemasolevaid teenuseid ja lahendusi sisserändaja vajadustele vastavalt. Meetme rakendamise perioodil toetati rahaliselt kolme KOV-i uussisserändajate teenuste arendamisel ja iga KOV tegi seda oma parema äranägemise järgi. Ukraina sõja ja seonduva sõjapõgenike sissevoolu tõttu tekkis KOV-ides akuutne vajadus tegeleda sisserändajatele teenuste pakkumise korraldamise, kohandamise ja koordineerimisega. Seega on laialdaselt KOV-ides teadvustatud vajadus sisserändajatele teenuseid kohandada ja arendada. Kõige keerulisem on KOV-idel seejuures spetsiifiliste juhtumite korral inimese abi vajaduse tuvastamine ja abi pakkumine, kui abivajadus on unikaalne (teisest kultuuriruumist pärit inimese psühholoogiline abistamine, erineva keele- ja kultuuritaustaga laste hariduslikud erivajadused jmt). Seetõttu on KOV-idele oluline ja **soovitame arendada KOV-ide sisserändajatele teenuste pakujate omavahelist võrgustikku, mis võimaldaks igakordsete uute lahenduste välja töötamise asemel kiiremini leida lahendusi juba teiste KOV-ide praktikast.**

Tugivõrgustiku kontseptsioonidokumendis nimetati esmaste kohanemist toetavate teenuste näidetena, millised teenuseid KOV-i tasandi tugivõrgustik peaks pakkuma kohanemisprogrammi koolitusi ja algtaseme keeleõpet. Mõlema teenuse pakkumist koordineeritakse praegu riiklikult ja pakkumine toimub kohanemisprogrammi raames struktuurivahendite rahastusega. KOV-ide intervjueeritud ei pidanud mõistlikuks nende teenuste pakkumise viimist kohalikele tasandile, kuna tegemist on teenustega, mis ei sõltu kohalikust kontekstist ning mille ühtse metoodika ja kvaliteediga pakkumine kõigile sisserändajatele peaks olema KOV-ide üleselt ühtne. Samas on kõikides KOV-ides vaja pakkuda KOV-i enda teenuseid muuhulgas sisserändajatele.

„Tugivõrgustiku kontseptsiooni arendamine ja rakendamine“ tegevuse käigus toetati mitmete teenuste arendamist. Osad neist teenustest on osutunud vajalikuks ja nende pakkumine ning arendamine jätkub, teised olid ühekordsed projektipõhised teenused, mille pakkumisest loobuti. Üheks põhjuseks, miks sisserändajatele spetsiifiliste teenuste pakkumisest loobutakse, on teenuste universaalsus. Universaalseid teenuseid, mis peavad olema kättesaadavad võrdselt nii sisserändajatele kui kohalikele elanikele, tuleks arendada ühtse teenusena, mitte luua sisserändajate-spetsiifilisi teenuseid. Universaalsetele teenustele ligipääsu raskendab sisserändajate vähenene eesti keele oskus ja teenusepakujate ebapiisav teadlikkus kultuurilisest mitmekesisusest. Mõlemad teemad on olulised ja vajavad iga teenusepakkuja juures läbi mõtlemist, teenuste arendamist ja teenusepakujate koolitamist. Uussisserändajate eesti keele õppimise motiveerimise kõrval tuleks eesti keele oskuseta inimestele teenuste pakkumisel leida lahendused teenusepakujate juures. Lahendused võivad hõlmata erinevaid variante sõltuvalt keelilise täpsuse vajadusest: kirjaliku üldinfo edastamine mitmekeelsena, teenusele registreerumisel keeleoskuse märkimine, suunamine keeleoskuse järgi keelt oskava teenusepakkuja juurde, tõlgi kasutamine (sh teenusepakkuja juures töötavad keelt oskavad inimesed, tasuline palgatud tõlk, automaatne

kirjalik tõlkimine veebi teel). Valmisolek erinevast kultuuriruumist inimestele teenuste pakkumiseks ning kohandamiseks eeldab teenusepakkujate koolitamist.

Spetsiifiliselt uussisserändajatele suunatud teenusena arendati meetme tegevuse käigus PPA nõustamisteenust. Teenust hinnatakse uussisserändajate, intervjueeritud osapoolte ja varasemate uuringute põhjal asjakohaseks ja tulemuslikuks. Teenuse arendamine jätkub teiste projektide vahenditega. Teenust kasutanute sõnul näevad nad teenuse pakkumises vajakajäämisi, samas tegeletakse järjepidevalt teenuse edasi arendamisega, et kitsaskohti lahendada.

3 Kohanemisprogrammi koolituste ja materjalide lõpphindamine

3.1 Sissejuhatus

Kohanemisprogrammi koolituste ja materjalide lõpphindamise raames hindame:

- (1) Koolitustele suunamist, koolitustest teadlikkust, koolitusele jõudmist;
- (2) Koolituste sisu ja vormi;
- (3) Koolituste materjale;
- (4) Vahehindamise järgselt programmis ja materjalides tehtud muudatuste tulemuslikkust ja asjakohasust.

Hindamise objektiks on kohanemisprogrammi teemamoodulite ja A1 ning A2 taseme keeleõpemoodulid. Hindamine ei hõlma rahvusvahelise kaitse moodulit ja spetsiaalselt ajutise kaitse saajatele korraldatud kohanemisprogrammi koolitusi: A1-taseme eesti keele õpe ja 1-päevane kohanemist toetav koolitus, mis on ajutise kaitse saajatele kohustuslik. Hindamine hõlmab ainult tavarändega saabunuid, st hindamisse ei ole kaasatud rahvusvahelise kaitse ja ajutise kaitse saajad.

Analüüs põhineb olemasolevate andmete analüüsil, intervjuudel ja eksperthinnangul. Olemasolevad andmed hõlmavad:

- kohanemisprogrammi kõigi osalejate andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022 šifreeritud isikukoodidega (sh igal osalejal unikaalne genereeritud kood);
- Kohanemisprogrammis osalenute tagasiside tabelid aastate kaupa;
- IBS ja RAKE poolt läbi viidud meetme 2.6 lõpphindamise küsimustiku (2023) andmed.

Intervjueeriti järgmisi sihtrühmi:

- meetme elluviija esindajad (kaks intervjuud),
- meetme elluviija lepingulised partnerid (kaks intervjuud),
- kohanemisprogrammi koolitajad (3 grüpiintervjuud),
- kohanemisprogrammis alates 2021. aastast osalenud uussisserändajad (6 grüpiintervjuud) ja
- kohanemisprogrammis mitteosalenud uussisserändajad (kaks intervjuud).

Intervjuukavade koostamisel lähtuti lisaks tellija püstitatud uurimisküsimustele ka koolituste teemamoodulite hindamiseks koostatud maatriksist (vt täpsemalt meetodikaraportist).

3.2 Kohanemisprogrammi koolitustele jõudmine

3.2.1 Teadlikkus ja suunamisprotsess

Kohanemisprogrammis osalenute sõnul **on teadlikkus programmist väga hea ja info kohanemisprogrammi kohta on olnud selge, loogiline ja hästi kättesaadav**. Leiti, et kõik, kes soovivad, peaksid info kergesti üles leidma.

„Ma arvan, et ei ole praktiliselt mitte kedagi, kes tuleb Eestisse ja ei kuule ühel või teisel ajahetkel Settle in Estonia programmist.“ (KP osaleja, inglise keelest tõlge)

Kõigile Eestisse saabunud välismaalastele, kes on saanud tähtjalise elamisloa või omandanud elamisõiguse pärast 1. augustit 2015, saadab Politsei- ja Piirivalveamet automaatse e-kirja vene ja inglise keeles, kus suunab kohanemisprogrammi koolitustel osalema. Kui välismaalane ei ole tähtjalise elamisloa andmisest arvates osalenud kohanemisprogrammis, saadab PPA välismaalasele kordusteate kohanemisprogrammi kohta esimesel aastal kord kvartalis ning seejärel tähtjalise elamisloa pikendamisel. Sama protsess kohaldub Euroopa Liidu kodanikele ja nende perekonnaliikmetele.

PPA suunamiskirja välja saatmine toimub automaatselt ning ei nõua suuri ressursse. PPA ülesanne on kontrollida vaid igapäevaselt süsteemi toimimist, s.t kas vajalikud suunamised jõuavad taotlejani (ehk kui süsteem kuvab veateate, siis uuritakse, millest see võis tuleneda ja kuidas tõrkeid vältida). **Automaatne süsteem on tõhus, efektiivne ja jätkusuutlik.** Kui inimene pole kirja saanud, siis on tõenäoliselt viga kas tema avaldusel antud kontandmetes või on kiri läinud rämpspostkasti.

Intervjueeritud KP-s osalenutest enamus ütlesid, et nad **kuulsid kohanemisprogrammist PPA kirja kaudu.** Leiti, et kiri oli selge, põhjalik, kõik vajalik info oli olemas ja sisaldas vajalikke linke ning suunas õigesti kohtadesse täiendavat infot saama. **PPA suunamiskiri toomis osalejate sõnul hästi.**

Koolitustel osalenud ütlesid, et enamasti jõudis info kohanemisprogrammist nendeni **mitmest allikast.** Lisaks PPA-le kuuldi kohanemisprogrammist ka kolleegide, sõprade, tuttavate käest, samuti INSA-st. Mõni ütles, et positiivne oli see, et ta ise ei otsinudki infot, info ise jõudis temani. Õeldi ka, et ülikoolide orienteerumispäeval suunati *Settle in Estonia* programmi ja soovitati osaleda nii paljudes moodulites kui võimalik.

Mõni osaleja oli info *Settle in Estonia* programmi kohta internetist üles leidnud juba enne Eestisse tulemist. Üks osaleja näiteks otsis infot keelekursuste kohta ja nii leidis *Settle in Estonia* programmi ja info teiste moodulite kohta. Paar osalejat ütlesid, et nendeni jõudis rohkem infot baasmooduli kui teiste moodulite, sh keelemoodulite kohta, aga kui nad läksid veebi infot otsima, siis avastasid, et on ka teised huvipakkuvad moodulid olemas.

Mõned üksikud ei mäletanud PPA kirja, aga said info siiski kuskilt mujalt. Näiteks üks osaline nägi PPA-s reklaamtahvil infot kohanemisprogrammi kohta. Üks osaleja tõi välja, et ta ootaks nii tähtsa teema puhul politseist rohkem teavitust - mitut e-kirja või siis lisaks ka tavalist kirja või ka näiteks lisaks veel SMSi, sest erinevatest kultuuridest pärit inimesed ei ole harjunud sellega, et nii oluline informatsioon saadetakse ainult e-kirjaga. Ta pakkus välja, et juba dokumentide korda ajamise protsessi alguses võiks uussisserändajatele põhjalikult kogu protsessi tutvustada, sh seda, et kui elamisloa saate kätte, siis tuleb automaatne kiri PPA-st, mis hõlmab ka infot *Settle in Estonia* kohta – see aitaks inimestel teada, millal ja millist infomatsiooni oodata.

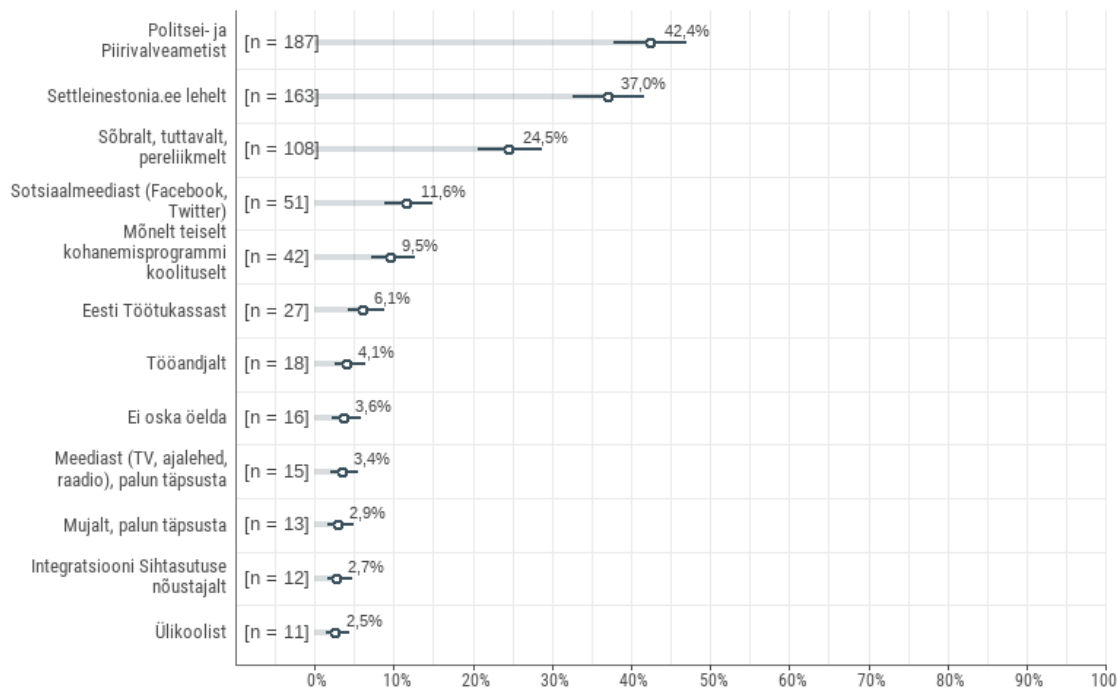
Kuna inimesteni jõuab palju infot erinevatest programmidest erinevate allikate kaudu, siis üks osaleja tõi välja, et tema jaoks tegi PPA suunamiskiri olukorra selgemaks, et kes ja millist programmi pakub.

Üldiselt hinnatakse esmast info kättesaadavust väga heaks ja kiri PPA-st, kus jagatakse infot programmi kohta, toimib hästi. Toodi välja, et isegi kui on vaja lisaselgitusi, mida veebist ei leia, siis saab saata e-kirja ja sellele vastatakse väga kiiresti (24-48h jooksul). Probleemid tekivad

kursustele registreerudes ja info kättesaadavusega selle kohta, millal avanevad uued koolitused (vt ptk 3.2.2)

Ka IBS ja RAKE (2023) küsitluse andmetel¹⁵ ilmneb, et inimesed saavad infot kohanemisprogrammi kohta rohkem kui ühest allikas, aga peamiseks infoallikaks on siiski PPA. 39,1% vastanustest sai teada kohanemisprogrammist Politsei- või piirivalveametist, ligi kolmandik sai teada läbi settleinestonia.ee veebilehe ja ligi neljandik kuulis programmi kohta sõbralt, tuttavalt, pereliikmetelt (vt Joonis 5).

Joonis 5. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: kuidas saite teada kohanemisprogrammist? Vastaja võis valida mitu varianti

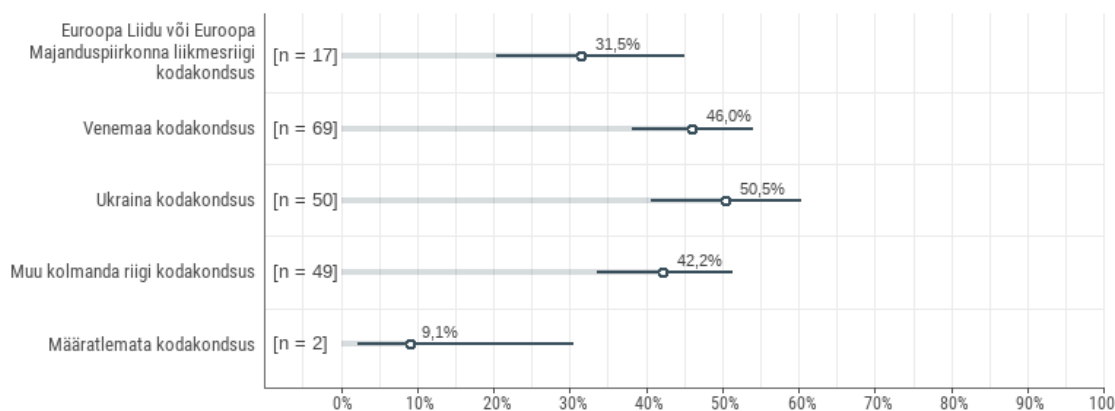
Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Euroopa Liidu või Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi kodanike hulgas on vähem neid, kes on kohanemisprogrammist saanud teada PPA kaudu kui Venemaa, Ukraina või muu kolmanda riigi kodakondsusega inimeste hulgas (vt Joonis 6). Ülejäänud taustatunnuste (nt rändeliik,

¹⁵ Balti Uuringute Instituut ja Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus (RAKE) viisid kohanemis- ja lõimumismeetme lõpphindamise raames 2023. aastal läbi küsitluse, millele vastanustest oli kohanemisprogrammi moodulites osalenud 86% uussisserändajatest ja 20% vähelõimunutest (kokku 822 vastanut). **Kuna ESF-i rahastuse sihtrühmad pole rahvusvahelise kaitse ja ajutise kaitse saajad, siis oleme nemad raporti joonistelt välja jätnud** (andmetes on 40 inimest, kes on KP-s osalenud ja on rahvusvahelise või ajutise kaitse saajad). Samuti oleme analüüsist välja jätnud need KP-s osalenud, kel on Eesti kodakondsus (59 inimest). Seega jäi analüüsi 723 vastanut. IBS Küsitlus ei tehtud juhuvalimiga, vaid küsitlus saadeti e-kirja teel kohanemisprogrammi läbinutele ja mitte-osalenuid otsiti sotsiaalmeediagruppide kaudu. Sellise valimidisaini tulemusena on valim tugevalt kallutatud kohanemisprogrammis osalenute suunas. **Kuna tegemist on küsitlusuuringuga, siis on oluline näidata IBS küsitlusandmetel põhinevatel joonistel usalduspiire. Usalduspiirid näitavad vahemikku, millesse hinnatava parameetri tegelik väärtus kuulub 95%-lise tõenäosusega.** Kuna küsitluse üldkogum pole teada, siis IBS ja RAKE küsitluse andmetel põhinevatel joonistel olevad usalduspiirid illustreerivad valimit sellisena nagu oleks tegemist juhuvalimiga. Kuna mõne tunnuse lõikes on vastanuid väga vähe, siis näitame joonistel ka vastanute arvu (n).

vanus, sugu ja peamine suhtluskeel) lõikes ei ilmnenud erinevusi kohanemisprogrammist PPA kaudu teada saamisel.

Joonis 6. Kohanemisprogrammist PPA kaudu teadasaanute osakaal (% vastava kodakondsusega sissisõudajatest)

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Kokkuvõte: Info kohanemisprogrammist on kergesti kättesaadav ja selge. Teadlikkus programmist uussissisõudajate seas on kõrge. Automaatne suunamisprotsess kohanemisprogrammi läbi PPA e-kirja kõigile, kes on kes on saanud tähtajalise elamisloa või omandanud elamisõiguse, on tõhus, efektiivne ja jätkusuutlik. Ka uussissisõudajad arvavad, et selline süsteem toimib hästi. Üldjuhul kuulevad uussissisõudajad KP-st mitmest allikast: lisaks PPA-le ka kolleegide, sõprade, tuttavate käest, ülikoolist või leitakse info veebist. IBS ja RAKE küsitluse andmetel ca 40% KP-s osalenutest sai teada KP-st PPA kaudu. Neid, kes said KP-st teada PPA kaudu, on veidi vähem EL või Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi kodakondsusega ning üle 50-aastaste inimeste hulgas, veidi rohkem aga rahvusvahelise või ajutise kaitse kaudu Eestisse tulnute hulgas.

3.2.2 Koolituste kättesaadavus ja registreerimisprotsess

Kui kohanemisprogrammi info kättesaadavust hindavad programmis osalenud väga heaks, siis **programmi** (eriti keelekursuste) enda **kättesaadavust hinnatakse palju kehvemaks**. Peamiste probleemidena tuuakse välja **koolituskohtade nappust ja info puudulikkust selle kohta, millal koolitused avanevad**. Vabade kohtade puudus puudutab peamiselt **keeleõppe mooduleid**, kuid ka teemamoodulitele toodi välja, et kohad täituvad väga kiiresti. Intervjueeritute sõnul täituvad keeleõppe moodulite kohad 5-30 minuti jooksul pärast uute kursuste veebilehele ilmumist ning kui inimene ei ole õigel hetkel veebilehte kontrollimas, siis jääb kohast ilma. Teemamoodulitega on asi natukene leebem, kuid ka nende kohta tuli tagasisidet, et kohad saavad ruttu täis. Ühe koolitatava kogemuse järgi ootas ta baasmoodulit neli kuud.

Väga suureks probleemiks peeti info jagamist selle kohta, **millal uued kursused algavad**. See puudutab peamiselt keelekursuseid, kuna neile on suurem nõudlus. Paljude sõnul on esimeseks takistuseks süsteemi tundma õppimine – esmapilgul tundub, et puudub igasugune info, millal uued kursused avanevad ja seega võib kuluda kuid enne, kui ennast üldse registreerida saab. Üks osaleja ütles, et ta kirjutas *Settle in Estonia* kontakt e-postile ja sai sealt instruksioonid, et vaja on perioodiliselt käia veebilehte vaatamas, millal kursused avatakse. Teised on selle info saanud peamiselt kas sõpradelt, kolleegidelt või sotsiaalmeedia gruppidest. Seega uussissisõudajate sõnul on ainuke viis kursustele registreerida, olla õigel ajahetkel, mil kursused avanevad,

arvuti taga. Selleks, et seda õiget hetke tabada, **peab veebilehte korrapäraselt külastama**. Inimesed tõid näiteid enda lugudest, kuidas nad iga hommik kohe ärgates käisid veebilehel kontrollimas, ega uusi aegu pole üles pandud ja niimoodi pärast mitmeid kuid said lõpuks koha keelekursustele. Õeldi, et infot jagatakse ka ametlike (*Settle in Estonia*) sotsiaalmeediagruppide kaudu, aga seal avaldatakse infot hilinemisega ja see aeg võib osutuda liiga pikaks, et end registreerida. Ka teistes sotsiaalmeediagruppides ja -võrgustikes jagavad inimesed ise infot (nt Brasiiliast pärit naine kuulis uute kursuste avamishetkest brasiillaste facebooki grupis ja seega jõudis piisavalt vara registreeruma). Inimestel on tulnud ka ette, et juhuslikult on avastanud, et saab registreerida – üks osaleja nimetas keset ööd saidi kontrollimist ja avastamist, et kõikidesse kursustesse saab registreerida isegi loteriivõiduks. Õeldi ka, et veebi teel registreerumiseks peab olema lausa „häkker“, vanematel inimestel ja väiksema IT-oskusega inimesel ei ole võimalik registreeruda.

KP-s osalejate sõnul kaasnevad sellise infojagamise- ja registreerimisesüsteemiga **järgmised probleemid:**

- Sotsiaalmeedias info jagamine on problemaatiline, sest facebook pole kanal, mida kõik kasutaksid või tihedalt jälgiksid;
- **Need, kel on arvutile ligipääs raskendatud** (nt kes ei tööta kontoris arvuti taga või vanemad inimesed), **ei saa kontrollida pidevalt veebilehte;**
- Neil, kes ei valda üldse arvutit (nt pensionärist ema, kel pole isegi nutitelefon), polegi võimalust ennast registreerida.
- Kõikide uute moodulite uute aegade korruga veebi paiskamine tingib selle, et **paanikas registreeritakse nii paljudele moodulitele kui võimalik ja nii võib ennast kirja panna moodulisse, mille sisu juba tead.**
- Kuna kursustele pääsevad ainult kiiremad, siis arvatakse, et just selle tõttu satub kursustele ka selliseid, keda kursus otseselt ei huvita, aga kes on olnud arvutis lihtsalt kiiremad.
- **Ajastus, mil inimene oma elamisloa kätte saab, mängib suurt rolli** selles, kas ta pääseb kiiresti kohanemisprogrammis osalema või ei. Mitmel inimesel oli kogemus, et nende elamislubade saabumine kattus ajaga, mil avanesid uued kursused ja seega said suhteliselt kiiresti ennast koolitustele registreerida, kuid hiljem olid probleemid A2 koolitusele registreerimisega.

Seni koolitusprogrammides osalenud sisserändajad tõid intervjuudes välja erinevaid ettepanekuid süsteemi paremaks muutmiseks:

- Neile, kes ei saa tihti arvutis veebilehte kontrollida või ei oska üldse arvutit kasutada, võiks olla **võimalus ennast registreerida telefoni teel;**
- **Ootelist**, kuhu koolitustest huvilised saaksid ennast kirja panna ja siis saaksid meili peale info, millal neile huvipakkuv moodul avatakse ning seega ei peaks inimesed ise kogu aeg veebilehte kontrollima. Ootelist aitaks ka sellisel juhul, kui inimene läheb esmakordselt veebilehele ja näeb, et vabu kohti pole ning tulevikus unustab uuesti kontrollida.
- **Rohkem teavitusi otse inimestele selle kohta, millal uued kursused avanevad;**
- Määrata **kindlad ajad, mil teatud moodulid toimuvad ja avanevad** (nt iga kuu avanevad ajad teatud moodulitesse), siis on inimestel oma osalust parem planeerida kui siis, kui

korraga avatakse kõik ajad mitmeks kuuks ette. Ka keelekoolitajad tõid välja, et keelekursused võiksid alata tihedamini kui ainult septembris ja jaanuaris, nt septembris, novembris, jaanuaris, märtsis. See vähendaks jooksmist tähtajale ja pikki ooteaegu.

Registreerimisprotsessiga on seotud **ka probleemid, mis toodi välja A1 keelekursuselt A2 keelekursusele liikumisel**. Nimelt eeldati, et kui soovid pärast A1 kursuse lõpetamist jätkata A2 kursusel ning enamus rühmast seda soovib, siis saab rühm koos jätkata sama õpetajaga (mis oleks paljudele eelistatud variant olnud). Osalejate üllatuseks aga sellist süsteemi ei ole ja frustratsiooni valmistas, et A2 kursuse leidmiseks pidi vaevarikast registreerimise protsessi uuesti alustama (käima veebilehel kontrollimas, millal uued ajad avanevad) ning seetõttu võib jääda kahe taseme vahele ka pikem ajaline paus. Pakuti välja, et neil, kes on just lõpetanud A1, võiks olla eelisõigus jätkata kohe A2 kursusega ning eelistatult koos oma rühma ja õpetajaga – kursuse lõpus võiks olla küsitlus, uurimaks, kes soovivad jätkata ja kui leidub piisav arv inimesi, et grupp kokku saada, siis võiks olla ka võimalus jätkamiseks.

Registreerimisega seotult oli KP elluviija lepingulisel koostööpartneril kohanemisprogrammi esimesel neljal aastal probleeme infosüsteemiga, mis pidi käivituma aastal 2015, kuid käivitus aastal 2020 (koolituste elluviijal oli raske leida arendajaid, kes infosüsteemi valmis teeksid). Enne infosüsteemi valmimist pidi KP elluviija lepinguline koostööpartner haldama kõiki registreerimisi Excelis, mis oli nende jaoks väga ajamahukas. Alates 2020. aastast infosüsteem aga toimib ja registreerimised toimuvad veebilehel automaatselt ning seega registreerumine kohanemisprogrammi elluviija lepingulisele koostööpartnerile enam probleeme ei valmista.

Veel probleeme, mis toodi seoses kohanemisprogrammi kättesaadavusega välja:

- Registreerimiseks on vaja kontot, mille loomiseks on vaja luua Smart-ID, mis mõnele uussisserändajale oli alguses arusaamatu;
- **Mõned uussisserändajad pole ilmsel hästi aru saanud, et keelekursuseid pakutaksegi nüüd ainult eesti keele baasil**, sest nad on veebilehelt käinud otsimas ja ootavad, mil avataks inglise keele baasil keelekursus;
- Valgas elaval inimesel oli probleemiks klassikoolitustel osalemine, sest lähim asukoht on Tartus, ta loodab, et tehtaks rohkem koolitusi veebis. Paaril teisel oli just vastupidine kogemus – nad ei leidnud ühtegi A2 keelekoolitust, mis oleks klassikoolitusena, pakuti ainult veebikoolitusi;
- Välja toodi ka, et segadust tekitab see, et kuulutatakse välja uued koolitused, aga võib juhtuda, et pakutakse ainult venekeelseid ning mõistmatuks jääb, miks samal ajal ingliskeelset koolitust pole saada. Tehti **ettepanek, et vene- ja ingliskeelne koolitus võiksid alustada samal ajal**;
- Koolituste ajakava – tööl käival inimesel raske arvuti taga istuda kl 10-18 ning samuti on raske pärast tööd õhtuti 3h keelekursusel keskenduda – koolitatavate poolt pakuti lahendustena välja teistsugust formaati ja ajakava (vt ka 3.3.2).

Kättesaadavuse juures toodi välja ka mõned positiivsed aspektid:

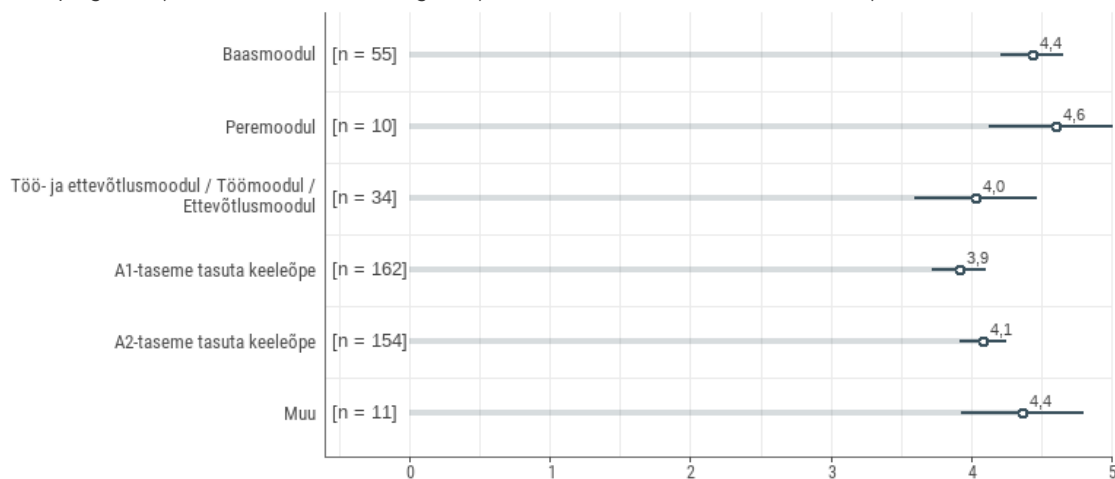
- **Koolituste ajad on paindlikult**: võimalik on valida hommikusi, lõunaseid või õhtuseid aegu, nädala sees või nädalavahetusel ja keelekoolitustel on võimalik ka kombineerida erinevaid aegu (aegade mitmekesisus avaldub juhul, kui inimene satub just õigel ajahetkel, kui uued koolitused on avanenud, veebi registreeruma).

- Toodi välja ka KP elluviija lepingulise koostööpartneri poolne **vastutulelikkus**, näiteks toodi hea kogemusena, et tänu korraldajate abile sai registreeruda koolitusele ka ilma füüsilise ID-kaardita.

Kohanemisprogrammi koolituste läbiviija sõnul „seda olukorda ei ole, et inimene tahab tulla ja ta ei saa“. Kättesaadavuse probleemiks tema sõnul on see, et riigi poolt tellitud hangete protsess käib kahe parameetri järgi: aeg (tavaliselt 1-1,5 a) ja koolitavate arv. Alati saab arv täis enne kui aeg, mis tähendab seda, et nõudlus on suurem kui on prognoositud ja riik peab tegema lisatellimuse, et ei katkeks teenuse pakkumine ja riik on seda ka jõudumööda teinud.

Ka IBS ja RAKE küsitluses küsiti osalejatelt hinnangut kohanemisprogrammi kättesaadavuse kohta ning KP osalejate keskmine hinnang teenusele kiiresti jõudmisele oli 4,1 palli 5st pallist. See on suhteliselt kõrge hinnang, kuid mitmeid teisi KP aspekte hinnati veelgi kõrgemalt (4,5-4,6 palliga, vt Joonis 20, Joonis 30). Moodulite lõikes ilmneb, et keelekoolituste kättesaadavust hinnatakse veidi madalamalt kui nt baas- ja peremoodulite kättesaadavust (vt Joonis 7).

Joonis 7. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: Kui suurel määral nõustute järgmise väitega: pääsesin teenusele/tegevusele (kohanemisprogrammi) kiiresti, keskmine hinnang 1-5 (1 - üldse ei nõustu, 5 - nõustun täielikult) moodulite lõikes

Märkus: Muu alla on koondatud moodulid, kus on vähem osaletud: laste- ja noortemoodul, õppimismoodul ja teadusmoodul. Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Kokkuvõte: KP osalenud hindavad kohanemisprogrammi kättesaadavust probleemseks. Eriti on takistusi keelekursustele saamisega, sest nõudlus on suurem kui pakkumine. Ka teadlikkus sellest, millal vabad kohad avanevad, on puudulik. Uussisserändajad sooviksid, et registreerimine oleks lihtsam, kui igapäevaselt *Settle in Estonia* veebilehe kontrollimine, nt et nad saaksid lisada ennast ootelisti või oleks teada kindlad ajad, millal saab uutele kursustele registreerida. Soovitakse ka sujuvamat ja lihtsamat liikumist A1 keelekursuselt A2 keelekursusele.

3.2.3 Osalemine ja katkestamised

Kohanemisprogrammi moodulites osaleti 13 747 korda ajavahemikus 30.09.2015 kuni 29.10.2022. Läbi aastate on kõige populaarsemad moodulid olnud keeleõpe, baasmoodul ja töö- ja ettevõtlusmoodul (vt Tabel 4). Alates 2021. aastast lisandus A1 keeleõppele A2 keeleõppe moodul, töö- ja ettevõtlusmoodul jagati kaheks eraldi mooduliks ning laste- ja noortemoodul kaotati.

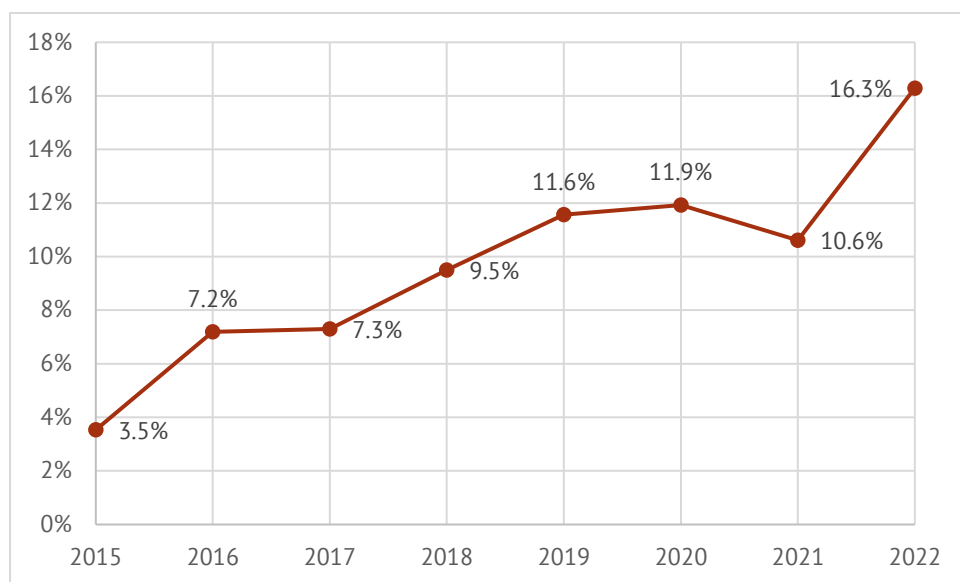
Tabel 4. Kohanemisprogrammi moodulites osalemine aastate lõikes

Moodul	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Kokku
A1 keeleõpe	100	520	722	1 080	1 359	1 455	765	645	6 646
A2 keeleõpe	0	0	0	0	0	0	607	459	1 066
Baasmoodul	61	239	173	267	318	311	365	263	1 997
Töö- ja ettevõtlusmoodul	81	232	160	252	325	292	0	0	1 342
Töömoodul	0	0	0	0	0	0	291	233	524
Ettevõtlusmoodul	0	0	0	0	0	0	316	201	517
Peremoodul	54	110	75	100	185	155	204	161	1 044
Õppimismoodul	6	8	5	52	70	38	63	46	288
Teadusmoodul	7	8	7	24	31	23	74	36	210
Laste ja noorte moodul	3	10	11	22	47	20	0	0	113
Kokku	312	1 127	1 153	1 797	2 335	2 294	2 685	2 044	13 747

Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Kokku osales kohanemisprogrammis 8 109 inimest, mis moodustab 10,3% aastatel 2015-2022 PPA poolt kohanemisprogrammi suunatud inimestest. Osalenute osakaal on aastatega tõusnud ning 2022. aastal osales 16,3% suunatudest (vt Joonis 8).

Joonis 8. Kohanemisprogrammis (v.a rahvusvahelise ja ajutise kaitse saanutele mõeldud moodulites) osalenud inimeste osakaal kohanemisprogrammi PPA poolt suunatud inimestest, 2015-2022

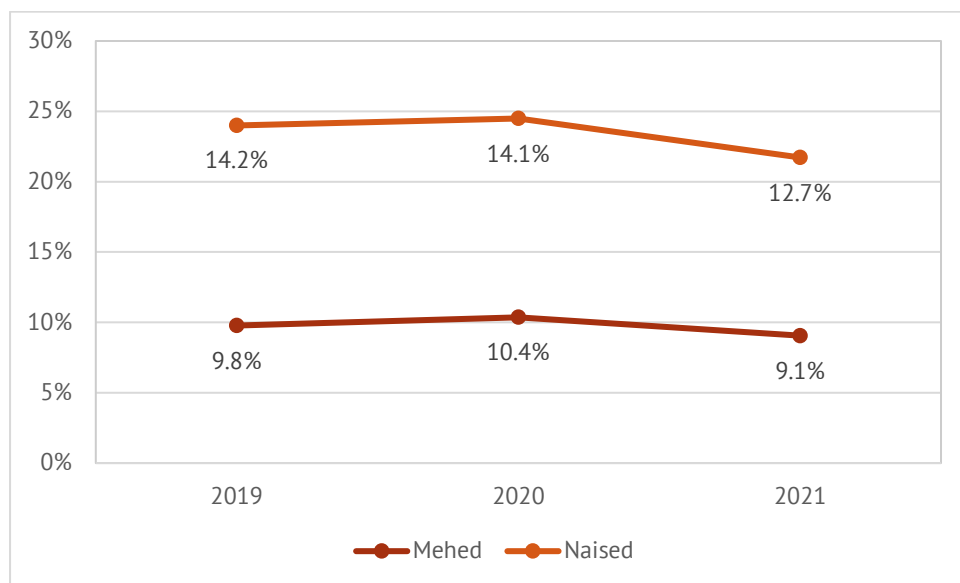

Allikad: PPA suunamiste statistika ja kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Märkus: Osakaalude arvutamiseks kasutatud KP-s osalenute arv ei sisalda rahvusvahelise ja ajutise kaitse saanutele mõeldud moodulites osalejaid ja alates 2019. aastast ei sisalda ka PPA suunatud inimeste arv rahvusvahelise kaitse saajaid ja ajutise kaitse saajaid, kuid kuni 2019. aastani sisaldab PPA suunatud inimeste arv ka rahvusvahelise kaitse saajaid, seega kuni 2019. aastani on joonisel toodud osakaalud tegelikest osakaaludest ilmselt veidi madalamad.

Naised osalevad kohanemisprogrammis veidi rohkem kui mehed (vt Joonis 9).

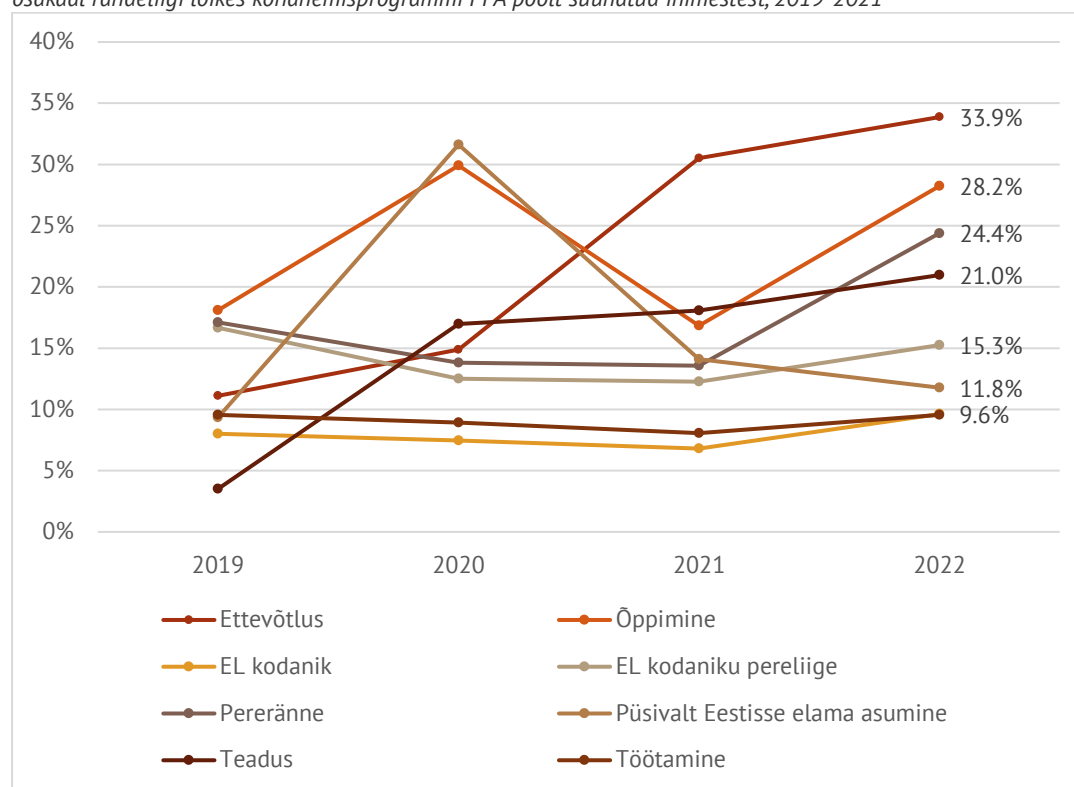
Joonis 9. Kohanemisprogrammis osalenud inimeste osakaal meeste ja naiste lõikes kohanemisprogrammi PPA poolt suunatud inimestest, 2019-2021 (v.a rahvusvahelise ja ajutise kaitse saanud).

Allikad: PPA suunamiste statistika ja kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Teatud rändeliigiga tulnud uussisserändajad on altimad kohanemisprogrammis osalema kui mõne teise rändeliigiga tulnud. Kõige madalam osalus on EL kodanike ja töörandega tulnute seas (2022. aastal 9,6% vastava rändeliigiga tulnutest) (vt Joonis 10). Viimastel aastatel on tõusnud KP-s osalenute osakaal ettevõtluse ja teaduse eesmärgil tulnute seas ning 2022. aastal osales KP-s ca 34% ettevõtlusega tulnutest. Järgnevalt enim KP-s osalejaid on õpi- ja pererändega tulnute seas – 28,2% ja 24,4%.

Joonis 10. Kohanemisprogrammis osalenute (v.a rahvusvahelise ja ajutise kaitse saanutele mõeldud moodulites) inimeste osakaal rändeliigi lõikes kohanemisprogrammi PPA poolt suunatud inimestest, 2019-2021

Märkus: jooniselt puuduvad välislepinguga tulnud, sest neid on antud aastatel KP-s osalenud üksikud inimesed (sõltuvalt aastast 3-7 inimest)

Kohanemisprogrammis osalenud 8 109 inimest üle poole võtsid ainult keelemooduleid, ca veerand võttis nii keele- kui teemamooduleid ja ca neljandik ainult teemamooduleid (vt Tabel 5).

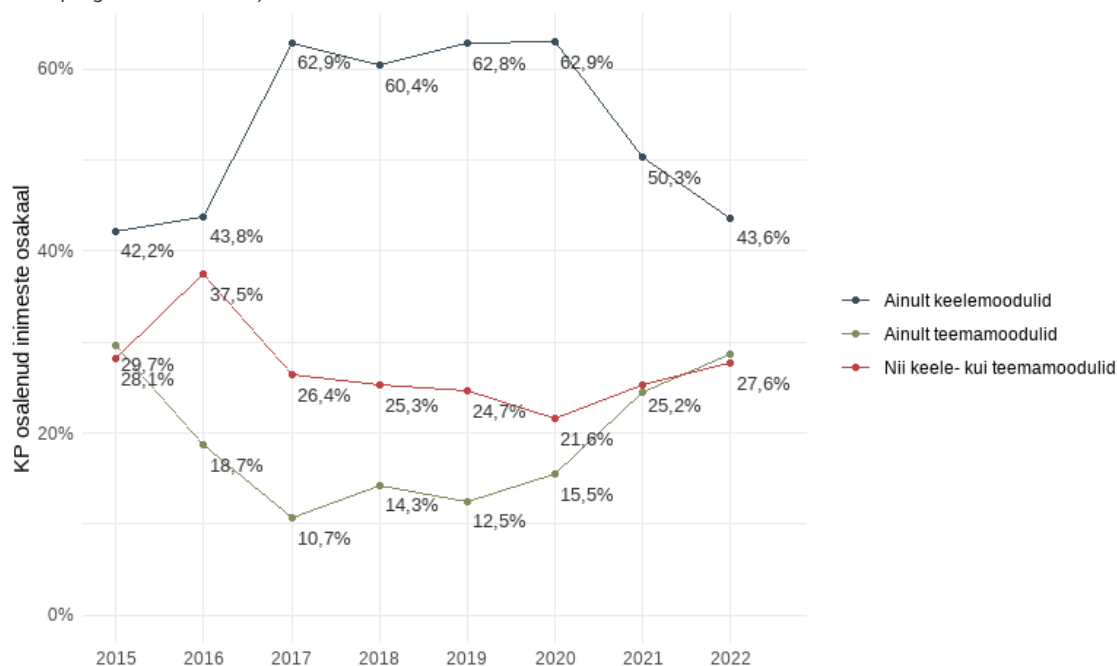
Tabel 5. Kohanemisprogrammis osalenud inimeste arv ja osakaal mooduli tüübi lõikes, 2015-2022

Osalemise	N	Osakaal
Ainult keelemoodulid	4 462	55,0%
Nii keele- kui teemamoodulid	2 120	26,1%
Ainult teemamoodulid	1 527	18,8%
Kokku	8 109	100,0%

Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Perioodi keskel, aastatel 2017-2020, oli inimeste osakaal, kes võtsid ainult keelemooduleid üle 60%, mis on kõrgem kui perioodi alguses ja lõpus (vt Joonis 11). Viimasel kahel aastal on tõusnud nende osakaal, kes võtsid ainult teemamooduleid. See võib olla tingitud sellest, et keelemoodulitesse pääsemine on suure nõudluse tõttu järjest keerulisemaks muutunud. Nende osakaal, kes võtsid nii keele- kui ka teemamooduleid ei ole ajas palju muutunud.

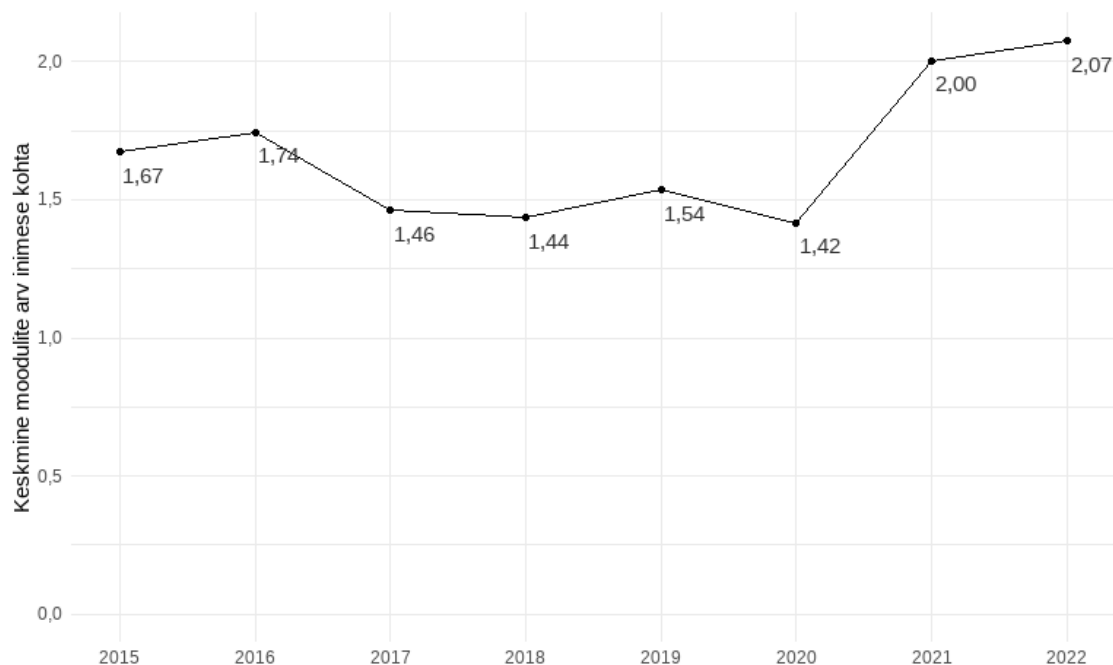
Joonis 11. Keele- ja teemamoodulites osalenud inimeste jaotus aastate lõikes (% inimestest, kes õppisid vähemalt ühel kohanemisprogrammi moodulil)

Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Keskmiselt osales kohanemisprogrammis käinud inimene 1,7 mooduli õppes. Keskmine moodulite hulk inimese kohta kohanemisprogrammis on viimastel aastatel veidi suurenenud ja viimasel kahel aastal on üks inimene osalenud keskmiselt kahe mooduli õppes (vt Joonis 12).

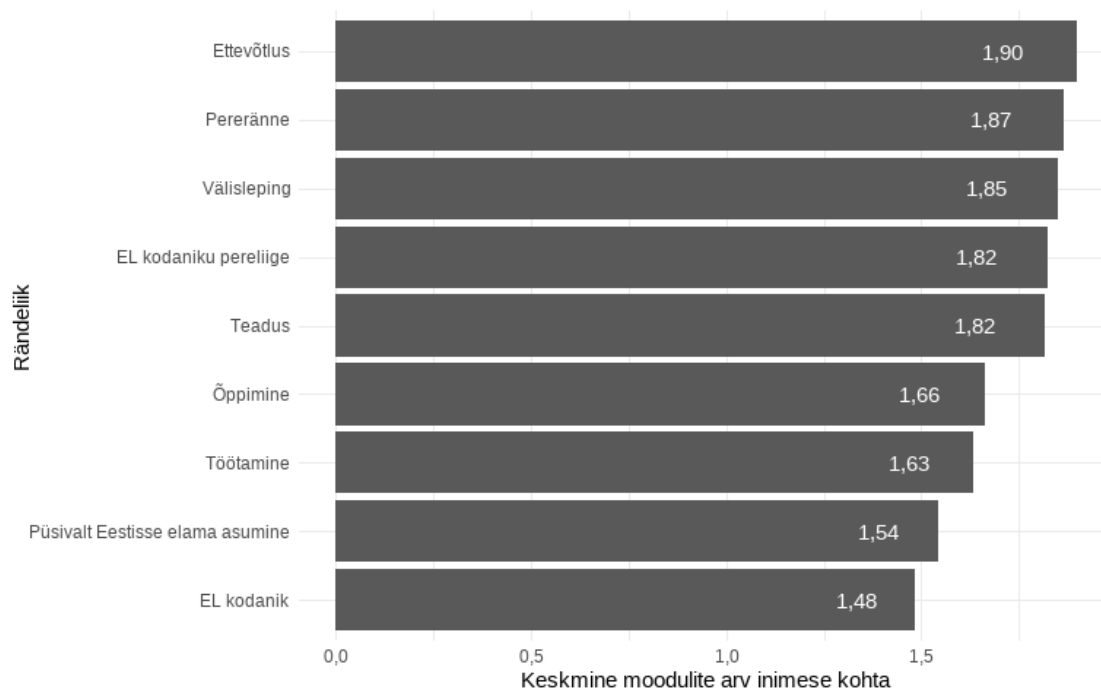
Joonis 12. Keskmine moodulite arv inimese kohta aastate lõikes

Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Kui mitme mooduli õppes sisserrändaja osaleb, varieerub rändeliigiti: enim mooduleid võtavad Eestisse ettevõtlike, pererände või välislepingu alusel saabujad, vähim EL kodanikud ja püsivalt Eestisse elama asujad (vt Joonis 13).

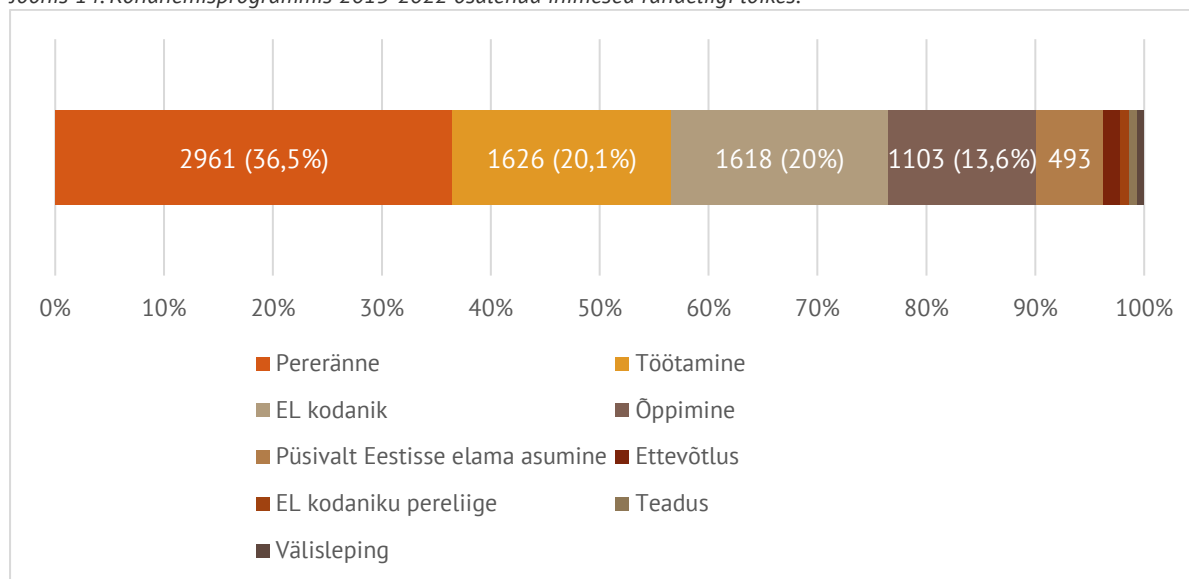
Joonis 13. Keskmine moodulite arv inimese kohta rändeliigi lõikes, 2015-2022

Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Kohanemisprogrammis osalenud inimestest üle kolmandiku on tulnud Eestisse pererändega, ca viiendik osalejatest on tulnud töörändega ja sama palju on ka EL kodanikke, õpirändega tulnuid on osalenutest 13,6% ja kõik ülejäänud rändeliigid kokku moodustavad ca 10% osalejatest (vt Joonis 14).

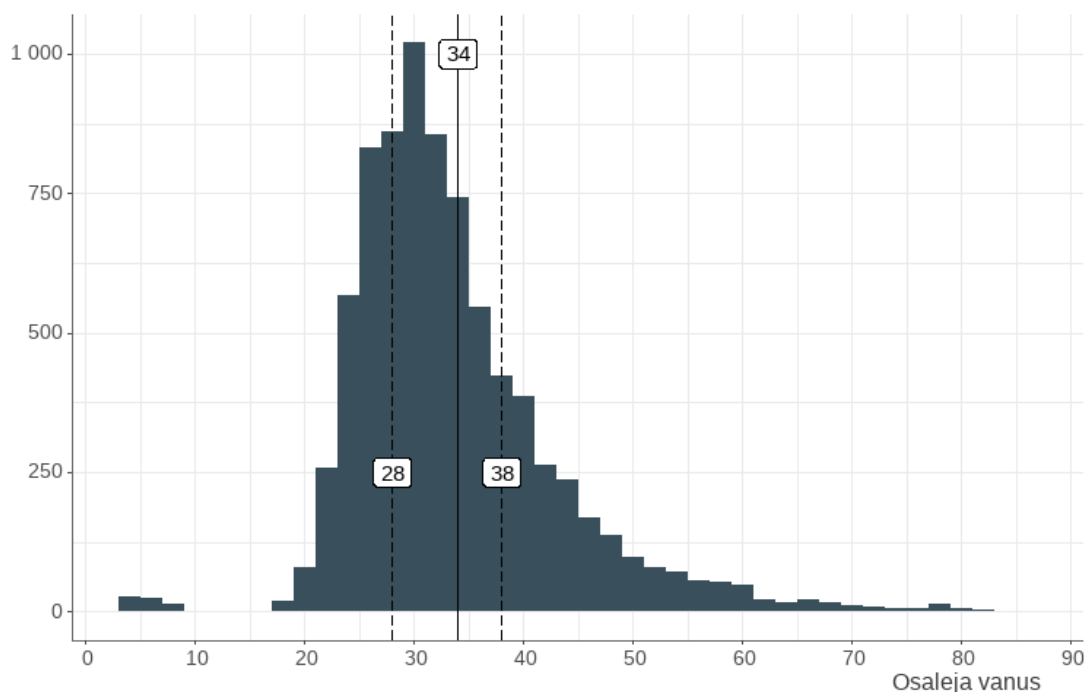
Joonis 14. Kohanemisprogrammis 2015-2022 osalenud inimesed rändeliigi lõikes.

Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Osalejate keskmine vanus (viimase mooduli lõpetamisel) on 34 aastat, 75% osalejatest on alla 38aasta vanad (vt Joonis 15).

Joonis 15. Kohanemisprogrammis 2015-2022 osalenud inimeste vanuseline jaotus

Märkus: Punktiirjoonega on tähistatud 25% ja 75% kvartiilid. Eeldasime, et alla 3-aastaste ja üle 90-aastaste ehk 115 inimese puhul on tegemist vigaste andmetega ning seega nad ei kajastu joonisel.

Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Kohanemisprogrammis osalenutest on 51% naised ja 49% mehed.

2015-2022 osales kohanemisprogrammis 139 erineva riigi kodanikku. Kõige enam kordi läbisid mooduleid Venemaa kodanikud, neile järgnevad Ukraina ja Nigeeria kodanikud (vt Tabel 7).

2022. aastal sai Eestis enim esmakordseid elamisloobe Ukraina kodanikud, neile järgnesid Venemaa ja seejärel India, Valgevene ja Türgi kodanikud (vt Tabel 6). 2022. aastal kohanemisprogrammis osalenute top 5 riiki olid Venemaa, Ukraina, Valgevene, Nigeeria, Türgi. Ka läbi aastate (alates 2018. aastast) on Nigeeria kodanikud iga aasta kohanemisprogrammi top 5 osalenute hulgas. Kuna Nigeeria kodanikud ei ole 01.01.2023 seisuga kehtiva tähtajalise elamislooga kodakondsuse top 5-s (vt Rändestatistika 2018-2022, lk 15), siis võib järeldada, et Nigeeria kodanikud võivad olla aktiivsemad kohanemisprogrammis osalema. Paljud Nigeeria kodanikud tulevad Eestisse õppima ja kuna ülikoolides soovitatakse aktiivselt osaleda kõikides KP moodulites (vt ka ptk 3.2.1), siis võib siin olla ka tegu sellega, et õpirändureid teavitatakse KP-st rohkem. Kui võrrelda 2022. aastal tähtajalise elamisloa saanute arvu ja 2022. aastal kohanemisprogrammis osalenute arvu, näeme, et Venemaa ja Valgevene kodanikest üle 30% osaleb KP-s (vt Tabel 6).

Tabel 6. 2022. aasta esmakordsete tähtjaliste elamislubade saajate top 5 riiki ja kohanemisprogrammis osalenute top 5 riiki kodakondsuse lõikes.

Elamisloa saajate top 5 kodakondsuse lõikes 2022	Esmakordsete tähtjaliste elamislubade arv	KP osalenute top 5 kodakondsuse lõikes 2022	KP osalenud inimeste arv	2022. a KP osalenute osakaal elamisloa saajatest 2022*
Ukraina	1616	Venemaa	398	33,1%
Venemaa	1201	Ukraina	254	15,7%
India	387	Valgevene	98	30,6%
Valgevene	320	Nigeeria	68	
Türgi	263	Türgi	52	19,8%
KOKKU (kõik elamisload)	5989	KOKKU (kõik KP osalenud)	870	14,5%

Märkus: *Indikatiivne näitaja – meil puudub KP-s osalenute kohta info elamisloa saamise aastast, st 2022. aastal KP osalenute seas võib olla ka inimesi, kes on elamisloa saanud varem kui 2022. aastal ja 2022. aastal elamisloa saanud võivad osaleda KP-s ka hilisematel aastatel.

Allikad: Rändestatistika 2018-2022, Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Nende riikide kodanikud, kes osalevad enim KP-s, võtavad ka rohkem mooduleid inimese kohta (vt Tabel 7).

Tabel 7. Kohanemisprogrammi moodulites osalemine kodakondsuse lõikes 2015-2022

Kodakondsus	Osalenud moodulites	Osalenud inimesed	Keskmine moodulite arv inimese kohta
Venemaa	3 325	1 784	1,9
Ukraina	2 463	1 384	1,8
Nigeeria	644	372	1,7
Valgevene	550	322	1,7
India	506	281	1,8
Türgi	356	207	1,7
Iraan	348	199	1,7
Suurbritannia	277	179	1,6
Pakistan	259	161	1,6
Läti	255	179	1,4

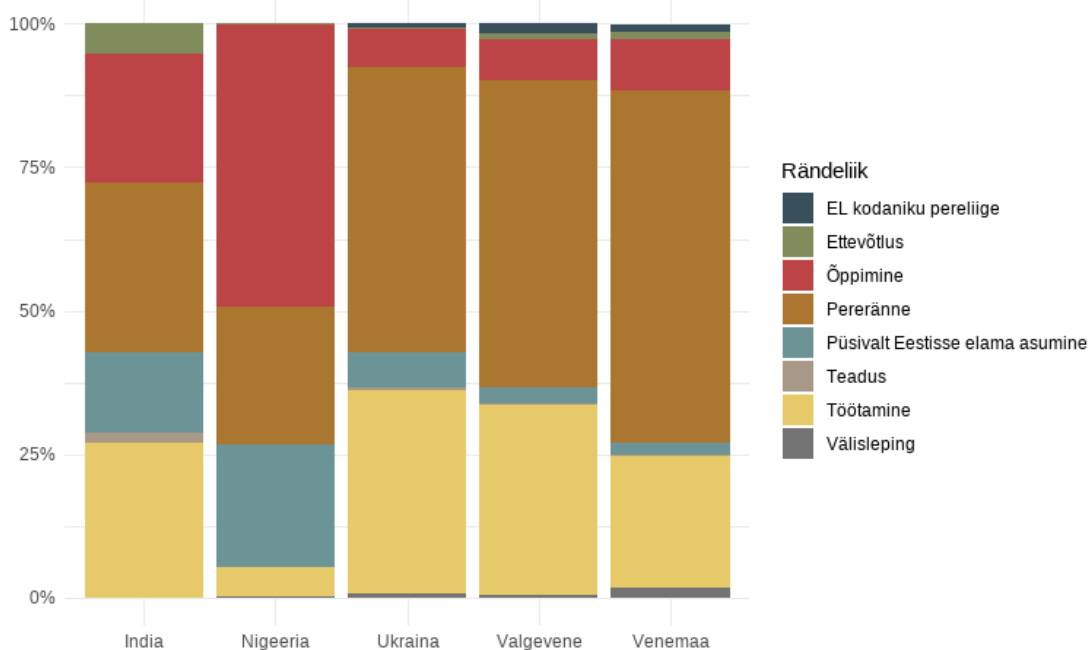
Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Viie enim kohanemisprogrammis osalenud riigi kodanikud varieeruvad Eestisse tuleku põhjuste lõikes (vt Joonis 16). Enamus Ukraina, Valgevene ja Venemaa kodanikest, kes osalesid kohanemisprogrammis, tulid Eestisse pererände eesmärgil, suur osa nendest riikidest saabujaid tulid ka töötamiseks. Kohanemisprogrammis osalenud India ja Nigeeria kodanike seas on aga pererände osakaal väiksem. Enamus nigeerlastest tulid Eestisse õppima ja võrreldes teiste riikidega ainult väike osa töötama.

Kui võrrelda kohanemisprogrammis 2015-2020 aastatel osalenuid 2021-2022 aastatel osalenuitega (vt Joonis 17), siis Ukraina, Valgevene ja Venemaa kodanike hulgas on vähenenud õpirändega tulijate osakaal, Valgevene puhul on veidi suurenenud pererändega tulijate osakaal. Need

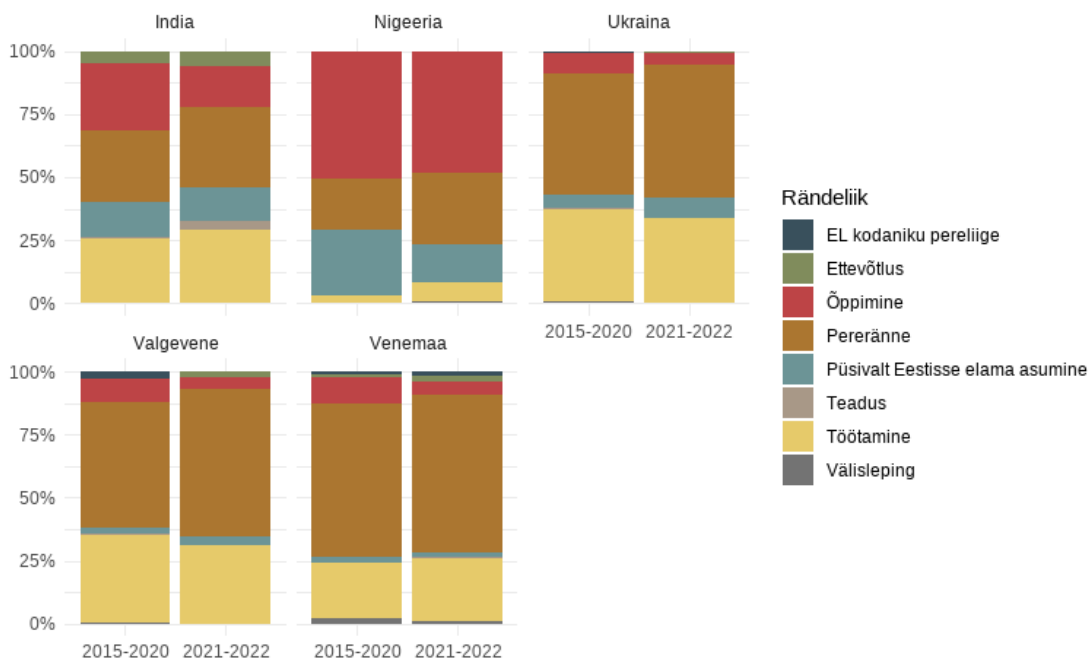
muutused on ilmselt tingitud Venemaa Föderatsiooni agressioonist Ukrainas. Ka India kodanike hulgas on vähenenud õpirändega tulijate osakaal.

Joonis 16. Viie suurima kohanemisprogrammis 2015-2022 osalenute arvuga riigi kodanike jaotus rändeliigi lõikes

Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Joonis 17. Viie suurima kohanemisprogrammis osalenute arvuga riigi kodanike osakaal rändeliikide järgi perioodil 2015-2020 ja 2021-2022

Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Koolitajate intervjuudest ilmnas, et kohanemisprogrammis osalejate ühiseks jooneks on **kõrge motiveeritus**. Võrdluseks toodi välja eesti keele koolitajate poolt kohalikud vähelõimunud ja

teemamoodulite üks koolitaja on kuulnud mitme teise koolitaja käest, et kohustuslikes kohanemisprogrammi moodulites (ajutise kaitse saajad) on rohkem „käsu korras“ istumist ja ollakse kinisemad ja vähem entusiastlikud. Sellest järeldati, et kohanemisprogramm ei peaks kohustuslik olema, sest siis oleks osalejate seas aktiivsust ja särasilmsust vähem. Keelekoolitajad tõid välja ka, et venekeelsed uussisserändajad on oluliselt motiveeritumad kui teised, sest nende hulgas soovivad enamad saada pikaajalise elaniku elamisluba ja selleks peab oskama eesti keelt vähemalt B1-tasemel.

Kuigi koolitajate sõnul osaleb kohanemisprogrammis mitmekesine grupp sisserändajaid – on töötavaid inimesi, tudengeid, abikaasa tõttu tulnuid, noori ja vanu, kuigi vanu vähem (75% osalenutest on nooremad kui 38-aastased, vt ka Joonis 15) – siis saab nende sõnul jagada osalejad laias laastus kaheks:

- n-ö sarikoolitajad, kes on üliaktiivsed ja käivad kõigil koolitustel ja moodulites, nad on väga teadlikud kõigest ja neile meeldib saada palju infot igalt poolt ning neid ei häiri, kui nad kuulevad sama asja mitu korda.
- Spetsiifilise murega isikud, kes ei leia infot kuskilt ja otsivad järgmist kohta, kust saada abi ja infot. Mure võib olla ükskõik mis vallast, kas töö, karjäär või kool vms. Need osalejad vajavad kõige rohkem üks-ühele abi.

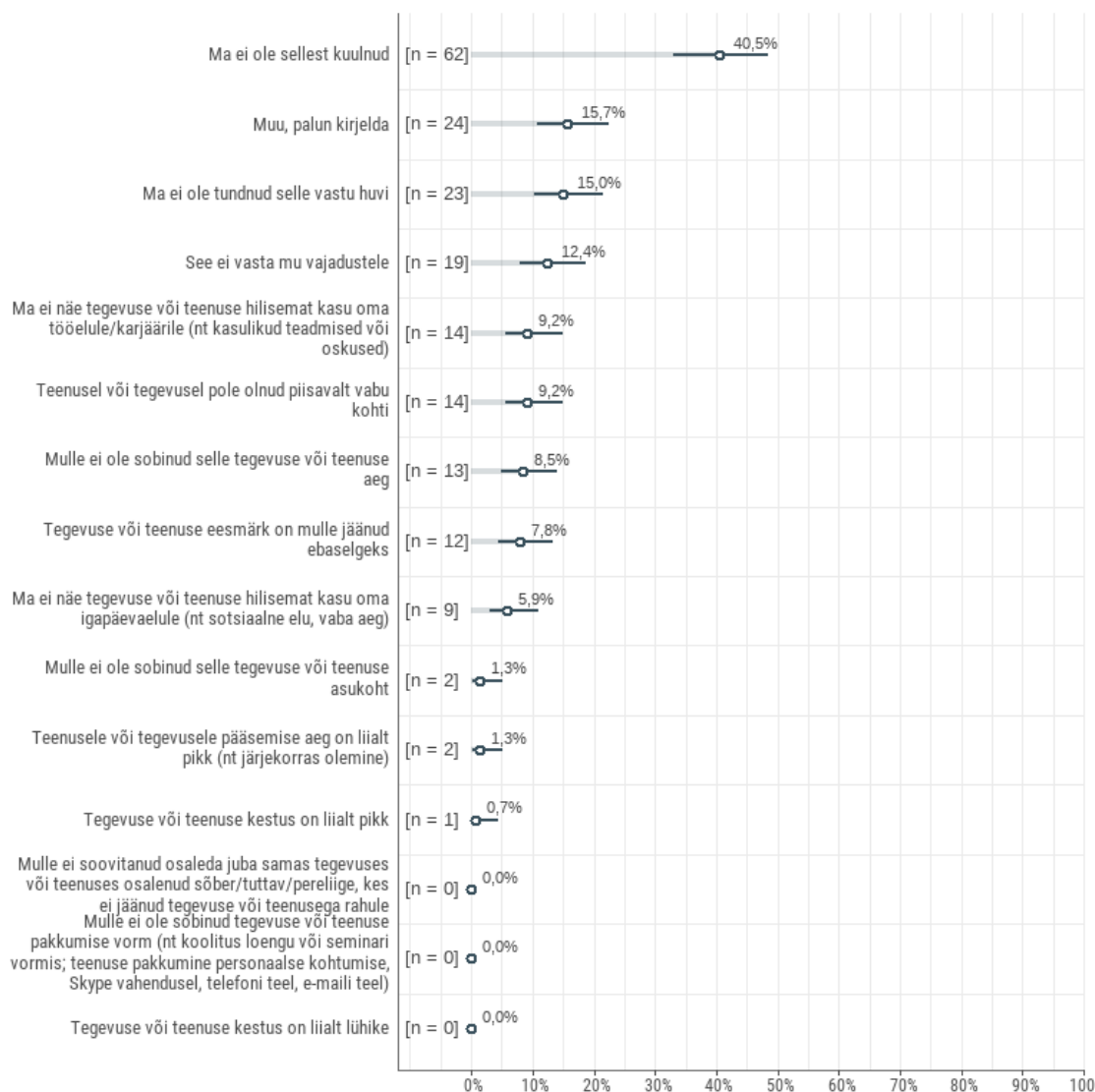
Need uussisserändajad, kes koolitusele ei jõua, on koolitajate ja KP elluviija lepingulise koostööpartneri arvates:

- Keskmise aktiivsusega uussisserändajad, kes saavad omal käel hakkama ja oma baasvajadused kaetud muul viisil, nt kas kolleegide või sõprade kaudu. Nad ei otsi teisi uussisserändajaid, kellega aega veeta ja ei tunne vajadust sellise programmi järele. Eestisse tööle tulnud inimesed saavad kohanemisprogrammis pakutavale infole analoogse informatsioon tihti töökoha kaudu.
- Need, kes ei tea, et koolitused toimuvad. Osad ei jõua programmi ilmselt seetõttu, et nad ei näe PPA kirjas linki.
- Need, kes ei usalda riigiasutusi, neid inimesi on enim ukrainlaste ja laiemalt venekeelsete inimeste hulgas. Nende jaoks oleks vaja teistsuguseid kanaleid kui PPA kiri, nt pakuti välja, et usalduse võitmiseks oleks vaja rohkem n-ö brändingut teha.
- Vene-Ukraina sõja alguses loobus keelekoolitajate sõnul koolitustest ukrainlasi, kes ei tahtnud venelastega samal kursusel olla.

Intervjuudest uussisserändajatega selgus ka, et need, kel ei õnnestu kohe registreeruda koolitustele, võivad loobuda edasistest katsetest kohta saada.

IBS ja RAKE 2023 küsitluse andmetel peamiseks põhjuseks, miks pole KP-s osaletud, on teadmatus programmist – ca 40%, ca 12% ei ole osalenud, sest KP ei vasta nende vajadustele ja ca 15%-le ei ole KP huvi pakkunud (vt Joonis 18). Veidi üle kümnendiku on mitteosalemise põhjuseks toonud, et pole olnud piisavalt vabu kohti või programmi pääsemise aeg on liiga pikk. Põhjustena on valitud ka ebapiisav kasutegur ja ebaselged eesmärgid. Kuigi IBS ja RAKE küsitluses osales väga vähe KP-s mitteosalenuid, kerkisid esile samad mitteosalemise põhjused nagu praeguse uuringu intervjuudest.

Joonis 18. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: Millisel põhjusel Te ei ole osalenud kohanemisprogrammi koolitus(t)el? Vastajal võimalik valida mitu vastusevarianti.

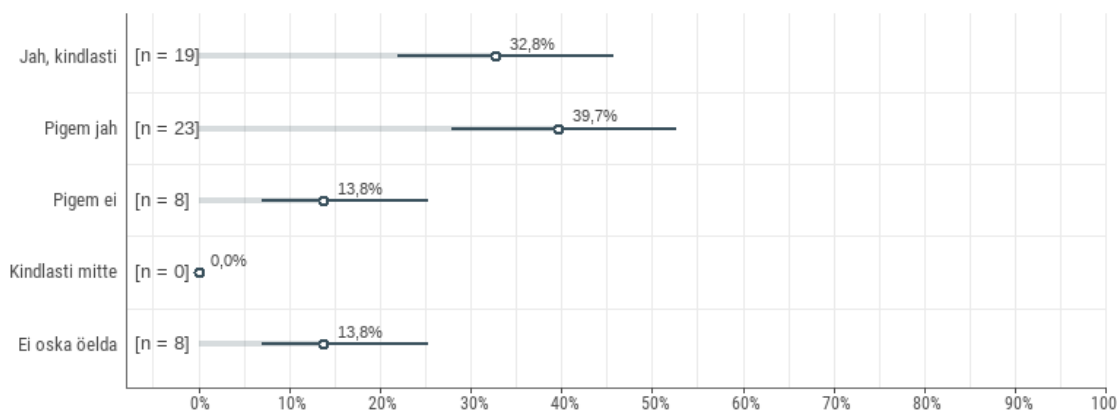

Märkus: kuigi vastajate hulgast on eemaldatud need, kel on Eesti kodakondsus, võib vastajate hulgas olla veel inimesi, kel tegelikult puudub õigus kohanemisprogrammis osalemiseks.

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

KP-s mitteosalenutest, kes on saanud Eestisse elama alates 2019. aastast, arvasid üle 70%, et KP on kindlasti või pigem nende jaoks oluline/pakuks huvi ja ca 14%-le pigem ei paku selline programm huvi (vt Joonis 19).

Joonis 19. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: Kas Te arvate, et kohanemisprogramm võiks olla Teie jaoks oluline/pakuks Teile huvi?

Märkus: vastajate hulgast on eemaldatud need, kel on Eesti kodakondsus ja kes on asunud elama Eestisse enne 2019. aastat ehk on olnud Eestis kauem kui 5 aastat ja seega ei kvalifitseeruks enam KP-s osalema, kuid vastajate hulgas võib olla veel inimesi, kel tegelikult puudub õigus kohanemisprogrammis osalemiseks.

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Kohanemisprogrammi statistika järgi leidub katkestajaid ainult keeleõppe moodulites: vahemikus 2015-2022 katkestas keeleõppe 23% keeleõppe moodulites osalejatest. Paistab, et 2016. ja 2017. aastal ei olnud ühtegi katkestajat (vt Tabel 8). Katkestajate osakaal oli suurim kohanemisprogrammi kõige esimesel, 2015. aastal, kui osalejaid oli veel vähe ja 2018. ning 2021. aastatel. 2021. aastal katkestas A1 keeleõppe 31,5% ja A2 keeleõppe 37,2% osalejatest. 2022. aastal on osalejaid vähem ja katkestajate osakaal on väiksem. Katkestajate suur osakaal statistika põhjal tuli keelekoolitajatele üllatusena, sest neile ei tundus, et nii paljud katkestavad – nad arvasid, et kui need arvud sisaldavad registreerunuid, kes kohale ei tule, siis tunduksid need loogilisemad. Neid, kes alustatud õpingud poole pealt katkestavad, koolitajate sõnul nii palju ei ole. Koolituse poole pealt katkestajate põhjused on peamiselt inimlikud ja elust tulenevad põhjused: tagasiränne, kolimine, tööle saamine, töögraafiku muutused, lapse sünd, tervis jne. Motivatsiooni langemine ei ole koolitajate arvates sage põhjus katkestamiseks. Üks koolitaja rääkis, et eks kursustel on ka seiklejaid, kel polegi plaani Eestisse jääda, rändavad teise riiki jälle edasi.

Tabel 8. Katkestajate arv ja osakaal aasta ja mooduli lõikes

Aasta	Moodul	N	Osakaal
2015	A1 keeleõpe	34	34,0%
2018	A1 keeleõpe	345	31,9%
2019	A1 keeleõpe	323	23,8%
2020	A1 keeleõpe	357	24,5%
2021	A1 keeleõpe	241	31,5%
2021	A2 keeleõpe	226	37,2%
2022	A1 keeleõpe	156	24,2%
2022	A2 keeleõpe	89	19,4%

Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Katkestajate hulk sõltub rändeliigist: enim katkestajaid on nende keelemoodulite võtjate seas, kes on Eestisse õppima tulnud või püsivalt elama asunud, vähim katkestajaid on välislepinguga, pererändega või teaduse eesmärgil tulnute seas. Tasub aga tähele panna, et KP-s osalenud välislepingu ja teadusrände alusel Eestisse tulnute hulk on väga väike (vt Tabel 9 ja Joonis 14).

Tabel 9. Katkestajate (2015-2022) arv ja osakaal rändeliigi lõikes

Rändeliik	N	Osakaal
Õppimine	316	34,8%
Püsivalt Eestisse elama asumine	174	27,3%
Ettevõtlus	29	27,1%
EL kodanik	384	25,1%
Töötamine	385	24,1%
EL kodaniku pereliige	15	20,5%
Teadus	6	16,7%
Pereränne	458	16,5%
Välisleping	4	10,3%

Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Vanusegrupiti suuri erinevusi katkestamiste osakaalus ei paista, kuid teistest enam katkestavad keelekoolituse 15-29-aastased ja teistest vähem 40-49-aastased (vt Tabel 10).

Tabel 10. Keelekoolituste katkestajate (2015-2022) arv ja osakaal vanusgrupi lõikes, % keelekoolitustel osalejatest

Vanusgrupp	N	Osakaal
15-29	654	25,1%
30-39	777	22,5%
40-49	219	19,9%
50-89	93	20,5%

Allikas: Kohanemisprogrammis osalenute andmekorje 30.09.2015 kuni 29.10.2022, autorite arvutused.

Ka need intervjuueritud uussisserändajad, kes olid keelekoolituse katkestanud töid põhjusteks elulised põhjused: toodi näitena tootmissektori töötamine ja kui seetõttu on vaja mõni tund vahele jätta, siis järje peale on väga raske tagasi saada. Üks osaline tõi välja, et sai kursuste ajal töökoha ja seetõttu pidi palju puuduma, ta küll üritas võimalikult palju iseseisvalt õppida, aga eksamile minnes öeldi talle, et ta pole piisavalt palju kohal käinud, et kursus läbida. Üks koolitav tõi katkestamise põhjuseks selle, et hoolimata tema heast tööalasest kogemusest, pole teda Eestis tööturul jutule võetud, sest ta ei oska piisavalt eesti keelt ning see on mõjunud demotiveerivalt ja pannud teda keelekursuse katkestama. Ta väitis, et tal on veel sõpru, kes on keelekursused pooleli jätnud, sest tööturupoolne signaal on, et isegi kui pingutada ja proovida keelt õppida, siis see pole piisav ning seetõttu tundub keele õppimine kui ajaraiskamine. Keelekursustel osalejatele jäi ka silma, et koolitustel (veebikoolitustes rohkem) oli palju puudumisi ning ka inimesi, kes polnud huvitatud õppimisest, ei tee koduseid töid, aga õpetaja kulutas neile aega ja seega sellised vähemotiveeritud inimesed kulutavad kõrgelt motiveeritud koolitavate aega - leiti, et distsipliin võiks olla rangem (vt ka ptk 3.3.5).

Kuigi teemamoodulites ametlikke katkestamisi andmekorje alusel ei eksisteeri, siis nii koolitavate kui ka koolitavate intervjuudest ilmnes, et palju on neid, kes registreerivad ennast koolitusele, aga kohale ei ilmu. Sõltuvalt korrast võib registreeritustest kohale ilmuda kõigest 30-40%, on ka kordi, kus on koolitus ära jäänud, sest kohale pole keegi ilmunud (õppemoodulis). Üks koolitaja ütles, et veel suurem probleem on, kui kohale ilmub üle 100% (võetakse registreerimata sõber kaasa).

Keelemoodulites on koolitajate ja koolitatavate arvates registreerunute mitte kohale ilmumine suurem probleem, sest keelekoolitused on väga populaarsed ja neile on raske kohta saada. Ka koolitatavad ise näevad selles suurt probleemi ning pakuvad välja, et keelekursuste esimestel nädalatel võiks nende asemel, kes üldse kohale ei ilmunud, võtta uued osalejad. Ka koolitajad arvasid, et see on hea mõte ja et seda on mingil määral ka tehtud, on ka pandud väiksemaid gruppe kokku. Praegune lahendus on, et võetakse gruppidesse vastu 24 inimest, kuigi 20 on piirmäär, arvestusega, et kõik ei tule kohale.

Kokkuvõte: Kohanemisprogrammi moodulites osaleti 13 964 korda ajavahemikus 30.09.2015 kuni 29.10.2022. Läbi aastate on kõige populaarsemad moodulid olnud keeleõpe, baasmoodul ja töö- ja ettevõtlusmoodul. Kokku osales kohanemisprogrammis 8 267 inimest, kellest üle poolte võtsid ainult keelemoduleid, ca veerand võttis nii keele- kui teemamoduleid ja neljandik ainult teemamoduleid. 75% kohanemisprogrammis osalenud inimestest on alla 38. aasta vana. Keskmiselt osaletakse 1,7 moodulis. Kohanemisprogrammis osalenud inimestest 36% on tulnud Eestisse pererändega. Kohanemisprogrammis on enim osalenud Venemaa, Ukraina, Nigeeria, Valgevene ja India kodanikke. Koolitajate sõnul kohanemisprogrammis osaleja on üldiselt kõrgelt motiveeritud. Teemamoodulite puhul ametlikke katkestamisi ei eksisteeri. Küll aga on nii teema- kui keelemoodulite puhul olukordi, kus kohale ilmub vähem inimesi, kui registreerus. Andmekorje järgi katkestas 23% keeleõppel osalenutest õpingud. Enim katkestajaid on õpirändega tulijate hulgas – 35%. Kohanemisprogrammi ei jõua need, kes pole sellest kuulnud, vähemaktiivsed uussisserändajad, kel pole KP-i vastu huvi või vajadust, need, kes ei usalda riigiasutusi.

3.3 Kohanemisprogrammi koolituste sisu ja vormi hindamine

3.3.1 Koolituste sisu ja eesmärgipärasus

Vastavalt [kohanemisprogrammi määrusele](#) on kohanemisprogrammi eesmärk uussisserändajate rändeprotsessi ja hilisema lõimumise toetamine, tagades neile teadmised riigi ning ühiskonna toimimise, igapäevase eluolu, töö, õppimise ja perekonnaga seotud teemadel ning soodustades neil eesti keele oskuse omandamist. Lisaks määrusele on igal moodulil täpsemad eesmärgid sätestatud määruse lisades, kus on toodud, milliseid teemasid peab iga moodul käsitlema ning millised üldpädevusnõudeid peab kohanemisprogrammi läbinud isik omandama. Uussisserändajad rääkisid gruppintervjuudes, et nad ootasid teemamoodulitest eelkõige **ülevaate saamist Eesti ühiskonna toimimisest ja vastuseid oma konkreetsetele küsimustele**. Keelekursustelt ootasid uussisserändajad **eesti keele algoskuste omandamist**. Teemamoodulite koolitajad tõid välja, et lisaks määruses ja selle lisades toodud eesmärkidele on kohanemisprogrammil nende silmis veel kaks laiemat eesmärki. Esimeseks on sotsiaalne eesmärk: KP on foorum, kus uussisserändajad saavad omavahel vahetada kogemusi, kontakte, saada juurde uusi sõpru-tuttavaid, tööalaseid kontakte. Teine eesmärk puudutab osalejate ootusi ja huvisid: KP osalejad saavad KP-s enda kõige põletavamatele küsimustele vastused. Koolitajad arvavad, et läbi nende kolme eesmärgi põimumise töötab KP hästi ja koolituspäeva lõpuks on antud edasi määrusega määratud sisu, koolitatavad on saanud oma küsimustele vastused ja neil on olnud võimalus suhelda teiste uussisserändajatega.

Nii uussisserändajate kui koolitajate arvates on kohanemisprogrammi eesmärgid, sisu ja uussisserändajate vajadused omavahel kooskõlas. Eesmärgid on uussisserändajate jaoks arusaadavad ja eesmäärke tutvustatakse koolituste käigus. Erandiks on keelekursused, kus eesmäärke otseselt kursustel ei tutvustata, kuna kursused toimuvad eesti keele baasil ja osalejate puuduliku eesti

keele oskuse tõttu ei ole võimalik kursuse alguses osalejatele eesmärkidest rääkida, küll aga on kursuste eesmärgid kirjas koolituse tutvustavates materjalides.

Uussisserändajatel on taustast tulenevalt koolitustele erinevaid ootusi. **Moodulite löikes on õppegruppide homogeensus uussisserändajate tausta poolest koolitajate hinnangul erinev.** Baas-, pere-, töö- ja ettevõtlusmoodulite grupid on koolitajate arvates heterogeensemad ja teadus- ja õppimismoodulites homogeensemad. Kui teadus- ja õppimismoodulite osalejad on valdavalt kõrgharidusega, siis baas-, pere-, töö- ja ettevõtlusmoodulite osalejad on erinevama taustaga ning nende ootused kursustele erinevad. Näiteks töömooduli koolitaja tõi välja, et kõrgharidusega juristi ja lihttöölise ootused kursustele erinevad suurelt.

Uussisserändajad leidsid, et **teemamoodulites jagatakse vajalikku infot.** Ebavajalikke teemasid, mida võiks kursustelt välja jätta, uussisserändajate arvates ei ole. Kõik kursustel käsitletavat teemasid ja spetsiifilised küsimused ei puuduta küll kõiki uussisserändajaid, aga kursustel osalejad ei pea seda üldiselt probleemiks (üksikud erandid välja arvatud, näiteks ühele uussisserändajale ei meeldinud peremooduli puhul see, et liiga suur osa kursusel jagatavast infost puudub Euroopa Liidu kodanikke ja tema kui kolmanda riigi kodaniku jaoks oli see info üleliigne), sest nad mõistavad, et erinevatel inimestel on erinevad huvid ja vajadused. Ka koolitajate arvates praegu kursustel ebavajalikke teemasid ei ole, ainult õppimismooduli koolitajate arvates **võiks õppimismoodulist välja jätta tudengiorganisatsioone ja korporatsioone puudutava info,** sest välismaalased üldjuhul korporatsioonidesse kuuluda ei saa ja see teema uussisserändajaid ei huvita. Koolitajad rõhutasid, et kursuste sisu ei ole alati ühesugune, **koolitajad kohandavad paindlikult kursuse sisu vastavalt konkreetse kursuse õpilaste soovidele ja vajadustele,** samal ajal pidades silmas seda, et kursuse eesmärgid saaksid täidetud. Näiteks räägitakse elamislubade taotlemisest kursustel ainult põgusalt, kui osalejatel elamislubade teema kohta erihuvi ei ole (kursustel saavad osaleda ainult elamisloa või elamisõigusega inimesed, aga osalejatel võib olla huvi elamislubade vastu perekonnaliikmete tõttu vms).

Kui valdavalt olid **osalejate ootused** moodulitele kooskõlas moodulite sisuga, siis mõnel juhul esines ka ebakõlasid. Mõned töömoodulis osalejad tõid negatiivse poole pealt välja seda, et **töömoodul ei valmistanud neid tööturule sisenemiseks ja seal kohanemiseks piisavalt ette,** näiteks oleks soovitud veelgi enam abi neile sobivate töökohtade leidmisel, mitte lihtsalt tööportaali linkide jagamist ning rohkem oleks tulnud rõhutada eesti keele oskamise vajalikkust töö leidmisel ning tutvustada, millistel töökohtadel ei ole keelenõudeid. Samas oli koolitatavaid, kes leidsid, et töömoodul täitis täielikult oma eesmärgi, kuna selle idee polegi inimeste tööle aitamine, vaid just töötamise regulatsioonide ja keskkonna selgitamine ning seda tegi moodul väga hästi.

Õppimismooduli puhul uussisserändajad ise ebakõlasid ei maininud, aga koolitajate sõnul on neil õppimismooduli kursustel osalenud ka inimesi, kes on soovinud saada õppimismoodulist infot lasteaegade ja üldhariduskoolide kohta. Koolitajate arvates võiks pakkuda täpsemat kommunikatsiooni selle kohta, kuidas erinevad haridust puudutavad alateemad moodulite vahel jaotuvad. Ühe koolitaja arvates võiks hariduse moodulis siiski rääkida ka keskharidusest, sest nii kutsekoolis kui kõrgkoolis edasi õppimise jaoks on vajalik teada, kuidas toimub üleminek ja milliseid ettevalmistusi on vaja teha teise kooliastmesse üleminekus, näiteks millised on gümnaasiumite õppesuunad, milliseid riigieksamiteid on vaja teha jne.

Mõned uussisserändajad ei olnud erinevate teemamoodulite puhul rahul sellega, et **kursustel oli nende jaoks liiga palju üldist infot**. Ka koolitajate sõnul on nende kursustel olnud selliseid õpilasi, kes ei soovi saada üldist infot vaid väga spetsiifilist infot, kõige enam toodi seda välja **ettevõtlusmooduli** puhul. Mõned ettevõtlusmoodulites osalejad on Eestis juba mitu aastat elanud, neil on ülevaade Eesti ühiskonnast olemas ja nad soovivad kursustelt saada vastuseid väga spetsiifilistele küsimustele, näiteks rahvusvaheliste maksude kohta, mille kohta koolitajatel ei ole isegi õigust infot jagada.

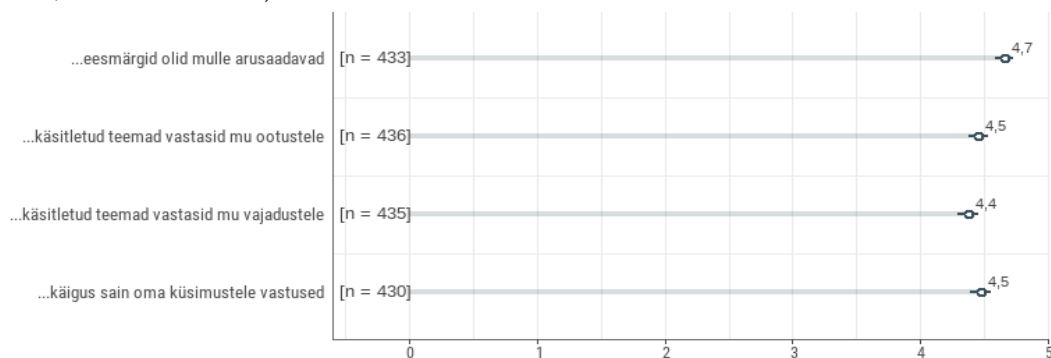
Erinevatel eluetappidel on inimestel erinevad huvid ja vajadused, peremooduli näitel võib inimest huvitada valikuliselt üks osa (nt lasteaiakoha saamine) ja ta võib teised osad koolitusest jätta tähelepanuta (nt koolikoha leidmine ja valik), samas vajada seda infot hiljem, kui see teema muutub tema jaoks aktuaalseks. Mõned uussisserändajad ning uuringus osalenud kohaliku omavalitsuse esindaja leidsid, et sellises olukorras võiks **üks inimene ühte moodulit läbida mitu korda**. Keelekoolitajad soovivad arvama, et kui reklaamida laiemalt, et ühte moodulit võib mitu korda läbida, siis sest see mõjub kursustel osalemisele demoraliseerivalt. Kui mingil põhjusel jääb keelemoodul läbimata (ehk ei osaleta 60% tundidest), saab keelemoodulit hetkel võtta veel ühe korra ehk kokku kaks korda.

Ühe ootusena kohanemisprogrammidele kerkis intervjuudes esile **ametliku ja õige info saamine**. Seda teemat mainisid üksikud uussisserändajad ning ka üks koolitaja. Koolitaja sõnul levib uussisserändajate seas valeinfot ning kohanemisprogramm võimaldab uussisserändajatel saada tõele vastavat infot Eesti ühiskonnast, sh näiteks avalikest teenustest. Venekeelsed koolitajad tõid ka välja, et nad peavad vaeva nägema, et veenda koolitatavaid nt Eesti ametnike koostöövalmiduses, korruptsiooni puudumises ülikoolide süsteemis jms.

Keelekursuste puhul on koolitatavate **ootused seotud eelkõige keeleõppe metoodikaga**, millest on lähemalt juttu punkti 3.3.3 all.

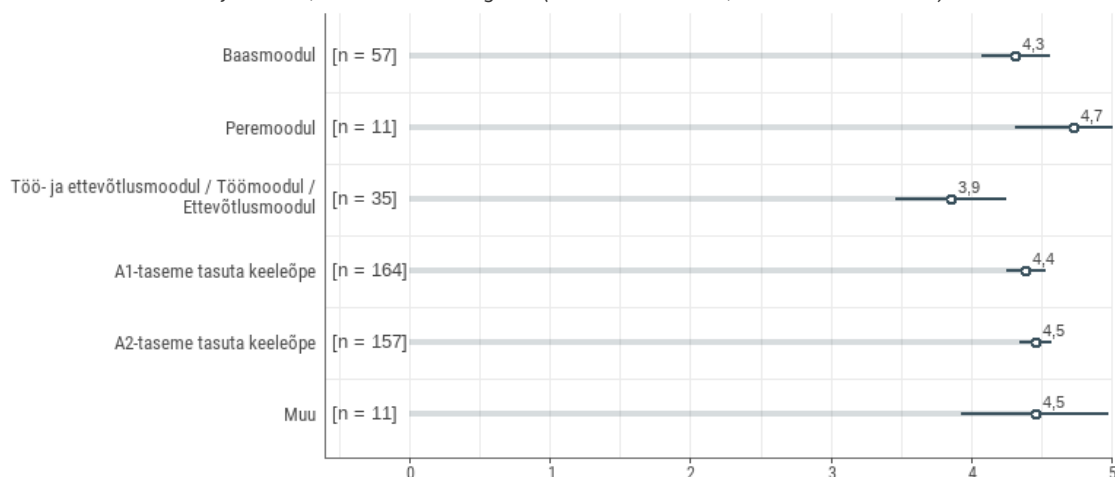
Ka IBS ja RAKE küsitluses küsiti osalejatelt hinnangut kohanemisprogrammi erinevate aspektide kohta. KP erinevate aspektidega on osalejad väga rahul – keskmine hinnang koolituste sisu ja eesmärkide puhul on 4,4-4,7 palli (5st pallist) (vt Joonis 20). Moodulite lõikes on näha, et hinnangud töö- ja ettevõtlusmooduli(te) ootustele ja vajadustele vastamisele (vt Joonis 21) ning küsimustele vastuste saamisele (vt Joonis 22) on veidi madalamad kui teiste moodulite puhul. See võib tuleneda sellest, et vastajate hulgas on ilmselt ka neid, kes läbisid töö- ja ettevõtlusmooduli siis, kui need kaks moodulit olid veel üks moodul.

Joonis 20. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: Kui suurel määral nõustute järgmiste väidetega, keskmine hinnang (1 - üldse ei nõustu, 5 - nõustun täielikult)

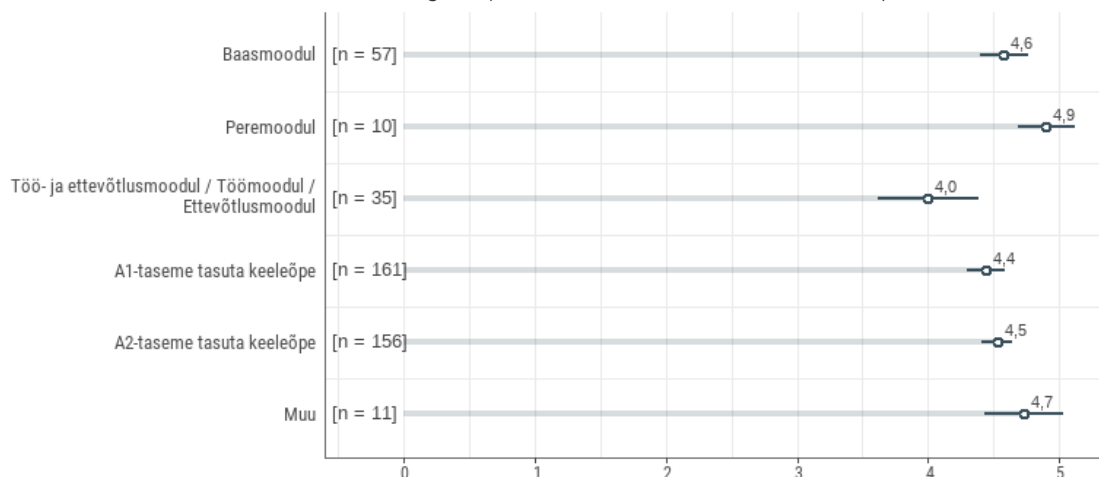
Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Joonis 21. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: Kui suurel määral nõustute järgmise väitega: kohanemisprogrammi käsitletud teemad vastasid mu vajadustele, keskmine hinnang 1-5 (1 - üldse ei nõustu, 5 - nõustun täielikult) moodulite lõikes.

Märkus: Muu alla on koondatud moodulid, kus on vähem osaletud: laste- ja noortemoodul, õppimismoodul ja teadusmoodul. Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

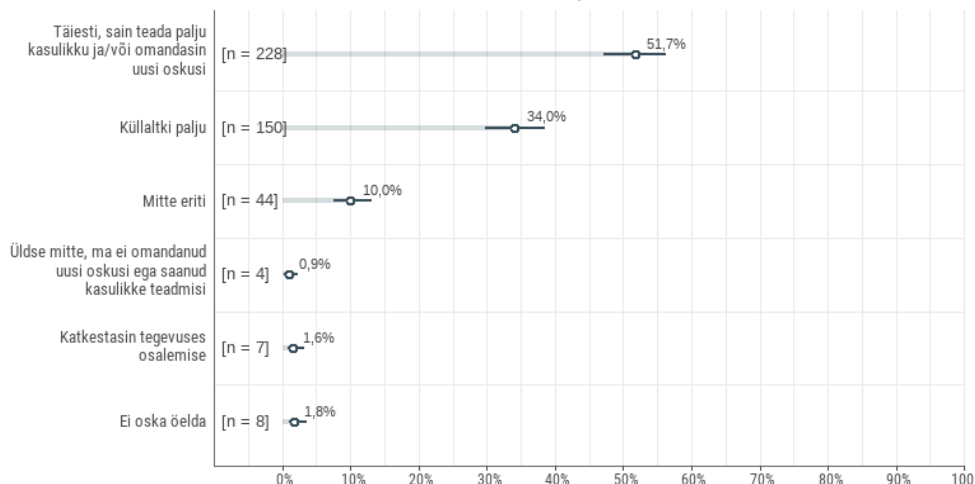
Joonis 22. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: Kui suurel määral nõustute järgmise väitega: kohanemisprogrammi käigus sain oma küsimustele vastused, keskmine hinnang 1-5 (1 - üldse ei nõustu, 5 - nõustun täielikult) moodulite lõikes

Märkus: Muu alla on koondatud moodulid, kus on vähem osaletud: laste- ja noortemoodul, õppimismoodul ja teadusmoodul. Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Ootustele ja vajadustele vastavuse kohta küsiti ka täpsemalt: IBS ja RAKE küsitluse andmetel leidis enamus kohanemisprogrammis osalejatest, et kohanemisprogramm vastas nende vajadustele. Kohanemisprogramm ei vastanud veidi enam kui kümnendiku osalejate vajadustele (vt Joonis 23).

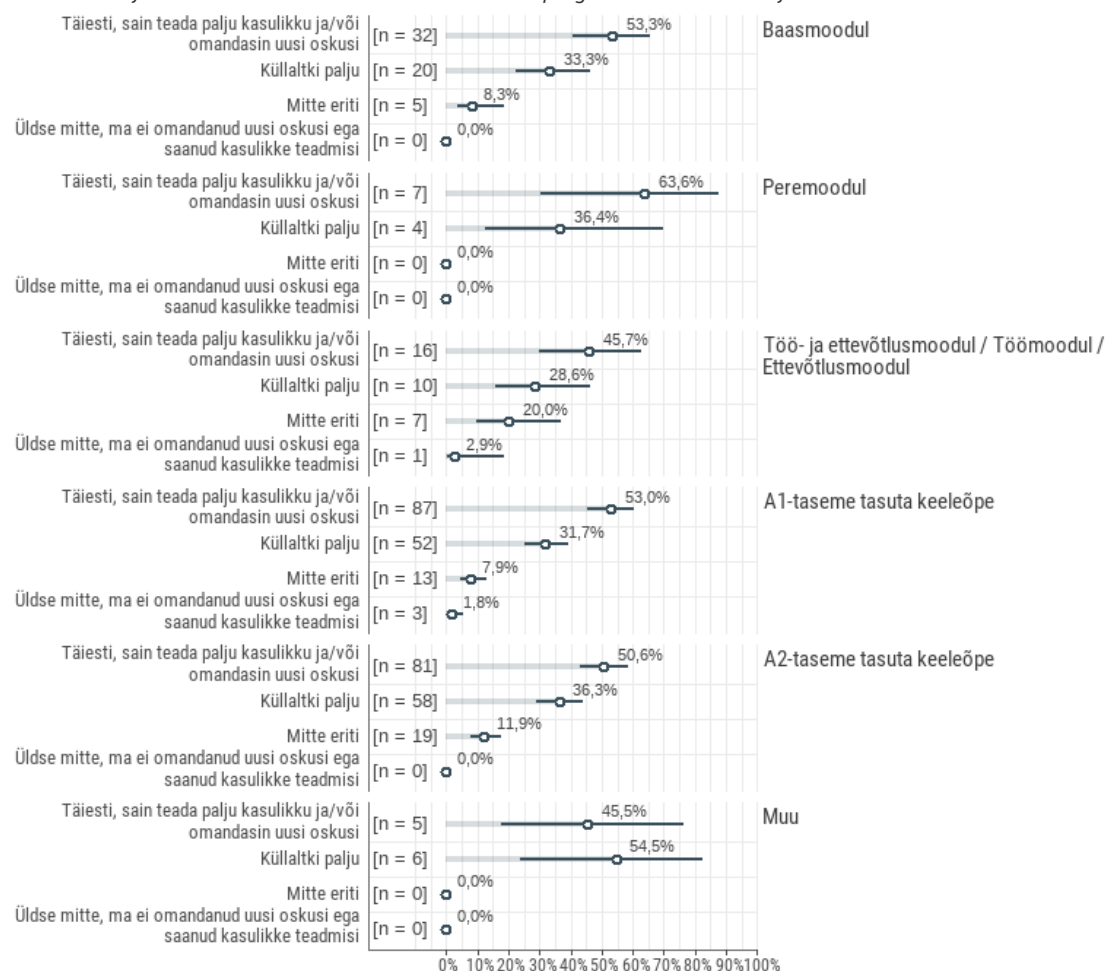
Joonis 23. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: kas kohanemisprogramm vastas teie vajadustele?

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Moodulite võrdluses eristub töö- ja ettevõtlusmoodul, kus üle viiendiku osalejatest vastas, et moodul ei vastanud nende vajadustele (vt Joonis 24).

Joonis 24. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: kas kohanemisprogramm vastas teie vajadustele? Ülevaade moodulite lõikes.

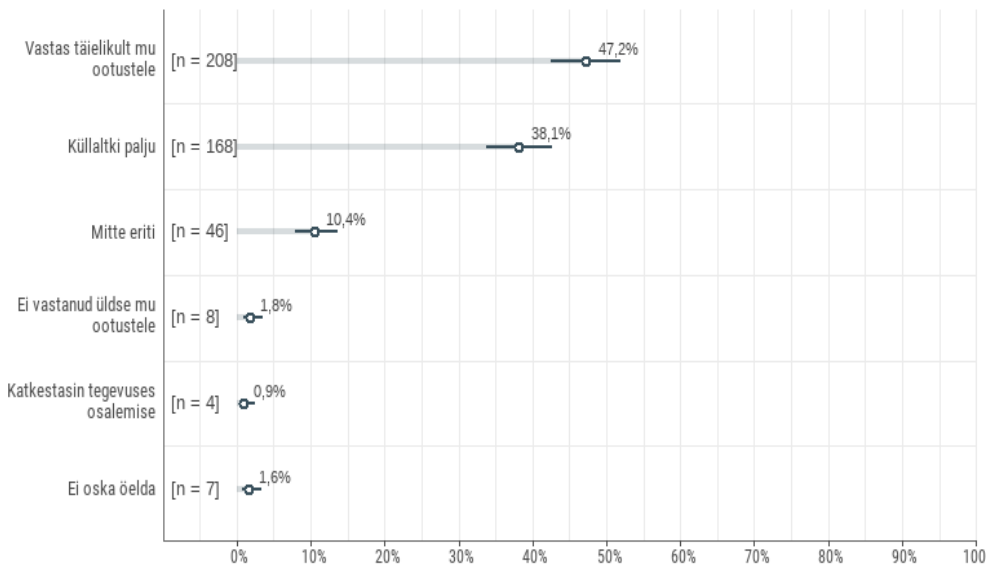

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Märkus: Muu alla on koondatud moodulid, kus on vähem osaletud: laste- ja noortemoodul, õppimismoodul ja teadusmoodul. Jooniselt on välja jäetud need, kes vastasid, et nad katkestasid tegevuse või nad ei oska öelda, kas kohanemisprogramm vastas nende vajadustele.

Pilt kohanemisprogrammi vastavusest uussisserändajate ootustele on sarnane kohanemisprogrammi vastavusega uussisserändajate vajadustele - kohanemisprogramm vastas enamuse uussisserändajatel ootustele. Kohanemisprogramm ei vastanud veidi enam kui kümnendiku osalejate ootustele (vt Joonis 25).

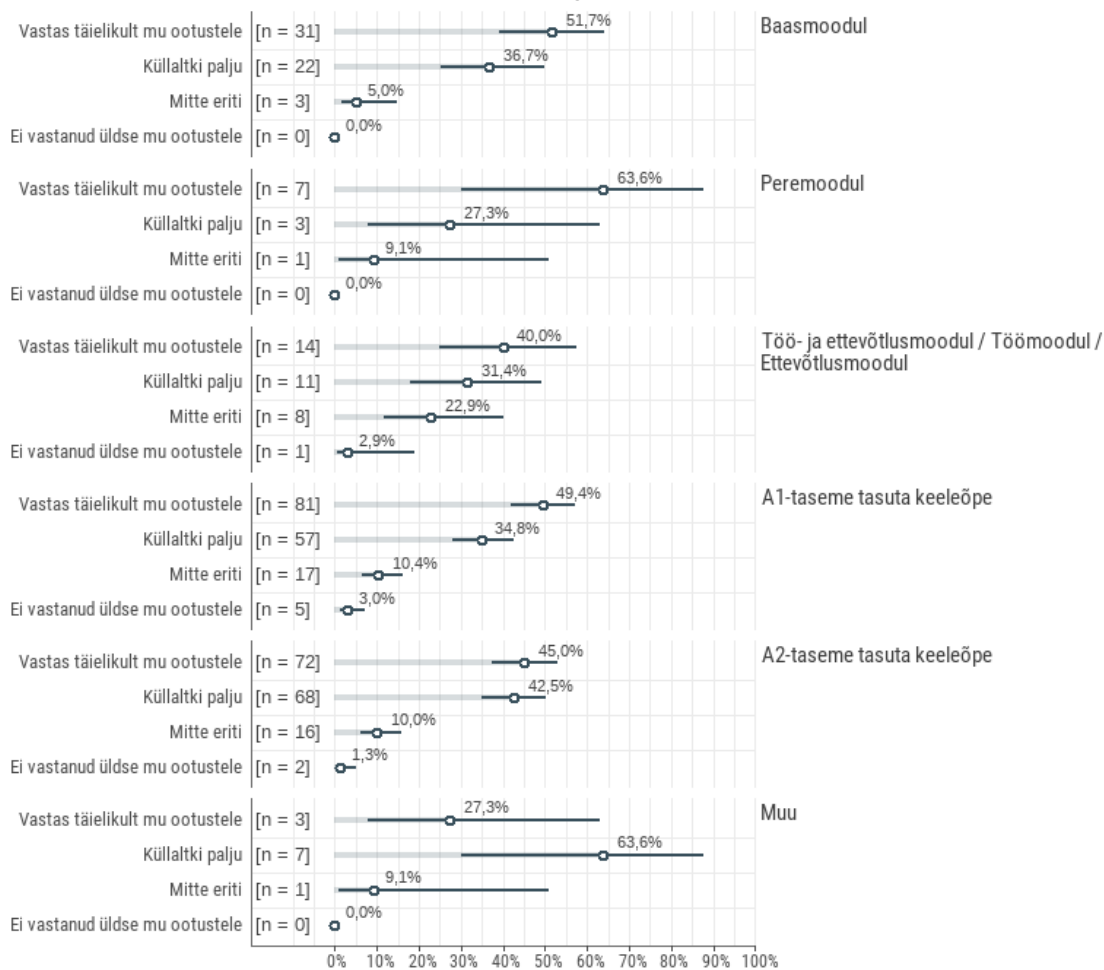
Joonis 25. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: kas kohanemisprogramm vastas teie ootustele?

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Ka siit ilmneb, et töö- ja/või ettevõtlusmoodul vastas vähim inimeste ootustele – veerand vastanutest arvab, et see moodul ei vastanud nende ootustele, järgnevad keeleõppe moodulid, mis ei vastanud umbes 11-13% osalejate ootustele (vt Joonis 26).

Joonis 26. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: kas kohanemisprogramm vastas teie ootustele? Ülevaade moodulite lõikes.

Märkus: Muu alla on koondatud moodulid, kus on vähem osaletud: laste- ja noortemoodul, õppimismoodul ja teadusmoodul. Jooniselt on välja jäetud need, kes vastasid, et nad katkestasid tegevuse või nad ei oska öelda, kas kohanemisprogramm vastas nende vajadustele.

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Kokkuvõte: Nii uussisserändajate kui koolitajate arvates on kohanemisprogrammi eesmärgid, sisu ja uussisserändajate vajadused omavahel kooskõlas. Lisaks määruses ja selle lisades toodud eesmärkidele on kohanemisprogrammil ka sotsiaalne eesmärk ja lisaks on koolitavate jaoks väga oluline saada kursustelt vastused oma konkreetsele küsimustele. Koolitustel jagatav info oli uussisserändajate arvates vajalik ning enamasti koolituste sisu vastas koolitavate ootustele. Mõne teemamoodulis sisu ei vastanud mõne osaleja ootustele (näiteks abi tööle saamisel) ja mõne mooduli puhul kritiseeriti liiga üldise või üleliigse info saamist.

3.3.2 Koolituste ülesehitus ja vorm

Kohanemisprogrammi koolitused toimuvad **kas veebis või klassiruumis**. KP elluviija lepingulise koostööpartneri sõnul on uusim tellimus riigi poolt selline, et 73% kõikidest koolitustest on veebikoolitused. Intervjuueeritud uussisserändajate seas oli nii veebikursustel kui klassiruumis toimuvatel kursustel osalenuid. Osadel uussisserändajatel oli ainult ühe õppeformaadi kogemus, osadel nii veebi kui klassiruumi koolituste kogemus. Koolitajatel oli kõigil nii veebikursuste kui klassiruumis toimuvate kursuste korraldamise kogemus. **Ühest seisukohta ja eelistust kursuste formaadi suhtes ei olnud ei uussisserändajate ega koolitajate seas.** Mõned uussisserändajad eelistasid veebis toimuvaid kursuseid, mõned klassiruumis toimuvaid kursuseid. Valdav oli aga

arvamus, et **mõlemal formaadil on oma plussid ja miinused ja mõlemat võimalust on vaja**. Veebikursuste pluss on see, et aeg ja koht ei ole nii määrava tähtsusega kui klassiruumis toimuvatel koolitustel. **Veebikursuste peamiseks miinuseks loevad uussisserändajad õpilaste omavahelist nõrka kontakti**. Omavahelist suhtlemist, sh info jagamist ja uute sõprade leidmist peavad uussisserändajad väga oluliseks ja peamiseks klassiruumis toimuvate kursuste plussiks on just tugevam õpilaste omavaheline kontakt. Mõned uussisserändajad tõid veebikursuste miinusena välja ka seda, et see võimaldab osadel õpilastel olla kursusel passiivsed ja teha samal ajal muid asju. Ka mõned koolitajad rääkisid, et **passiivsuse probleemi esineb veebikursustel veidi sagedamini kui klassiruumi kursustel**. Kohati on veebikursustel ilma pildi ja hääleta osalevad õpilased koolitajate jaoks probleemiks (näiteks kui enamus õpilastest on ilma pildi ja hääleta ja passiivsed), teatud olukordades aga on õpilaste lühiajaline eemaldumine arvuti tagant koolitajate jaoks mõistetav. Koolitajad kasutavad ka erinevaid meetodeid, kuidas passiivseid õpilasi kaasata ja enda tutvustamisel või küsimuste esitamisel palutakse kaamera sisse lülitada. Enamuse koolitajate arvates **toimib veebiõpe tegelikult hästi**, sellega on harjunud nii koolitajad kui õpilased, nii et osad koolitajad eelistavad praegusel ajal kohati veebikursuseid klassiruumis toimuvatele kursustele. Keelekoolitajad tõid välja, et veebikoolitused lisavad metoodiliselt uusi võimalusi erinevate funktsioonide näol: võimalused materjali visuaalselt näidata, rühmatööd tehes ei sega rühmad üksteist, interaktiivne tahvel, kus saab värve kiiresti muuta, alla joonida erinevate värvidega, paluda, et kõik osalised kiiresti midagi tahvlile kirjutaks – seda kõike saab klassiruumis tahvli peale ka teha, aga võtab kordades rohkem aega ning seega veebikoolitustel saab paremini tempot hoida.

Mõned uussisserändajad sooviksid ka nn hübriidkursuseid, kus osa kursusest toimuks veebis ja osa klassiruumis. Ühe uussisserändaja puhul kerkis veebikursuste takistusena välja ka digilõhe teema (tegemist oli keskealise lihttöolisega). Koolitajad, kes annavad koolitusi vene keeles, on tähele pannud seda, et klassiruumis on õpilased julgemad sõna võtma, arvamus avaldama ja küsimusi küsima kui veebis, ühe koolitaja arvates on põhjus selles, et uussisserändajate seas on levinud valeinfo, et kursuseid salvestatakse. Ka ühes ingliskeelses grüpiintervjuus toimus uussisserändajate vahel arutelu sel teemal, kas kursuseid salvestatakse või mitte.

Kohanemisprogrammi koolitusel kasutatakse juhendatud koolitust, **iseseisva õppe või kursuste osalise läbimise võimalust praegu ei ole**. Mõned uussisserändajad aga sooviksid osalise ja/või iseseisva õppe võimalusi, näiteks võimalust läbida koolitusest ainult osa teemasid, õppida valdava osa kursuse materjalidest iseseisvalt või liikuda õppimisega kiiremas tempos kui klassi tervikuna.

Kui rääkida kursuste mahust, siis **teemamoodulite 7-tunnist päeva peab enam uussisserändajaid sobilikuks**, mõned peavad seda liiga pikaks ning eelistaksid lühemaid kursuseid. Tööl käivate uussisserändajate jaoks on tööpäevadel toimuvad 7-tunnised kursused ebasobivad, alternatiivina võiks nende arvates olla lühemad kursused öhtuti või siis pikemad kursused nädalavahetustel. Uuringus osalenud teemamoodulite koolitajad rääkisid, et nemad korraldavadki kursuseid eelkõige laupäeviti, et kursustel saaksid osaleda ka tööl käivad uussisserändajad. Koolitajad peavad 7-tunnist päeva sobilikuks, sest kui kursus toimub klassiruumis, siis kaugemalt tulnud õpilaste jaoks on parem variant kursus läbida ühe päevaga kui osaleda kursusel mitmel päeval. Ühe teemamooduli koolitaja ja mõne koolitatava arvates **võiksid veebikursused olla lühemad, näiteks 4-tunnised**, sest 7-tunnine veebikurss on osalejate jaoks liiga väsitav.

Koolitajad rääkisid, et klassiruumis toimuvate kursuste puhul on uussisserändajatel võimalik taotleda ka sõidu- ja majutustoetust. Uussisserändajad ise intervjuudes sõidu- ja majutustoetusest ei rääkinud, võib-olla ei ole uussisserändajad selle toetusega hästi kursis.

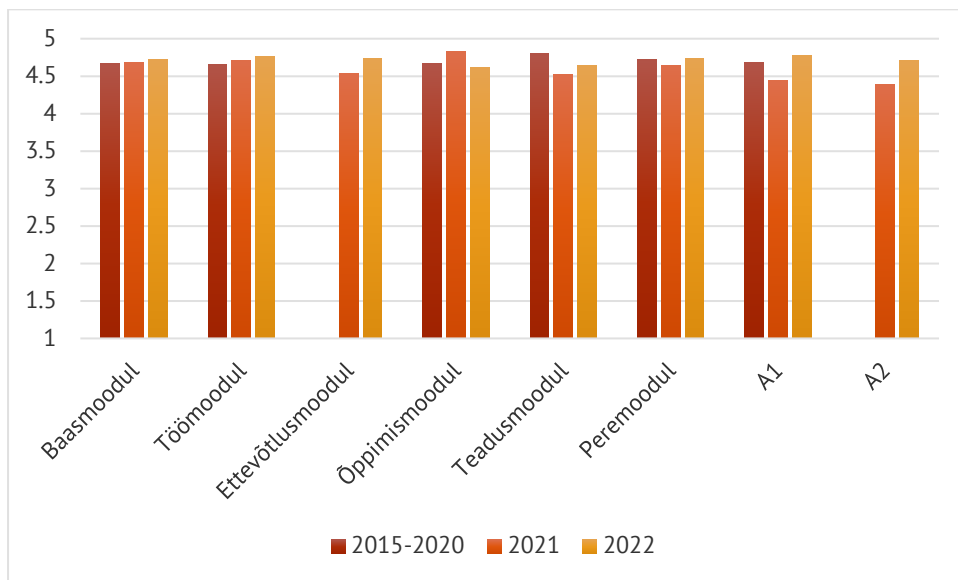
Keeletundide pikkust, sagedust ja kursuste mahtu peab enamus uussissrändajaid ja koolitajaid optimaalseks. Mõnel uussissrändajal oli keeruline muude kohustuste tõttu kõikides keeletundides osaleda. Koolitajad tõid probleemina välja selle, et kursuste lõpu osas on nii õpilased kui koolitajad väsinud, aga koolitajad peavad seda paratamatuseks, millele praeguse koolituste korralduse juures lahendust ei olegi, sest kokku suruda kursust lühema aja peale ei saa, sest siis läheks kursus veel intensiivsemaks ja ühtegi teemat kursuselst ära jätta koolitajad ka ei tahaks.

Keelekoolitajad arvavad, et praegune kohanemisprogrammi A1 ja A2 keelekursuste süsteem toimib ja seda ei oleks vaja oluliselt muuta. Üks uuringus osalenud keelekoolitaja rõhutas siiski, et tema arvates võiks A1 kursuse maht olla suurem, rohkem võiks olla grammatikat ja kordamisi, et õpitu kinnistuks. Toodi näitena Soome, kus õpetatakse A1 taset 800-1000 tundi ja kohanemisprogrammis on A1 taseme õppeks määratud 100 tundi. Leiti, et selle 100 tunniga tehakse kohanemisprogrammis lausa imet. Kui suurendada tundide arvu, siis ühte kursust ajaliselt pikemaks ei tohiks teha, vaid võiksid olla A1.1 ja A1.2 kursused. **Suurima probleemina nägid keelekoolitajad üleminekut A2 kursuselst B tasemele.** Koolitajate arvates on praegu A tasemelt B tasemele üleminek õpilaste jaoks liiga raske. Selle põhjuseks on asjaolu, et kohanemisprogrammis keskendutakse rääkimisele ja B1 tasemele jõudes õppijad ei tea grammatikakontseptsioone ja B1 taseme õpikud on kohanemisprogrammist tulnud inimestele liiga rasked. Probleemi lahendamiseks pakuti erinevaid lahendusi, näiteks A2+ keeleõpiku loomine, A ja B taseme vahemooduli loomine sihiga edasiõpe B tasemel, näiteks A2+ kursus. Koolitajate üldine arvamus on, et selleks, et ametlik A2 eksam ära teha, ei piisa ainult kohanemisprogrammi A2 kursusest, õpilane peab A2 eksami tegemiseks arvestatavas mahus ise juurde õppima.

Ka osalejate tagasiside andmetel jäid kohanemisprogrammis osalejad koolituste ajakava, struktuuri ja korraldusega rahule (vt Joonis 27, Joonis 28,

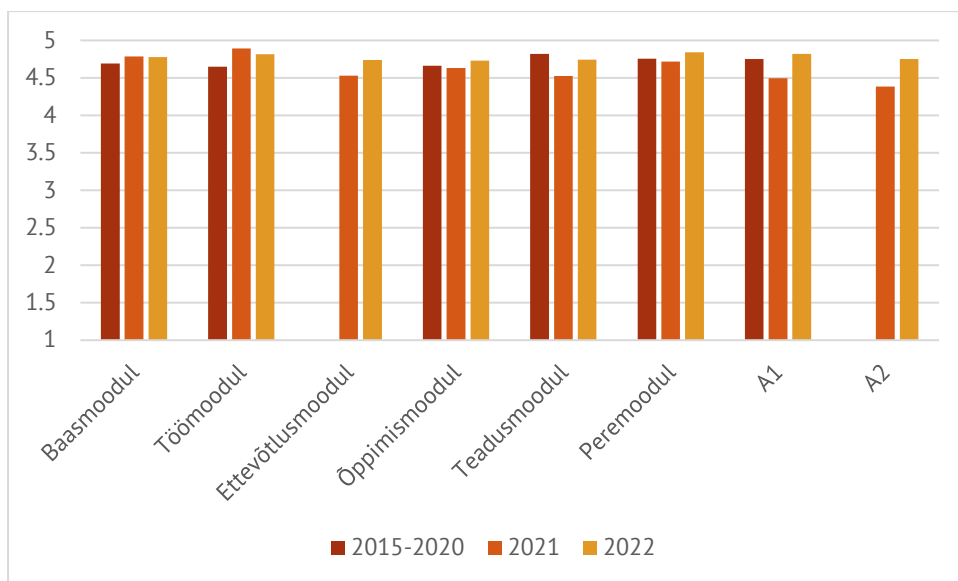
Joonis 29). Keskmisi hinnanguid võrdlesime ka perioodidel 2015-2020 ning 2021 ja 2022, sest alates 2021. aastast on vahehindamise järgselt kohanemisprogrammis tehtud mitmeid muudatusi (vt ka ptk 3.6). Osalejate hinnangutes ei paista suuri erinevusi 2021. aastale eelneval ja järgneval perioodil – koolituste ajakava, struktuuri ja korraldust hinnati kõrgelt nii enne muudatusi kui ka muudatuste järgselt. Silma paistab keelekoolituste puhul 2021. aastal veidi madalam hinnang kui 2015-2020 perioodil ja 2022. aastal ning seda kõigi küsimuste lõikes (vt Joonis 27, Joonis 28, Joonis 29). 2021. aastal valdav enamus tagasiside vormile vastanutest läbis veebikoolituse (A1 taseme vastanutest 70% ja A2 taseme vastanutest 87%) ning need, kes läbisid veebikoolituse andsid kõigele kolmele küsimusele ka madalama hinnangu (4,3 vs 4,6-4,9 sõltuvalt küsimusest ja keelekursusest). Seega veebikoolituste suur osakaal 2021. aastal võib selgitada madalamaid hindeid sel aastal. 2022. aastal enamus keelekoolitusi olid klassikoolitused ning perioodil 2015-2020 oli ka suurem enamus klassikoolitusi, sest veebikoolitused tekkisid alles koos Covidi tulekuga.

Joonis 27. Kohanemisprogrammis osalenute keskmine hinnang koolituse ajakavale skaalal 1–5 (5 – väga rahul; 4 – rahul; 3 – üldiselt rahul; 2 – pigem ei ole rahul; 1 – pole üldse rahul) moodulite lõikes

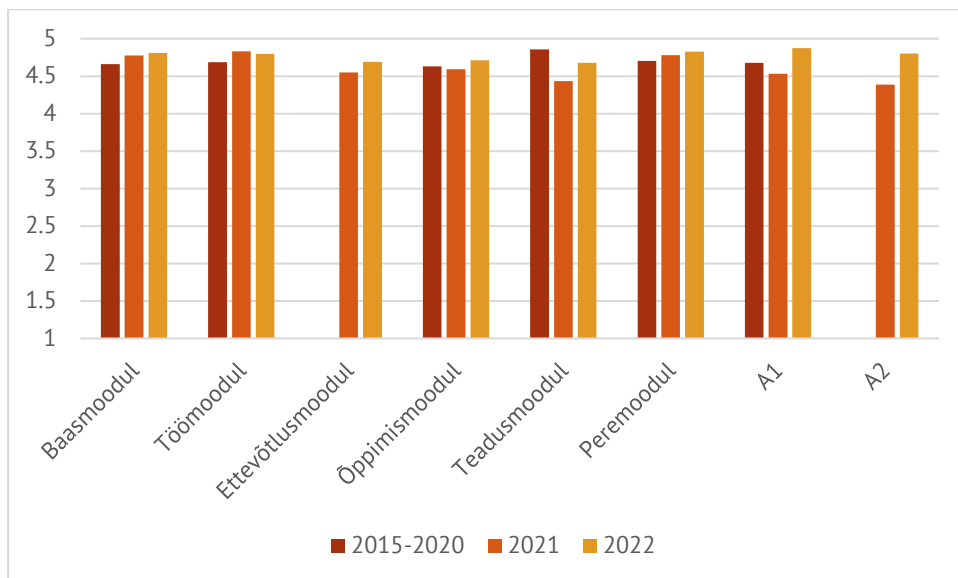
Allikas: koolitaja poolt kogutud osalejate tagasiside

Joonis 28. Kohanemisprogrammis osalenute keskmine hinnang koolituse struktuurile skaalal 1–5 (5 – väga rahul; 4 – rahul; 3 – üldiselt rahul; 2 – pigem ei ole rahul; 1 – pole üldse rahul) moodulite lõikes

Allikas: koolitaja poolt kogutud osalejate tagasiside

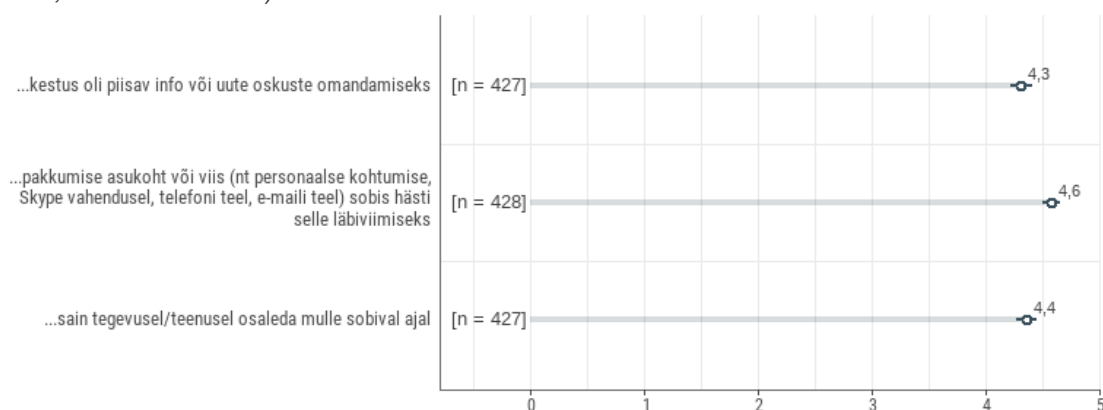
Joonis 29. Kohanemisprogrammis osalenute keskmine hinnang koolituse korraldusele skaalal 1–5 (5 – väga rahul; 4 – rahul; 3 – üldiselt rahul; 2 – pigem ei ole rahul; 1 – pole üldse rahul) moodulite lõikes

Allikas: koolitaja poolt kogutud osalejate tagasiside

Ka IBS ja RAKE küsitluse andmetel hindasid osalejad koolitust kestust, formaati ja ajakava kõrgelt: keskmine hinnang nendele aspektidele 4,3-4,6 palli (5st pallist) (vt Joonis 30).

Joonis 30. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: Kui suurel määral nõustute järgmiste väidetega, keskmine hinnang (1 - üldse ei nõustu, 5 - nõustun täielikult)

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Kokkuvõte: Koolituste ajakava, struktuuri ja korraldusega on nii uussisserändajad kui koolitajad üldiselt rahul. Kohanemisprogrammi koolitused toimuvad kas veebis või klassiruumis juhendatud koolitustena, iseseisva õppe või kursuste osalise läbimise võimalust praegu ei ole, mõned uussisserändajad aga oleksid sellistest võimalustest huvitatud. Veebis ja klassiruumis toimuvate kursuste võrdlemisel arvatakse, et mõlemal formaadil on oma plussid ja miinused ja mõlemad võimalused peaksid olemas olema. Veebikursuste plussiks on väiksem aja- ja kohasõltuvus, miinuseks aga õpilaste väiksem omavaheline kontakt ja suurem passiivsus õppetöös. Koolituste mahtu peetakse üldiselt optimaalseks, aga osade koolitajate ja koolitatavate arvates võiks teemamoodulid, eelkõige veebis toimuvad kursused, olla praegusest 7 tunnist lühemad, näiteks 4-tunnised, et ennetada koolitatavate väsimuse probleemi. Keelemoodulite puhul nägid keelekoolitajad suurima probleemina seda, et praegune A2 kursuse maht ei ole piisav selleks, et minna edasi B tasemele.

3.3.3 Koolituste meetodid

Teemamoodulite puhul kasutavad koolitajad mitmeid erinevaid meetodeid, näiteks loengut, gruppitööd, videote vaatamist, mängu. Mõned teemamoodulite koolitajad tõid välja, et täiskasvanud õppijaid ei huvita ringmängude mängime, sest nad soovivad kiiresti saada kätte seda infot, mille jaoks nad koolitusele tulid. Kuid nõ ringmänge siiski kasutatakse teemamoodulite alguses tutvumisharjutustena ja koolitajate sõnul osalejatele need meeldivad. Suur osa teemamoodulite meetoditest on ka praktiliste näidete aruteludel, osalejate kogemuste aruteludel, diskussioonil, osalejate praktilistele küsimustele vastamisel. Koolitajate sõnul need vabas vormis toimuvad vestlused, kus õpilased saavad omavahel kogemusi vahetada, meeldivad koolitatavatele. Innovaatiliste meetodite näidetena on mõned koolitajad kutsunud kursustele esinejaid, näiteks *start-up*’ide või töövahendusfirmade esindajaid. Aeg-ajalt korraldatakse ka erinevaid ekskursioone, nt töömooduli osalejad on külastanud karjäärikeskust, ekskursioone on tehtud ka Riigikokku, Balti Jaama turule eesti keelt praktiseerima, Tallinna vanalinna, Pääsküla rabasse. Üks koolitav, kes on osalenud mitmes erinevas ekskursioonis, tõi välja, et kuigi ekskursioonide idee on suurepä-rane, siis teostus võiks olla palju parem. Ta leidis, et ekskursioonil osales liiga palju inimesi ja seetõttu polnud võimalik pühendunult osa võtta.

Enamus uussisserändajaid pidas kohanemisprogrammi kursustel kasutatavat metodoloogilist lähenemist heaks ja mitmekülgseks, aga oli ka kriitlist suhtumist. Osade uussisserändajate arva-tes on kursustel kasutatavad meetodid liiga klassikalised, interaktiivsust on liiga vähe ja liiga palju kasutatakse loengu vormi. Nii teemamoodulite kui keelekursuste koolitajad rääkisid, et **õp-pemeetodite eelistamises on kultuurilised erinevused**, nimelt eeldavad venekeelsed inimesed, et kursused toimuvad loengu vormis, nad ei ole interaktiivsusega ja aruteludega harjunud ja su-helda soovivad nad pigem koolitaja kui teiste õpilastega. Samuti peavad koolitajad koolitamise käigus harjutama, et ühele küsimusele saab anda mitu „õiget vastust“ – see pole osadele kooli-tatavatele harjumuspärane. Keelekoolitaja tõi ka näite, et venekeelsete õpilaste jaoks on alguses harjumatu nende U-kujuline klassiruum.

Uuringus osalenud uussisserändajad tundsid end koolitustel üldiselt kaasatuna, ükskõik kas te-gemist oli veebis või klassiruumis toimunud koolitustega. **Eriarvamusi tekitas uussisserändajate seas aga veebikoolitustel *break-out room*’ide kasutamine.** Oli neid, kellele see meeldis ja kelle arvates *break-out room*’id toimisid hästi, ehk õpilased said aru, mida nad tegema peavad ja kooli-tajad külastasid kõiki *break-out room*’e. Aga oli ka neid, kellele selline metoodika ei meeldinud. Mitmel juhul kritiseeriti seda, et koolitajad ei külastanud alati kõiki *break-out room*’e ja juhised gruppitööks ei olnud piisavalt selged ning seega õpilased ei saanud aru, mida nad tegema pea-vad ning õpilaste arvates oli see osa koolitusest nende jaoks kasutu.

Eelkõige keelekursuste, aga ka töö ja ettevõtluse moodulite puhul tõid nii uussisserändajad kui koolitajad välja probleemi, et **teatud määral pärsib õpetamist õpilaste väga erinev tase ja moti-veeritus** (töömooduli puhul pigem huvid ja vajadused). Näiteks mitu uussisserändajat kritiseeris keelekursuste puhul seda, et nende jaoks oli kursusel liiga palju lihtsaid korduvaid harju-tusi, mõne sõna häälduse kordamisi jne. Osade uussisserändajate jaoks oli häiriv ka kaasõpilaste vähene motiveeritus. Keelekoolitajad tõid probleemina välja selle, et teise keele õppimise koge-mus on kultuuriti väga erinev. Selle probleemi lahendamisenä pakuti välja idee (nii uussisserän-dajate kui koolitajate poolt) **jagada grupid taseme ja/või huvide ja/või motivatsiooni alusel ka-heks**. Koolitajatel ei olnud ühest seisukohta, kuidas gruppidesse jagamine võiks toimuda, kas kursusele registreerumisel küsimustiku alusel (näiteks hariduse või huvide alusel) või kursuse alguses, kui koolitajad on saanud esmase pildi õpilaste tasemest ja motivatsioonist. Keelekooli-tajad pakkusid välja idee jagada keelekursused Soome keelekursuste eeskujul kaheks õppimise

kiiruse alusel, nn **kiireks ja aeglaseks grupiks**. Selle üheks võimalikuks lahenduseks pakuti koolitavate poolt alates A2 tasemest keeleoskustestide tegemist enne koolitusgruppide moodustamist. Ühe koolitaja hinnangul on nn kõrgema tasemega õpilased aga ressurss, keda saab kogu rühma huvides õppetöökäsi ära kasutada ning tema arvates ei ole õpilaste gruppideks jagamine oluline.

Eesti keelt õpetatakse kohanemisprogrammi raames eesti keele baasil ja see seab meetoditele omad raamid, ehk koolitajad ei saa ise pikalt rääkida, eelkõige keskendutakse väga lihtsas eesti keeles õpilastega suhtlemisele, eesti keelt õpetatakse läbi kultuuri, igapäevaelu või konkreetsete teemavaldkondade, mis annaks õppijatele praktilisi oskusi. Õppimisel kasutatakse ka erinevaid abivahendeid (klassiruumis näiteks sõnakaarte, tahvlit, e-õppe vahenditest näiteks keelelikki, Quizlet'i), lisaks on kursustel ka iseseisva töö osa.

Keelekursuste metoodikast rääkides pälviski nii uussisserändajate kui koolitajate seas kõige enam tähelepanu küsimus, **kas eesti keelt tuleks õpetada eesti keele baasil**. Uussisserändajate seas selles küsimuses ühtset seisukohta ei olnud, mõned pidasid seda õigeks lahenduseks ja mõnede arvates tuleks eesti keelt õpetada võõrkeele, eelkõige vene ja inglise keele baasil. Eestikeelse õppe toetajad põhjendavad oma eelistust sellega, et sellisel kujul õpe **sunnib õpilasi rohkem pingutama ja õpe on efektiivsem**. Võõrkeelse õppe toetajad põhjendavad oma eelistust sellega, et õpilaste tase on erinev ja see **tekitab kehvema tasemega õpilastes keele rääkimise ees kartust**. Eestikeelne õpe seab piirangud ka klassikalisele keeleõppe meetodile nagu seda on grammatika õppimine, mitme uussisserändaja kriitika eesti keele kursuste aadressil puudutas just **vähem grammatika õppimist**.

Koolitajad olid enda sõnul alguses ka ise skeptilised, et kuidas on võimalik eesti keelt eesti keele baasil õpetada. **Praegu toetavad eesti keele õpet eesti keele baasil kõik uuringus osalenud koolitajad**. Eestikeelse õppe tugevuseks loevad koolitajad sellise õppe suuremat efektiivsust, võõrkeele baasil keeleõppe puhul läheb märkimisväärne osa kursuse ajast võõrkeelsele vestlusele. Samas on koolitajate arvates praegune A2 koolitus kaldu rääkimise poole ja seda võiks tasakaalustada kirjutamise, lugemise ja kuulamise osaga. Täielikult eestikeelsed ei ole siiski kõik kursused olnud, sest viimasele kohanemisprogrammi kursuste perioodile langes Ukrainas toimuva sõja algus ja õpilaste emotsionaalseid kriise lahendasid koolitajad vene või inglise keeles. Koolitajate arvates on eestikeelsele õppele üleminek neid keelekoolitajatena olulisel määral arendanud.

Kokkuvõte: Nii teemamoodulites kui keelemoodulites kasutavad koolitajad laia valikut erinevaid õpetamise meetodeid. Valdavalt peavad uussisserändajad kohanemisprogrammi kursustel kasutatavat metodoloogilist lähenemist heaks ja mitmekülgseks, aga oli ka kriitlist suhtumist. Meetodite eelistamisel on kultuurilisi erinevusi, osad uussisserändajad eelistaksid suuremat interaktiivsust, osad mitte. Kõige enam diskussiooni põhjustas nii uussisserändajate kui keelekoolitajate seas eesti keele õpe eesti keele baasil. Osad uussisserändajad eelistaksid õppida eesti keelt kas inglise või vene keele baasil. Keelekoolitajad peavad eesti keele õpet eesti keele baasil õigeks lähenemiseks. Eelkõige keelemoodulite, aga ka mõne teemamooduli sooviks nii koolitajad kui koolitavad õpilaste erineva taseme ja motiveerituse probleemi lahendamiseks gruppide jagamist taseme ja/või motivatsiooni alusel kaheks.

3.3.4 Koolitaja

Kõik uuringus osalenud koolitajad olid pikaajalise täiskasvanute koolitamise kogemusega. Mitmed uuringus osalenud koolitajad olid ka kohanemisprogrammi materjalide ja metoodika väljatöötajad.

Kohanemisprogrammis osalenud uussisserändajad hindasid teemamoodulite ja keelekursuste koolitajate taset kõrgelt. Nii teemamoodulite kui keelekursuste koolitajate puhul hindasid uussisserändajad kõrgelt **koolitajate töösse suhtumist ja suhtlemisuskust.** Mitmete programmis osalenute arvates andsid koolitajad parima, et oma ainet edasi anda, vastasid kohanemisprogrammis osalenute spetsiifilistele küsimustele ning suhtusid osalejatesse toetavalt ja sõbralikult. Teemamoodulite koolitajate puhul toodi välja koolitajate head **valdkonna tundmist ning praktilisi soovitusi.**

Negatiivse poole pealt toodi keelekoolitajate puhul paaril juhul välja seda, et koolitaja rääkis liiga kiiresti. Veebipõhiste keelekoolituste puhul mainiti ka, et nii koolitaja kui ka koolitatavate puhul võiks parendada digitaalset kirjaoskust. Näiteks tuleks kohe kursuste alguses panna paika reeglid, kuidas veebikoolitusel käituda (nt kuidas ja millal tuleks kasutada „vaigista“ nuppu), sest kõik koolitatavad ei pruugi olla tuttavad *zoomi* jt veebipõhiste videokoosolekute programmidega. Koolitaja digitaalse kirjaoskuse parendamise kohti nähti grupitööde efektiivsemaks muutmisel (eespool mainitud *break-out room*’ide tihedam külastamine, mis võimaldaks koolitajal ka kiiremini näha, kas kõik on oma ülesandega lõpetanud ja siis kursusega edasi liikuda). Samas oli ka koolitatavaid, kes ei olnud selliseid probleeme kogunud. Teemamoodulite koolitajate puhul kritiseeriti mõnel juhul seda, et koolitaja ei osanud spetsiifilistele küsimustele vastata, koolitaja ei olnud teemaga kursis või koolitaja rääkis ebaolulistest asjadest.

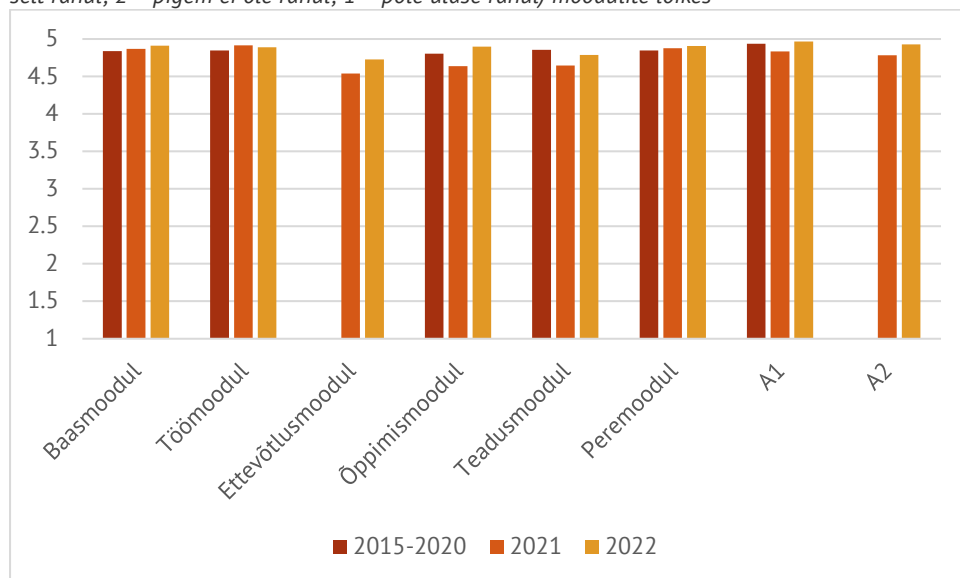
Nii teemamoodulid kui keelekursused toimusid uussisserändajate hinnangul positiivses ja sõbralikus õhkkonnas. Osade kohanemisprogrammis osalenute arvates olid koolitajad isegi liiga sõbralikud ja leebed nende koolitustel osalejate suhtes, kes olid passiivsed või vähemotiveeritud. Toodi positiivseid näiteid keeruliste ja konfliktsete situatsioonide lahendamistest õpetajate poolt (näiteks samast rahvusest õpilaste grupi tekkimine koolitusel, ühe õpilase liigne domineerimine või õpilase kriitika Eesti sotsiaaltoetuste aadressil). Ka koolitajad ise rääkisid, et neil on tulnud lahendada keerulisi olukordi, peamiselt seoses Vene-Ukraina sõjaga, kus inimesed on koolituse ajal saanud halva uudise lähedaste kohta ja neid on tulnud lohutada. Sõja alguse aeg oli keelekoolitajatele endale ka emotsionaalselt raske ja öeldi, et õpetajakoolitus ei hõlma endas kriisipsühholoogi koolitust, kuid tihti tuleb neil see roll võtta. Keelekoolitajad, kes samal korral koolitasid, tegid rasketel aegadel jooksvalt kvisioone ja supervisioone, et üksteisele toeks olla, kuid vajaksid selles osas rohkem tuge.

Koolitajad rääkisid ka, et koolituste läbiviimisel nad arvestavad erinevate kultuuritaustadega ja peavad olema diplomaatilised ja neutraliseerima olukordi, kus koolitav ütleb midagi tundetut, mis kedagi teist riivab. Ühelgi koolitajal ei ole õnneks küll väga konfliktseid olukordi olnud.

Koolitajad soodustasid koolitustel osalejate omavahelist suhtlemist nii koolituste ajal kui koolituste väliselt. Mitmed uussisserändajad rääkisid, et nad leidsid kohanemisprogrammist endale uusi tuttavaid ja sõpru.

Ka osalejate tagasiside andmetel jäid kohanemisprogrammis osalejad koolitajatega rahule (vt Joonis 31).

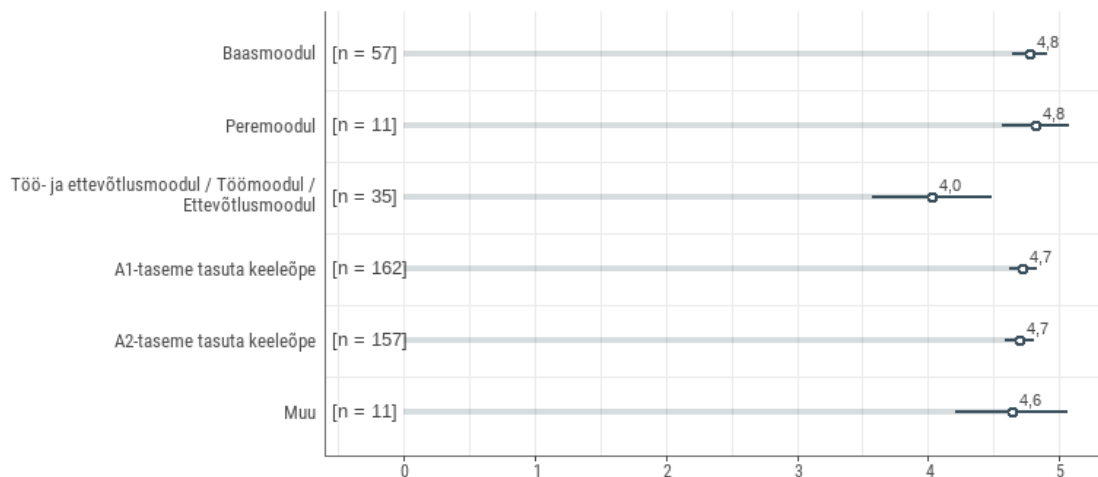
Joonis 31. Kohanemisprogrammis osalenute keskmine hinnang koolitajale skaalal 1–5 (5 – väga rahul; 4 – rahul; 3 – üldiselt rahul; 2 – pigem ei ole rahul; 1 – pole üldse rahul) moodulite lõikes

Allikas: koolitaja poolt kogutud osalejate tagasiside

IBS ja RAKE küsitluse andmetel hindavad osalejad koolitajaid väga kõrgelt: keskmiselt 4,7 palliga 5-st. Moodulite lõikes ilmneb, et töö- ja ettevõtlusmooduli(te) osalenud hindavad koolitajat veidi madalamalt kui teistes moodulites osalenud (vt Joonis 32).

Joonis 32. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: Kui suurel määral nõustute järgmise väitega: kohanemisprogrammi läbiviija või koolitaja käsitles oma teemat väga hästi ja arusaadavalt, keskmine hinnang 1-5 (1 - üldse ei nõustu, 5 - nõustun täielikult) moodulite lõikes

Märkus: Muu alla on koondatud moodulid, kus on vähem osaletud: laste- ja noortemoodul, õppimismoodul ja teadusmoodul. Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Kokkuvõte: Kohanemisprogrammis osalenud uussisserändajad hindasid koolitajate taset kõrgelt. Koolitajad olid uussisserändajate hinnangul professionaalsed ja koolitused toimusid positiivses ja sõbralikus õhkkonnas. Uuringus osalenud koolitajad olid pikaajalise täiskasvanute koolitamisega kogemusega. Mitmed uuringus osalenud koolitajad olid ka kohanemisprogrammi materjalide ja metoodika väljatöötajad.

3.3.5 Koolituse õpiväljundid ehk üldpädevusnõuded ja tagasiside

Uussisserändajate hinnangul on **kohanemisprogramm neile olnud oluline ja vajalik ning kohanemisprogramm on soodustanud nende Eesti ühiskonda integreerumist.**

Teemamoodulites omandatust töid uussisserändajad välja **üldiseid teadmisi Eesti ühiskonna toimimisest ning praktilisi näpunäiteid ja vastuseid oma konkreetsetele küsimustele.** Kaugematest kultuuridest pärit uussisserändajate jaoks oli baasmooduli puhul oluline saada ülevaade Eesti kultuurist, mis erineb oluliselt nende päritolumaal kultuurist (näiteks, et eestlased on suhtlemisel reserveeritud). Üks juba varem Eestis elanud uussisserändaja hindas baasmoodulist saadud teadmisi kõrgelt ja ütles, et ta oleks soovinud seda kõike juba varem teada, siis kui ta Eestisse saabus. Mitmed uussisserändajad töid oluliste teadmiste näidetena ülevaadet Eesti seadusandlusest, maksusüsteemist, töösuhetest. Positiivsete näidetena toodi praktilisi soovitusi, näiteks maksudeklaratsiooni täitmise vajalikkust, infot selle kohta, kuidas saada Tallinna rohelist kaarti, millised on portaali eesti.ee võimalused.

Teemamoodulite puhul töid mõned uussisserändajad välja **info ülekülluse probleemi**, ehk programmis osalejate arvates jagati kursustel palju infot ja nad ei suutnud seda kõike enda hinnangul vastu võtta. Info ülekülluse teemat ei tõstatanud uussisserändajad mitte otseselt kriitikana programmi aadressil vaid hinnanguna õpilaste suutlikkusele kogu õppematerjali kursuse käigus omandada.

Keelekursustel osalejad said enda hinnangul eesti keele baasoskuse. Enamus keelekursustel osalejaid rääkis, et nad on proovinud olmesituatsioonides, näiteks kohvikutes ja kauplustes, eesti keeles rääkida ning kõige lihtsama vestlusega on nad hakkama saanud. Keelekursused on aidanud uussisserändajatel ka linnaruumis paremini orienteeruda, sest nad saavad viitadest, märkidest ja siltidest paremini aru kui ilma keelekursuseta. Mõned uussisserändajad mainisid, et nad on hakanud pärast kursuseid eestikeelseid raadiojaamu kuulama. Üks koolitav ütles, et keelekursus on teda motiveerinud isegi ülikoolide eestikeelseid magistripprogramme vaatama. Ametiasutustega suhtlemiseks jääb A1 ja A2 kursustest osalejate hinnangul väheseks.

Mõned uussisserändajad kurtsid selle üle, et eestimaalased lähevad vestlusel väga kergesti vene või inglise keelele üle (eelkõige Tallinnas) ja uussisserändajatel on keeruline leida inimesi, kellega eesti keelt praktiseerida. Üks keelekursustel osaleja tuli välja mõttega, et uussisserändajatele võiks välja pakkuda võimalust mõne kohaliku inimesega tutvuda, et eesti keelt praktiseerida.

Mõned koolitavad töid välja, et **keelekoolituse lõputestid võiks siduda riiklike testidega**, mis omakorda oleksid seotud mingite õiguste või boonustega. Selline testimise korraldus suurendaks inimeste motivatsiooni koolitustel kohal käia, efektiivselt õppida ja kursused lõpetada. Koolitavaid, kes neid probleeme märkasid, häiris suur katkestanute osakaal, arvestades koolitusele registreerumise keerukust, samuti õpikiiruse erinevused, mistõttu neile tundus, et osad koolitavad pole motiveeritud ja nende tõttu takerdub ka teiste õppimine (vt ka ptk 3.2.2 ja ptk 3.2.3). Mitmed koolitavad ei olnud ka aru saanud, et praegusel keelekoolituse lõputestil ei ole mingit kaalu ning kursuse läbimise sertifikaadi saab ainuüksi kohalkäimise alusel.

Õpiväljundite saavutamise kohta kogutakse praegu süsteemselt tagasisidet ainult kursuse lõpus, eelkõige tagasiside lehe täitmise näol. Enamus koolitajaid küsib ka kursuse käigus, näiteks

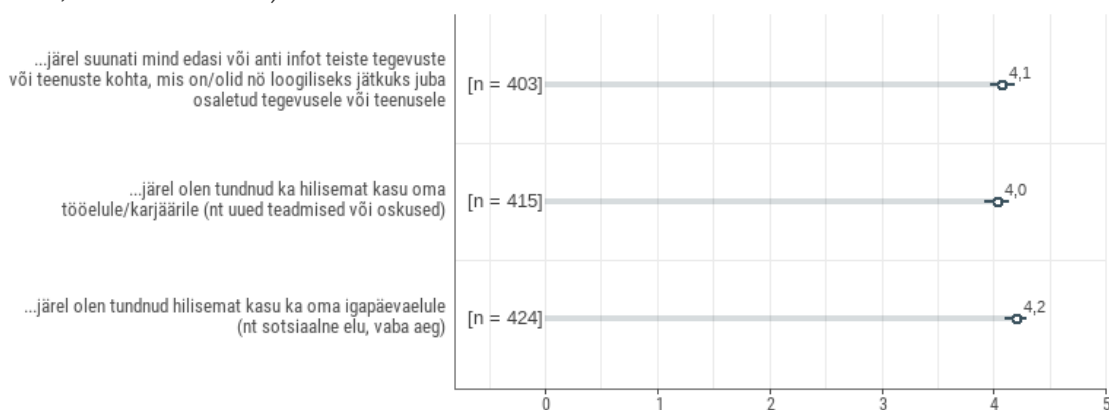
teemaploki lõpus või kursuse lõpus osalejatelt ka suuliselt tagasisidet. Mitmed koolitajad ja uussisserändajad avaldasid arvamust, et oleks hea koguda süsteemselt tagasisidet ka kursuse vahepeal.

Praeguse tagasiside kogumise süsteemi ja tagasiside lehtede suhtes olid koolitajad pigem kriitilised. Mitmed koolitajad rääkisid, et kursuse lõpus, erilises meeleolus ja väsinud õpilaste käest õpetaja silme all antav mitteanonüümne tagasiside ei anna koolitajatele tõest infot. Koolitajate arvates on praegune tagasiside liiga positiivne ja pealiskaudne (seda näitavad ka IBS ja RAKE küsitluse andmed, vt Joonis 27, Joonis 28, Joonis 29, Joonis 31, Joonis 36). Koolitajad tegid ettepaneku, et tagasisidet võiks koguda veebiküsitlusena **paar nädalat pärast kursuse toimumist ning küsitlus võiks olla põhjalikum, sh võiks olla küsimusi ka kursuse materjalide kohta.** Teemamoodulite tagasiside puhul tõid koolitajad välja sellise probleemi, et õpilaste tagasiside põhjal jääksid nagu mõned teemad kursusel käsitlemata, aga koolitajate sõnul tegelikult käsitleti kursusel neid teemasid. Koolitajad oletavad, et kuna kursustel on infot väga palju ja kõiki õpilasi kõik teemad ei puuduta, siis ilmselt jäid mõned teemad õpilaste tähelepanu alt välja, tagasiside küsimisel tuleks koolitajate arvates selle probleemiga arvestada. Üks venekeelne koolitaja oli kriitiline ka tagasiside lehel kasutatud vene keele suhtes.

Keelemoodulite koolitajad tõid välja sellise probleemi, et osad õpilased on segaduses, mis keeles nad peaksid koolitusele tagasisidet andma. Osad õpilased arvavad, et nad peavad tagasisidet andma eesti keeles, aga kuna A1 ja/või A2 ei anna piisavat keeleoskust selleks, et eesti keeles kirjutada, siis nad ei annagi tagasisidet või annavad puuduliku tagasiside.

IBS ja RAKE küsitluses uuriti KP-s osalejatelt koolituse kasu ja jätkutegevuste kohta ning kuigi keskmine hinnang nendele aspektidele on 4 palli viiest või kõrgem (vt Joonis 33), siis tegemist on kõige madalamate hinnangutega – teiste koolituse aspektide osas anti kõrgemad hinnangud.

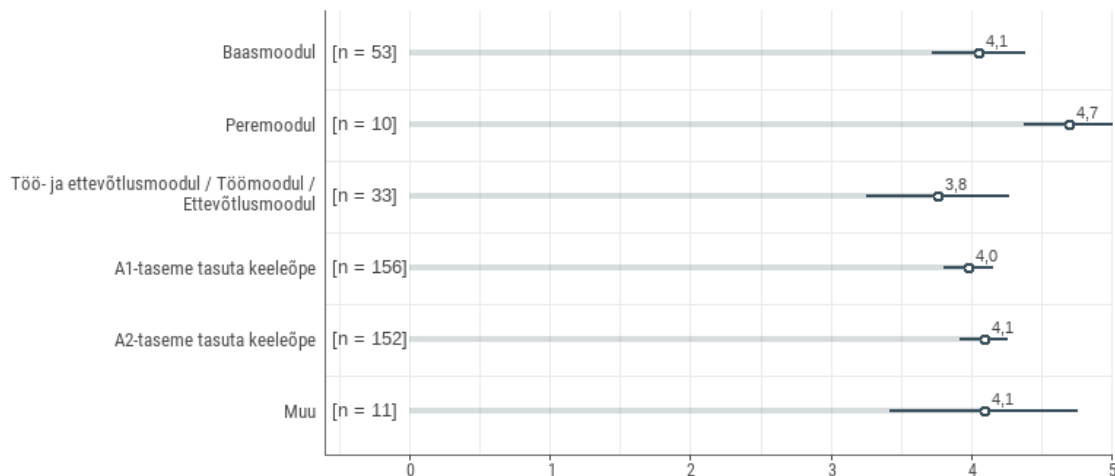
Joonis 33. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: Kui suurel määral nõustute järgmiste väidetega, keskmine hinnang (1 - üldse ei nõustu, 5 - nõustun täielikult)

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Huvitav tulemus on, et peremoodulis osalejad on hinnanud kõrgemalt koolituse kasu hilisemale tööelule/karjäärile kui teistes moodulites osalenud (vt Joonis 34).

Joonis 34. IBS ja RAKE küsitluse küsimus: kui suurel määral nõustute järgmise väitega: kohanemisprogrammi järel olen tundnud ka hilisemat kasu oma tööelule/karjäärile (nt uued teadmised või oskused? Ülevaade moodulite lõikes.

Märkus: Muu alla on koondatud moodulid, kus on vähem osaletud: laste- ja noortemoodul, õppimismoodul ja teadusmoodul. Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Kokkuvõte: Nii koolitajate kui kohanemisprogrammis osalenud uussisserändajate enda hinnangul omandasid nad kursustega kohanemisprogrammi määruks kirjeldatud üldpädevuse. Uussisserändajate sõnul on kohanemisprogramm neile olnud oluline ja vajalik ning kohanemisprogramm on soodustanud nende Eesti ühiskonda integreerumist. Praeguse tagasiside kogumise süsteemi suhtes olid nii koolitavad kui koolitajad pigem rahulolematud, nii koolitajad kui uussisserändajad avaldasid arvamust, et oleks hea koguda süsteemselt tagasisidet ka kursuste vahel.

3.3.6 Hindamismaatriks

Nii teema- kui ka keeleõppemoodulite koolitajatel palusime täita hindamismaatriksid (vt Lisa 2), kus palusime neil oma kogemusele tuginedes analüüsida läbiviidud kohanemisprogrammi moduleid erinevatest metodoloogilistest aspektidest. Maatriksit täites palusime neil markeerida, millise maatriksi astmega nende hinnangul koolituse ülesehitus, selle läbiviimine ja olemus kokku läheb.

Maatriksi täitsid neli teemamoodulite koolitajat viiest ja kaks keelemoodulite koolitajat neljast. Kõiki maatriksi teemasid hindasid nad peamiselt astmega 3, mõnel juhul ka 2 (vt Tabel 11). Seega koolitajad arvavad, et tegu on kvaliteetse koolitusega. Kõige madalamalt hinnati **tagasiside ja eneseanalüüsi** teemat. Teemamoodulite koolitajad tõid välja, et kuigi nad paluvad koolituse käigus täita osalistel tagasisidelehe, mis on korraldajate poolt mooduli jaoks välja töötatud ja kus koolitavad saavad hinnata ka üldpädevusnõuete täitmist ning küsivad ka vahetut suulist tagasisidet nii mooduli läbiviimise ajal alateemade lõikes kui ka koolituse lõpus, siis leiti, et tagasiside sisukus ja selle andmise aktiivsus mooduli lõpus võiksid veidi paremad olla. Arvati, et sisukaks tagasisideks lihtsalt paberil täidetud vormist kindlasti ei piisa (vt ka 3.3.5). Teemamoodulite käigus pole ka aega personaalseks tagasisideks. Keelemoodulite koolitajad ütlesid, et spetsiaalseid vaheetappide tulemuste mõõtmise tööriistu kohanemisprogrammi õppematerjalides ei ole ning õppija saab jooksvat tagasisidet ainult sõnavara omandamise kohta (Quizlet'i programm näitab iga õppija individuaalset arengut). Keelemoodulite koolitajad annavad kursuse lõpus arengu ja eksami kohta personaalset tagasisidet. **Teemamoodulite õpiväljundite** puhul

toodi puuduseks, et kohati on püütud katta väga suurt hulka erinevaid väljundeid, aga osalejate ootused ja ettevalmistus on erineval tasemel. Kui üldjuhul koolitatavad omandavad ette nähtud õpiväljundid, esineb üksikuid juhtumeid, kus osalejad märgivad, et mõni õpiväljund on jäänud täitmata. Koolitajale tundub, et see juhtub siis, kui osaleja ei ole mõnest alateemast üldse huvitatud ja seetõttu ka ei pööra selle info omastamisele tähelepanu. Koolituse **õhkkonda** kiideti ja öeldi, et juba koolitusele registreerimise hetkest julgustatakse osalejaid – äärmiselt heatahtlikult - uusi teadmisi omandama ja neid rakendama, mis tõstab veelgi osalejate motivatsiooni.

Tabel 11. Koolitajate hinnang kohanemisprogrammide hindamismaatriksi põhjal

Teema	Koolitajate hinnang					
	Teemamoodulid				Keelemoodulid	
	K1	K2	K3	K4	K1	K2
Eesmärgid	3	3	3	3	2-3	3
Õpiväljundid ehk pädevus	3	2	3	3	3	3
Meetodid	2-3	2	3	3	3	3
Materjalid	-	-	-	-	3	3
Koolitaja	3	3	3	3	3	3
Õppija iseseisvus	3	2	3	3	3	3
Tagasiside ja eneseanalüüs	2-3	2	2	2	2-3	2
Koolituse õhkkond	3	3	3	3	3	3

Allikas: koolitajate poolt täidetud hindamismaatriksid

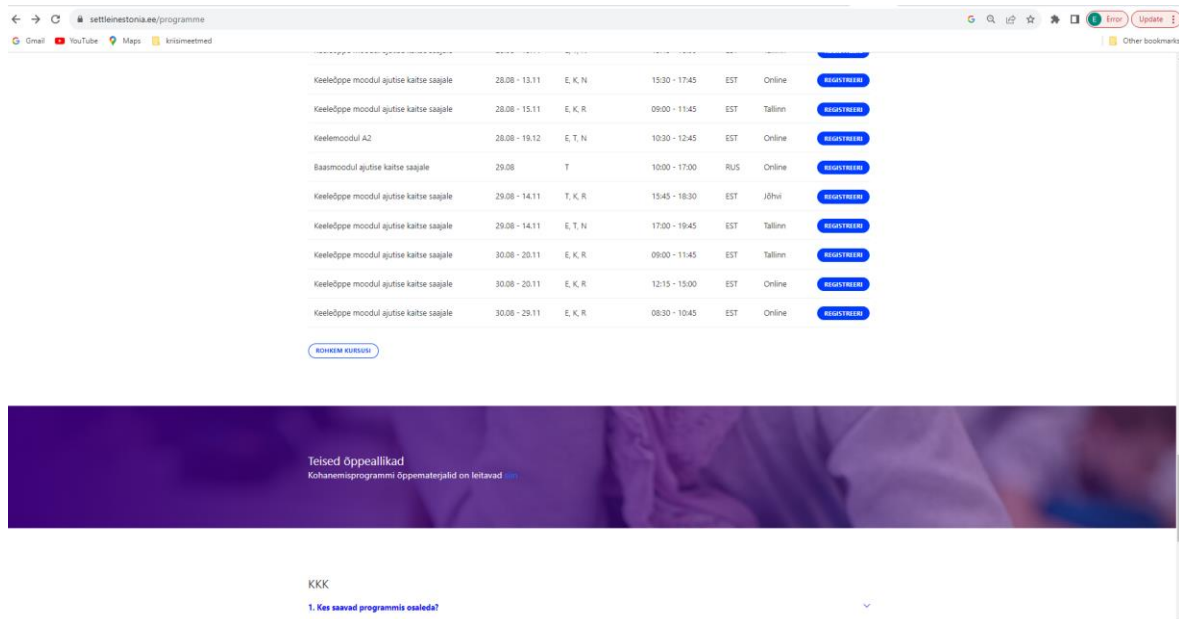
3.4 Kohanemisprogrammi materjalide hindamine

3.4.1 Koolituse materjalid

Koolituste materjalid koosnevad järgmistest osadest:

- Teemamoodulites osalejatele jagatakse temaatilised vihikud (käsiraamatud), mis on nii paberkujul kui elektrooniliselt. Paberkujul materjalid antakse koolitusel osalejale koolituse käigus, elektroonilised materjalid saadetakse koolitusel osalejatele pdf-formaadis. Uuringu tegijad testisid veebimaterjalide kättesaadavust uuringu tegemise ajal: issuu-formaadis on materjalid kõigile veebis kättesaadavad, kuid ei ole alla laaditavad ning nende leidmine ei ole *Settle in Estonia* veebilehel uuringu tegijate hinnangul mugav. Selleks, et leida viide elektroonilistele õppematerjalidele, peab otsija teadma väga täpselt, mida ta otsib. Sinise värviga link koolitusmaterjalidele on lilla tausta peal ja viitab teistele õppeallikatele (vt Inglisekeelsete käsiraamatute puhul on veebis saadaval ainult 8 käsiraamatut 10st. Kõik 10 venekeelset käsiraamatut on veebis saadaval).
- Joonis 35). Juhul, kui liikuda koolitusmoodulite tekstidele, siis osades moodulites tutvustatakse koolituse sisu, kuid koolitusmaterjalidele viide puudub (nt puudus see uuringu tegemise ajal baasmoodulis), osade moodulite tekstide all on viide õppematerjalidele, kuid viited on vigased (nt töömooduli lingid inglise ja vene keeles viivad mõlemad venekeelse õppematerjalini), osade moodulite tekstides olevad viited õppematerjalidele on korrektsed. Inglisekeelsete käsiraamatute puhul on veebis saadaval ainult 8 käsiraamatut 10st. Kõik 10 venekeelset käsiraamatut on veebis saadaval.

Joonis 35. Kuvatõmmis Settle in Estonia veebilehelt

- Keelekoolituses osalejad saavad raamatu ja töövihiku nii paberkujul kui elektrooniliselt.
- Koolitajatele on koolituste tegemist toetav
 - metoodiline juhis ja
 - slaidid, mida koolitajad vastavalt oma äranägemisele kohandavad põhinedes kogemusele, muudatustele regulatsioonides, grupi koosseisule ja huvidele.
- Teadmiste teste temaatiliste koolituste koolitusmaterjalides pole. Üldise koolituse tagasiside küsimustikuga kogutakse koolitatavatel tagasisidest koolituse eri aspektide kohta, muuhulgas koolitusest tõusva kasu kohta.

Koolitustel osalevad uussisserändajad käsitlevad koolituste materjalidena lisaks eelpool loetletule ka vastuseid neid huvitavatele küsimustele (nt kuidas panna laps lasteaeda, millised asjad on vaja teha enne tööle asumist), täiendavat infot, linke, edasi otsimise võimalusi ja kontakte, mis koolituse tulemusena tekivad.

Koolitajad ehitavad koolituse üles vastavalt koolitusmaterjalidele ja koolitusmaterjalid on koostatud vastavalt kohanemisprogrammi määrusele ja selle lisadele ehk vastavad programmi eesmärkidele ja üldpädevusnõuetele. Määruses loetletud üldpädevusnõuded on loetelu teemadest, millest koolitav peaks ülevaate saama, mida teadma ja tundma. Seetõttu arutletakse üldpädevusnõuetele vastamisel selle üle, kas on teemasid, mis võiksid koolitustest välja jääda (vt ka ptk 3.3.1 ja 3.4.2). Enamus koolitajaid leidis, et suuri muutuseid pole praegu programmis ja materjalides vaja teha.

Praktilises koolitussituatsioonis keskenduvad koolitajad rohkem või vähem ühele või teisele teemale. Koolitajate praktilised lahendused lähtuvad koolitajate kogemusest, eelistustest, koolituse temaatilisest plokist ja osalejate huvidest ja vajadustest. Mõned koolitaja töötavad enne iga koolitust slaidid läbi, et olla kindel, et faktilised viited vastavad tegelikkusele, teised koolitajad slaidimaterjale ei uuenda. Samuti sõltub koolitaja eelistustest see, kuivõrd ta toetub koolituses slaididele ja kuivõrd muudele meetoditele. Tuginedes vähem slaididele puudub ka vajadus nende uuendamiseks. **Mitu koolitajat märkisid, et nende jaoks on aeganõudev regulatsioonide muudatustest tuleneva info uuendamine** ning neil puudub kindlus, et slaididel on kõige uuem ja

ajakohane faktiline info küsimustes, kus tuleb olla täpne ja korrektne. Näiteks toodi välja **elamislubadega seotud info**, mis peaks olema koolitusematerjalides ajakohane ja korrektne, praegu otsitakse seda infot PPA lehelt ja mõnel juhul koolitaja ei teagi, kas ja millised muutused on toimunud. Ühe võimaliku lahendusena pakkusid koolitajad, et elamislubade osa võiks koolitusest täiesti välja jätta kui valdkonna, mis pole aktuaalne, sest koolitustel on juba elamisloa saanud uussisserändajad või siis elamisõigusega uussisserändajad (vt ka punkti 3.2.3). Alternatiivina võib kaaluda info regulaarset kaasajastamist, mida korraldatakse koostöös PPA nõustamisteenusega või ka koolitajate liitumist PPA nõustamisteenuse osana üleval hoitavate meililistidega töö ja õpirände teemal, kus antakse regulatsioonide muudatustest teada.

Koolitajad käsitlevad koolitusmaterjale osana koolitusprogrammist ja materjalide jagamist uussisserändajatele ilma koolitusprogrammis osalemata õigeks ei pea. **Koolitajate sõnul motiveerivad head koolitusmaterjalid uussisserändajaid koolitustel osalema.** Koolituste koordineerija leiab, et kuna paberandjal materjalid antakse ainult vastavas temaatilises moodulis osalejale, siis hea koolitus ja koolitusematerjal ühes moodulis suunab uussisserändajaid ka teiste moodulite koolitustel osalema.

Kokkuvõtte: Kohanemisprogrammi materjalid vastavad koolitusele seatud eesmärkidele ja üldpädevusnõuetele. Koolitusmaterjalide kohandamisega seotud peamine koormus tuleneb koolitajale slaidide uuendamise vajadusest muutuste tõttu regulatsioonides ja faktides. Samuti on mõned koolitajad ja koolitatavad märganud vananenud infot trükimaterjalides.

3.4.2 Hinnang koolitusmaterjalidele ja nende kasutamine

Koolituseks välja töötatud õppe- ja metoodilised materjalid on loodud laiemaks kasutamiseks. Sellest aastast võttis Integratsiooni Sihtasutus üle koolituste korraldamise ning kohanemisprogrammi käigus loodud koolitusmaterjalid anti kasutamiseks uuele keelekoolitajale. Meetme elluviija esindaja sõnul on tegemist väga heade materjalidega, mille kasutamise võimalusi kogu aeg ministeeriumilt küsitakse, sh koolid ja ülikoolid. See puudutab eelkõige keelekoolituse materjale, kuna need on universaalsemad võrreldes temaatiliste koolitustega, mis on spetsiifiliselt uussisserändajatele Eesti elu tutvustamiseks loodud. Samas on ka temaatiliste moodulite materjalid veebis avalikult kättesaadavad ja ligipääsu nendele materjalidele on samuti küsitud muuhulgas Kultuuriministeeriumilt. Keelekoolituste materjalid pakuvad koolidele eriti huvi uudse metoodika, mida on väga palju kiidetud, pärast (eesti keele õpe ilma baaskeeleta).

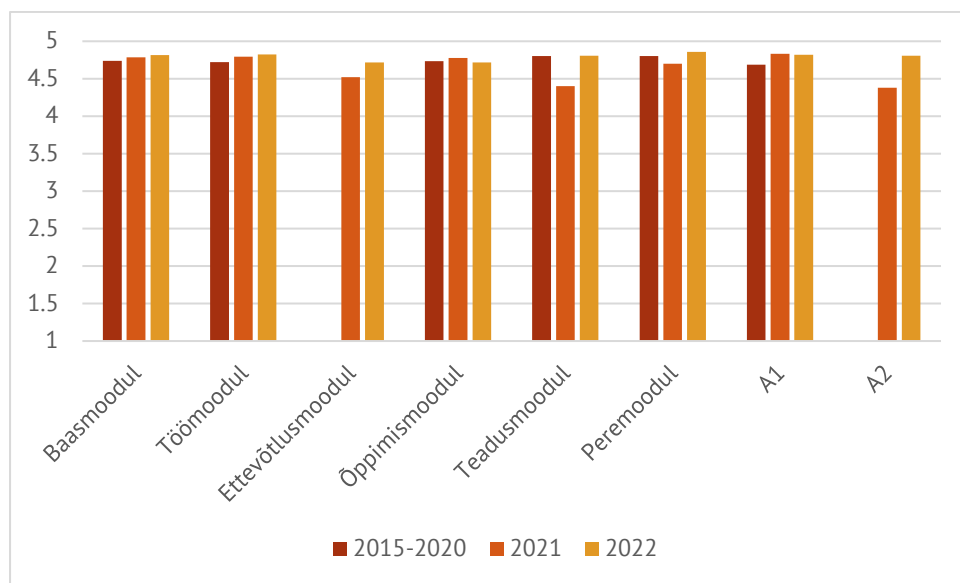
Koolitustel osalenud uussisserändajad hindavad nii temaatiliste koolituste kui keelekoolituse materjale kõrgelt. Nende arvates on materjalid heaks infoallikaks ning aitavad õpitud kinnistada. Materjalid jagatakse kõikidele koolitustel osalejatele, mistõttu **pole koolitusel osalenutel probleeme materjalidele ligipääsuga** ja mitmed koolitatavad hindavad kõrgelt just seda, et nad said materjalid paberil. Samas oli koolitatavaid, kes leidsid, et elektroonilisest materjalist täiesti piisab ning paberandjal vihikuid sellises mahus, nagu seda praegu saadetakse, pole mõttekas teha.

Mitmed koolitustel osalenud väitsid, et nad on kasutanud materjale (sh paberil materjale) ka hiljem erinevate teemade meelde tuletamiseks või info otsimiseks. Keelekoolitusel osalenud on kasutanud koolitusmaterjale järgmise taseme keelekoolituse eel õpitu meelde tuletamiseks. Koolitusel osalenud on jaganud materjale oma lähedaste ja sõprade ja tuttavatega, kes näiteks

on Eestis elanud liiga kaua, et koolitustele kvalifitseeruda, ei ole saanud koolitusele kohta või pole jõudnud veel kohanemiskoolitustega tegeleda.

Koolitavate rahulolu õppematerjalidega on kõrge ka osalejate tagasiside andmetel (vt Joonis 36).

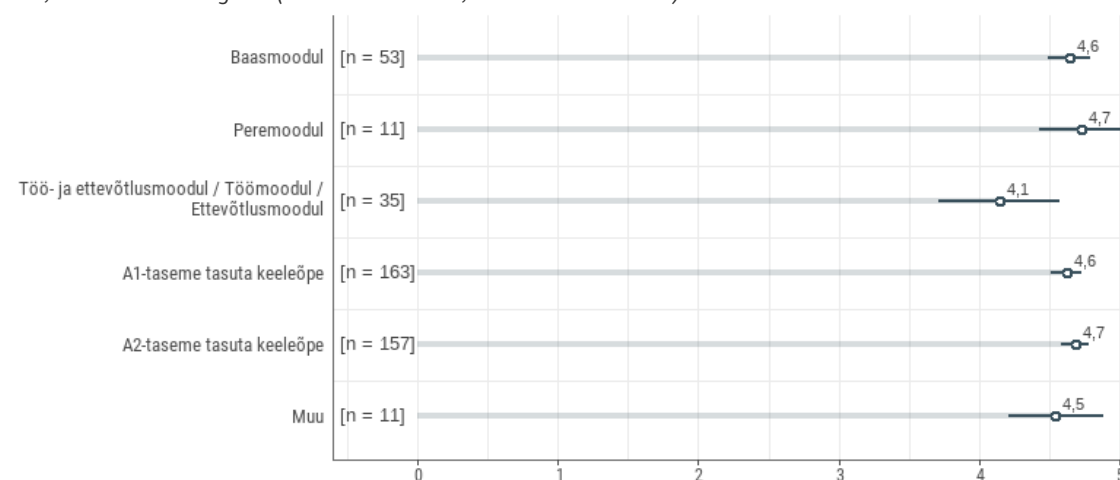
Joonis 36. Kohanemisprogrammis osalenute keskmine hinnang õppematerjalidele skaalal 1–5 (5 – väga rahul; 4 – rahul; 3 – üldiselt rahul; 2 – pigem ei ole rahul; 1 – pole üldse rahul) moodulite lõikes

Allikas: koolitaja poolt kogutud osalejate tagasiside

IBS ja RAKE küsitluse andmetel on KP osalejate keskmine hinnang koolituse materjalidele 4,6 palli 5st ning töö- ja ettevõtlusmooduli(te)s osalenud hindavad materjale veidi madalamalt kui teistes moodulites osalenud (vt Joonis 37).

Joonis 37. Kui suurel määral nõustute järgmise väitega: kohanemisprogrammis jagatavad materjalid olid kasulikud/vajalikud, keskmine hinnang 1-5 (1 - üldse ei nõustu, 5 - nõustun täielikult) moodulite lõikes

Märkus: Muu alla on koondatud moodulid, kus on vähem osaletud: laste- ja noortemoodul, õppimismoodul ja teadusmoodul. Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Ka koolitajad on kohanemisprogrammi materjalidega rahul, mitmed koolitajaid rõhutasid, et kohanemisprogrammi materjalid on piisavalt head praeguse vormi ja sisuga ja pidevalt pole vaja

materjale ümber teha. Koolitajad kiitsid kohanemisprogrammi pakutavaid koolitusi ja tuge koolitajatele.

Keelekoolituse materjalide kohta tegid koolitajad ja koolitatavatel järgmisi ettepanekuid:

- Materjalides võiks olla **rohkem grammatikat**, näiteks käänamise ja pööramise tabeleid ja näiteid. Üks koolitatav tõi näite, et koolitaja kirjutab praktilises koolitussituatsioonis käänamisi tahvlile ja see info võiks olla materjalides olemas, et koolitatavad saaksid neid materjale igapäevasel keele praktiseerimisel kasutada.
- Materjalides võiks olla **enam harjutusi ja ülesandeid**, et õpitud kinnistada ja õpitu kasutamist praktikas harjutada. Selleks, et seda vajakajäämist tasandada, on osad koolitatavad ise ostnud lisamaterjale (lisatöövihik „Tere“). Samas oli koolitatavaid, kelle jaoks oli keelekursustel **liiga palju lihtsaid harjutusi ning kordamisi**. Selline vastuolu pole otseselt materjalide probleem, vaid pigem kursusel osalejate erineva õppimisvõime ja kiiruse küsimus. Võiks kaaluda erinevate koolitusmaterjalide koostamist aeglasema ja kiirema edasijõudmisega gruppidele (vt ka punkt 3.3.3).
- Üldine tõdemus oli, et kohanemisprogrammi keelekoolitustest ei piisa, et minna edasi B1 tasemel koolitusele (vt ka punkt 3.3.4). Ühe lahendusena pakkusid koolitatavad vahkursust ja koolitajad **A2+ keeleõpiku ja kursuse loomist**.
- Ühe koolitatava arvates võivad mõned A1 keeleõppe sõnavihiku pildid tunduda rassistlike ja seksistlikena (pilt banaani söövast mustanahalisest poisist ja pilt tuba koristavast naisest lk 36).

Teemamoodulite materjalide kohta tegid koolitajad ja koolitatavad järgmisi ettepanekuid:

- Lisada olemasolevatesse temaatiliste moodulite vihikutesse näidetena **teemaga seonduvaid eestikeelseid sõnu ja nende kasutamist lausetes**, et inimesel tekiks selle kaudu seos eesti keelega ja tunnetus teemakohasest sõnavarast. Tegemist oleks pigem illustratiivse materjaliga, millest tekiks mõnele inimesele kasu, kui süstemaatilise keeleõppega.
- **Trükimaterjalides esineb vananenud infot**. Tuleks kaaluda lahendusi, kuidas hoida kõik materjalid kaasaegsena, sh faktide ja regulatsioonide koha pealt, näiteks võiks trükimaterjalides vältida kontaktandmeid ja linke, mis tõenäoliselt võivad aasta-paari jooksul muutuda.
- **Õppimismoodulist** võiks välja jätta tudengiorganisatsioonide ploki, kuna see ei paku üldjuhul koolitatavatele huvi (vt ka punkt 3.3.1).
- Koolitajad leidsid, et **peremoodulis** on materjalid hästi kavandatud, jätkub piisavalt aega kõikidele teemadele ning üldpädevusnõuete mõttes saab kõiki teemasid piisavalt katta (peremoodulis on ka vähem üldpädevusnõudeid kui teistes moodulites). Ülejäänud teemamoodulite puhul aga arvati, et pigem on antud aja jooksul vaja katta liiga palju teemasid. Koolitatavate seas aga esines nurinat, et peremoodulis on liiga palju üldist infot ELi kodanikele, kui inimene ise on kolmandast riigist (vt ka punkt 3.3.1).
- Osade uussisserändajate sõnul räägiti **töömoodulis** liialt kõrgepalgalistest ja kõrge kvalifikatsiooniga töökohtadest ja vähem sellest, millised võimalused on tööturul keeleoskuse ja kvalifikatsioonita inimestel (vt ka punkt 3.3.1).
- **Baasmoodulis** on koolitajate arvates materjali praegu palju ja koolitus on pikk, üheks võimalikuks lahenduseks oleks lisada veelgi juurde teemasid ja teha koolitus kahepäevaseks.

Kokkuvõtte: Uussisserändajad ja koolitajad hindavad kohanemisprogrammi materjale kõrgelt. Materjalid toetavad õppeprotsessi ning kohanemisprogrammis osalenud uussisserändajad kasutavad materjale ka pärast koolituse läbimist õpitu meelde tuletamiseks ning info otsimiseks. Kohanemisprogrammi materjalid on settleinestonia.ee veebilehel kõigile kättesaadavad, aga meetme elluviija on jaganud keelekoolituste materjale ka nt koolidega ja ülikoolidega.

3.5 Kohanemisprogrammi arenguvajadused

Uussisserändajad peavad praeguse kohanemisprogrammi juures oluliseks seda, et see on **tasuta ja kõigile sihtrühma kuuluvatele huvilistele kättesaadav**. Kui kohanemisprogramm oleks osalejatele tasuline, siis oleks see suurele osale uussisserändajatele kättesaamatu, kuna paljude majanduslik olukord on Eestisse elama asudes ebakindel. Küll aga oleks osad uussisserändajad **nõus osalema väikese tasu eest eesti keele kursustel**. Venekeelsed intervjuueeritavad rõhutasid, et nad oleksid nõus maksma keelekoolituse eest, kui tegu oleks väikese motiveeritud grupiga (maksimaalselt 5 inimest) ning kursuse lõpus oleks eksam, mis oleks siis võrdsustatud riigieksamiga. Mõni soovis, et selline väikese grupiga õpe oleks intensiivne 4-5 korda nädalas, teisele ajagraafik ei mänginud rolli. Maksma oldi nõus sellise kursuse eest 400-500 eurot. Ka üks ingliskeelne intervjuueeritav ütles, et ta kaaluks keelekursuse eest maksmist ainult sellisel juhul, kui grupp oleks palju väiksem. Osadele uussisserändajatele võiks huvi pakkuda ka mõistliku hinnaga tasulised spetsiifilised kursused, näiteks inimese eriala, töö või ettevõtlusega seotud kursused, mille puhul näevad osalejad praktilist kasu.

Seni rahastatakse kohanemisprogrammi ESF-st ning välja pole töötatud alternatiivseid või odavamaid lahendusi. TAT-i³ järgi oli kohanemiskoolituste väljatöötamise, piloteerimise ja rakendamise eelarveks 7 200 429,08 eurot, millest 85% panustas ESF. Kohanemisprogrammi moodulites osaleti 13 747 korda vahemikus 30.09.2015 kuni 29.10.2022 (vt ka Tabel 4), sh keelekoolituste katkestamised 1771 korral. Ühe teemamooduli koolituskorra läbiviimise maksumuseks inimese kohta oli *online*-koolituse puhul 155,4 eurot ja kontaktkoolituse puhul 222 eurot, A1 keeleõppe koolitus inimese kohta *online*-s maksis 546 eurot ja kontaktõppes 780 eurot, A2 keeleõppe *online*-s maksis 840 eurot ja kontaktõppes 1200 eurot inimese kohta (vt Tabel 12). Need summad aga ei sisalda muid kulusid, nt materjalide välja töötamine ja uuendamine, hindamised jne.

Tabel 12. Kohanemisprogrammi koolituskordade maksumus inimese kohta

Moodul	€ KM-ga
teemamoodul <i>online</i>	155,4
teemamoodul kontakt	222
<i>online</i> A1 keeleõpe	546
kontakt A1 keeleõpe	780
<i>online</i> A2 keeleõpe	840
kontakt A2 keeleõpe	1200

Märkus: Keeleõppes katkestajate eest elluviija ei maksnud.

Allikas: Kultuuriministeerium

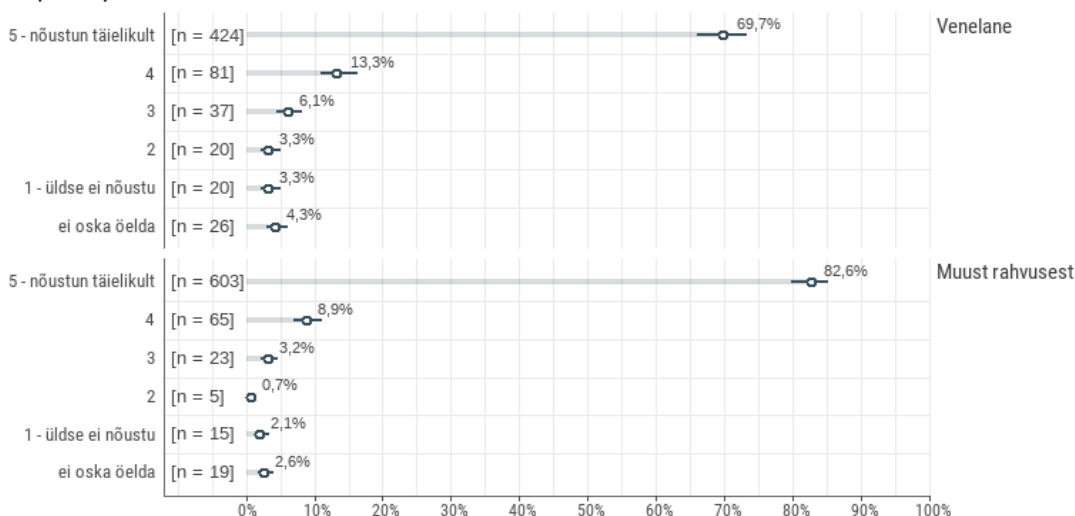
Kohanemisprogrammi elluviija arvas, et koolituste pakkumise jätkumine pärast struktuurivahendite toe lõppu on poliitilise tahte küsimus. Ta lisas, et mida paremini toimiv ja ressursisäästlikum on programm (nt ei vaja palgalist õpetajat iga grupi jaoks), seda potentsiaalsem on programmi jätkamine riigieelarveliste vahenditega. Elluviija leiab samas, et selleks, et saada mingit

efekti (elluviija arvates on KP üheks oluliseks väärtuses see, et läbi KP saavutavad uussisserändajad kontakti riigiga), peaks kohanemisprogramm olema tulevikus võimalikult kiiresti kättesaadav võimalikult paljudele.

Kohanemisprogrammi kitsaskohaks elluviija vaatevinklist on ressursinappus, et seda kõigile soovijatele pakkuda ja eriti puudub see keeleõpet. Keeleõppe tasuta kursuste nõudlus ületab pakkumist. Tulevikus planeerib elluviija prioriseerida sihtrühmi. Arvestades, et nõudlus on suur (rühmad on täis) ja ressursid piiratud, siis on ka ühiskonna vaatest mõistlik prioriseerida keelekoolituse sihtrühmi. Eestis on palju erateenuse pakkujaid, kes pakuvad kohanemisega seotud teenuseid. Erateenused on aga tellitud ja on kättesaadavamad ettevõtete kaudu töörandega saabunud inimestele. Õpirändega saabunud inimestele pakuvad baasinformatsiooni ja ka keelekursuseid kõrgkoolid. Teiste rändeliikidega peale õpi- ja töörande saabunud on kohanemist toetavatele teenustele ja keeleõppele ligipääs keerulisem ning see väljendub ka nende keskmiselt madalamas kohanemise hinnangus (vt ka ptk 1). Meetme elluviija tõi välja, et nt pererändega Eestisse tulnud inimesteni on kohanemisprogrammiga väga raske jõuda, sest nad ei ole sellises infoväljas, kust nendeni jõuaks informatsioon kohanemisprogrammist ja seega on keeruline teada, mida nad vajaksid.

Laiemat elanikkonna arvamust sellest, mil määral peaks riik pakkuma tasuta keelekoolitusi välismaalastele uuris ka IBS ja RAKE (2023) küsitlus. Järgnevatel joonistel kajastuvad kõik vastanud, sh ka rahvusvahelise või ajutise kaitse saajad ning Eesti kodakondsusega inimesed, kes eelnevatelt joonistelt olid välja jäetud. Küsitlusest ilmnes, et mida madalama taseme keeleõppest räägitakse, seda enam toetavad inimesed tasuta riiklikult pakutud õpet (vt Joonis 38, Joonis 39, Joonis 40, Joonis 41, Joonis 42, Joonis 43). Seejuures toetab seda suurem osakaal venelastest ja muust rahvusest inimestest kui eestlastest: kui tasuta A1-A2 taseme keeleõpet toetab täielikult 70% venelastest ja 83% muust rahvusest inimestest, siis eestlastest ainult 42%, B1-B2 taseme tasuta keeleõpet toetab täielikult 15% eestlastest (vs 52-64% teiste rahvuste puhul) ja C1 taseme tasuta keeleõpet toetab täielikult ainult 5% eestlastest (vs 31-39% teiste rahvuste puhul).

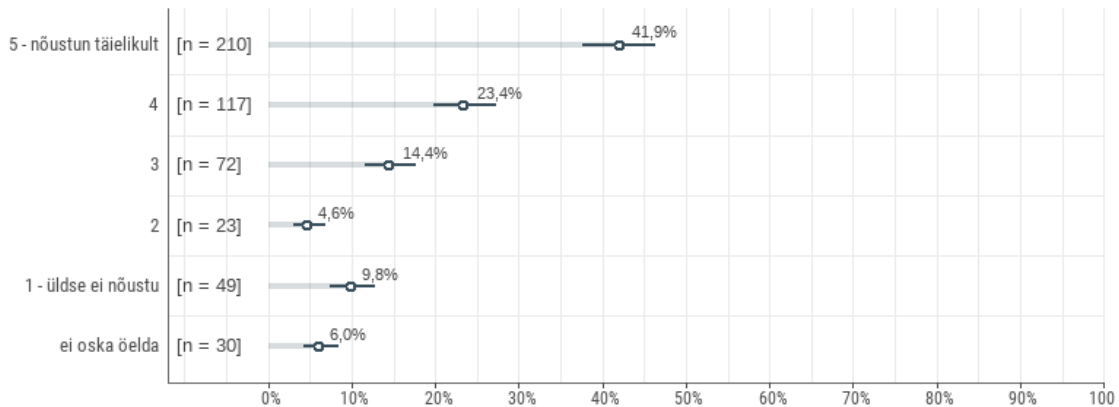
Joonis 38. IBS ja RAKE uussisserändajate ja vahelõimunud elanike küsitluse küsimus: Kuivõrd nõustute väitega, et Eesti riik peaks teisest rahvusest, teise kodakondsuse või teise emakeelega Eestis elavale inimesele tagama tasuta keeleõppe **algtasemel (A1-A2)**?

Märkus: jooniselt on välja jäetud eestlased (n=25), sest eestlaste seas viidi läbi eraldi küsitlus, mille andmeid kasutame eestlaste arvamuse joonistel.

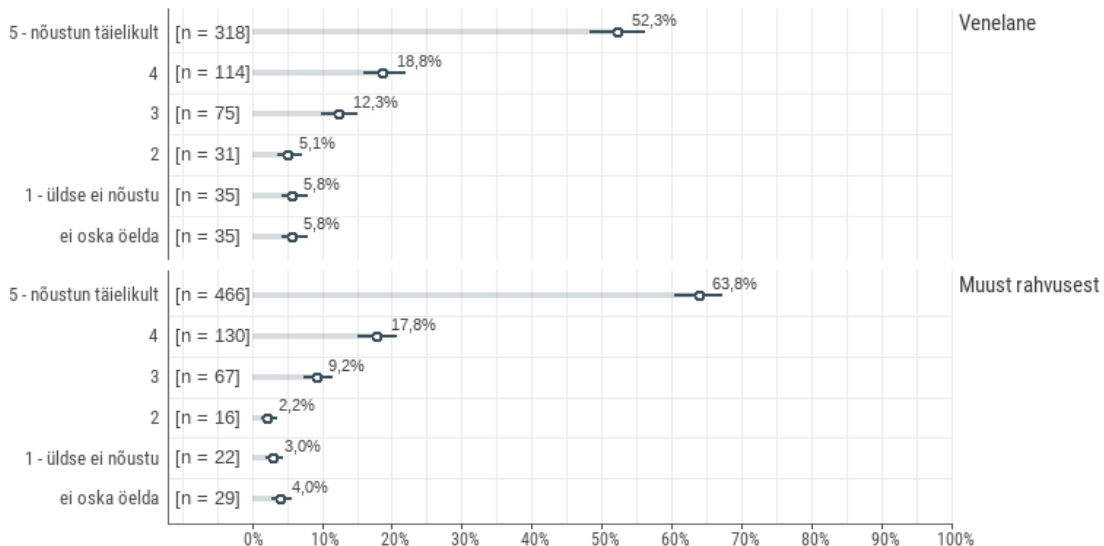
Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Joonis 39. IBS ja RAKE **elanikkonna (eestlaste)** küsitluse küsimus: Kuivõrd nõustute väitega, et Eesti riik peaks teisest rahvusest, teise kodakondsuse või teise emakeelega Eestis elavale inimesele tagama tasuta keeleõppe **algtasemel (A1-A2)**?

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

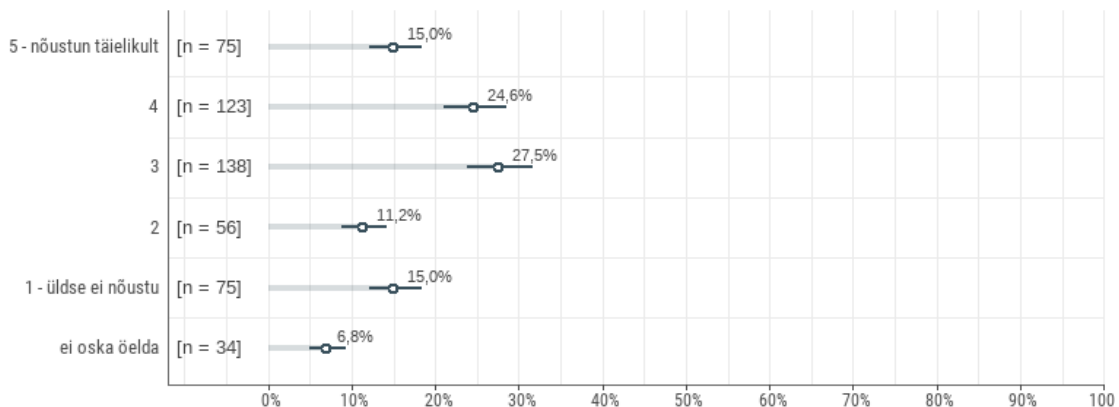
Joonis 40. IBS ja RAKE **uussisserändajate ja vähelõimunud elanike** küsitluse küsimus: Kuivõrd nõustute väitega, et Eesti riik peaks teisest rahvusest, teise kodakondsuse või teise emakeelega Eestis elavale inimesele tagama tasuta keeleõppe **kesktasemel (B1-B2)**?

Märkus: jooniselt on välja jäetud eestlased (n=25), sest eestlaste seas viidi läbi eraldi küsitlus, mille andmeid kasutame eestlaste arvamuse joonistel.

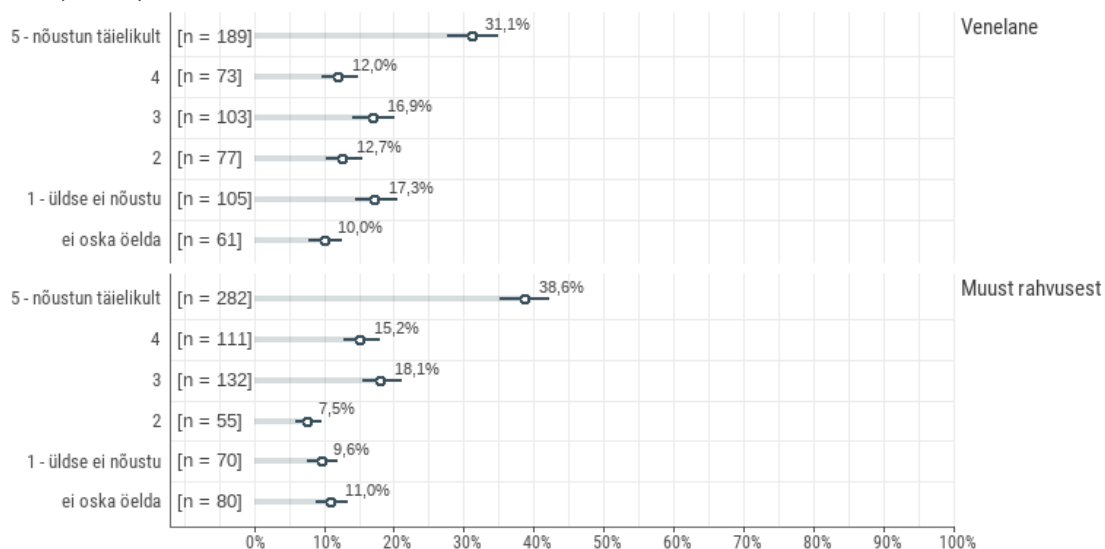
Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Joonis 41. IBS ja RAKE **elanikkonna (eestlaste)** küsitluse küsimus: Kuivõrd nõustute väitega, et Eesti riik peaks teisest rahvusest, teise kodakondsuse või teise emakeelega Eestis elavale inimesele tagama tasuta keeleõppe **kesktasemel (B1-B2)**?

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

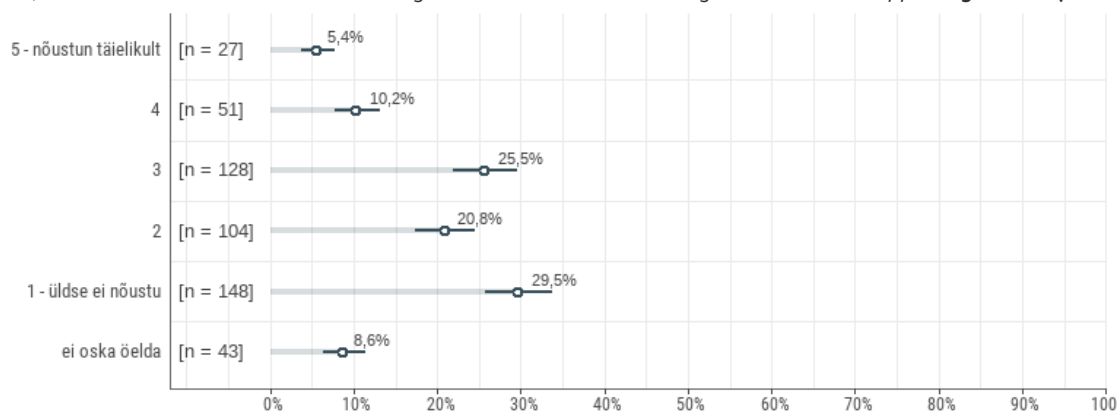
Joonis 42. IBS ja RAKE uussisserändajate ja vähelõimunud elanike küsitluse küsimus: Kuivõrd nõustute väitega, et Eesti riik peaks teisest rahvusest, teise kodakondsuse või teise emakeelega Eestis elavale inimesele tagama tasuta keeleõppe **kõrgtasemel (kuni C1)?**

Märkus: jooniselt on välja jäetud eestlased (n=25), sest eestlaste seas viidi läbi eraldi küsitlus, mille andmeid kasutame eestlaste arvamuse joonistel.

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

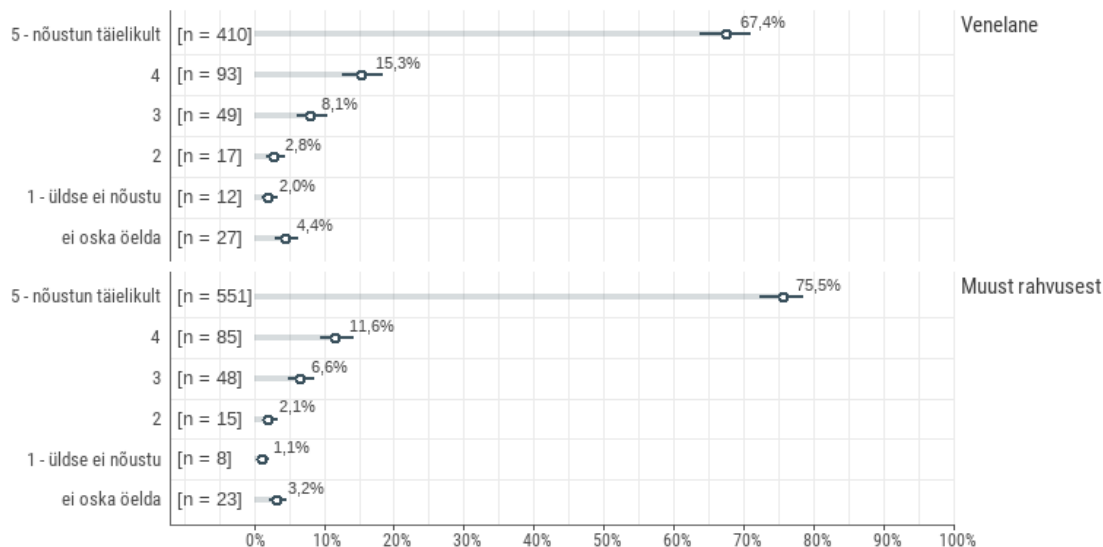
Joonis 43. IBS ja RAKE elanikkonna (eestlaste) küsitluse küsimus: Kuivõrd nõustute väitega, et Eesti riik peaks teisest rahvusest, teise kodakondsuse või teise emakeelega Eestis elavale inimesele tagama tasuta keeleõppe **kõrgtasemel (kuni C1)?**

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Ka tasuta kohanemiskoolituse pakkumise toetuses elanikkonna seas ilmnevad samad mustrid nagu keeleõppe puhul: eestlased toetavad tasuta kohanemiskoolituste pakkumist vähem kui teised rahvused (vt Joonis 44, Joonis 45).

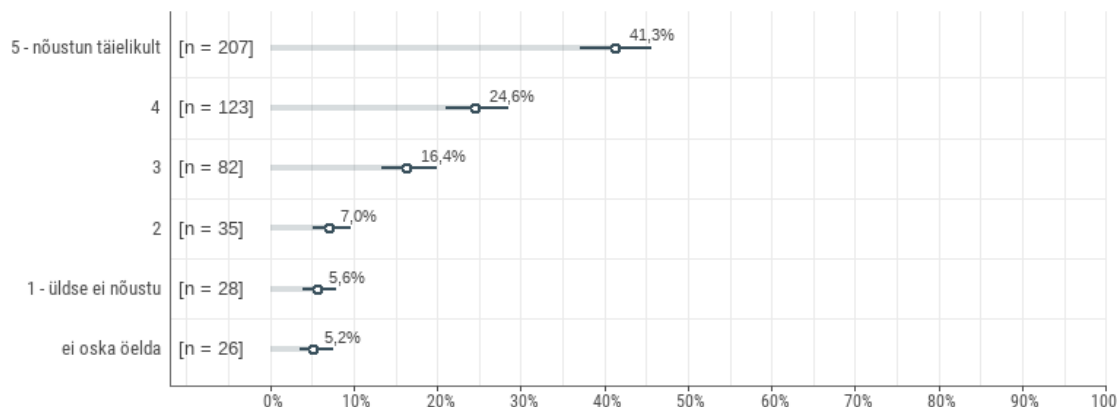
Joonis 44. IBS ja RAKE uussisserändajate ja vähelõimunud elanike küsitluse küsimus: Kuivõrd nõustute väitega, et Eesti riik peaks teisest rahvusest, teise kodakondsuse või teise emakeelega Eestis elavale inimesele tagama tasuta **kohanemiskoolituse, milles antakse esmast infot Eestis sisseelamiseks ja hakkamasaamiseks?**

Märkus: jooniselt on välja jäetud eestlased (n=25), sest eestlaste seas viidi läbi eraldi küsitlus, mille andmeid kasutame eestlaste arvamuse joonistel.

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Joonis 45. IBS ja RAKE **elanikkonna (eestlaste)** küsitluse küsimus: Kuivõrd nõustute väitega, et Eesti riik peaks teisest rahvusest, teise kodakondsuse või teise emakeelega Eestis elavale inimesele tagama tasuta **kohanemiskoolituse, milles antakse esmast infot Eestis sisseelamiseks ja hakkamasaamiseks?**

Allikas: IBS ja RAKE küsitlusandmed 2023, autorite arvutused.

Lisaks ressursiküsimusele on kohanemisprogrammi elluviijal esinenud ka järgmisi üldisemaid kohanemisprogrammi korraldamise ja elluviimise probleeme:

- Ministeriumis on toimunud inimeste vahetusi ja sellest tekivad lüngad institutsionaalses mälus, mis mõjutavad sujuvat töökorraldust, andmekogumist, aga ka ühtset arusaama sekkumiste eesmärkidest ja tulemustest, mis pikemates projektides võivad juhtuda.
- Digilahenduste elluviimine on olnud problemaatiline ja väljakutseks ka tulevikuks:
 - SMIT on partnerina arendanud portaali ja andmevahetuslahendust, aga arendusprotsessid venivad, sest arendajaid on väga raske leida.
 - *Settle in Estonia* veebilehe ehitamisel oli peamiseks eesmärgiks andmevahetuslahenduse loomine ning praegusel hetkel on raske hoida seda veebilehte

- värskena, et sealne info oleks täpne ja uuendatud, sest iga uuendus käib läbi SMIT-i arendaja (KP elluviija ei saa ise midagi muuta).
- *Online* koolitusplatvormi ja videokoolituste lisamiseks praegusesse veebi pole leitud head lahendust, vaja oleks olemasolev ümber ehitada või uus teha (mõlemad variandid on ressursimahukad).
- Projektipõhine projektide haldamine on keeruline, sest kui rahastusperiood saab otsa, võib lõppeda ka teenuse pakkumine.

Kokkuvõttes sõltub kohanemisprogrammi pakkumine praegu projektipõhisest välisrahastusest, keeleõppe nõudlus ületab oluliselt pakkumist ning programmi jätkusuutlikkuse tagamiseks tuleb koolituse sihtrühmi prioriseerida ning koolituste pakkumine kulutõhusalt korraldada.

3.6 Vahehindamise järgselt tehtud muudatuste hindamine

Vahehindamise soovitusete ja nende ellu viimise koondtulemus iga soovitusete ellu viimise kohta on allolevas tabelis. Sellest nähtub, et enamikke soovitusete ei arvestatud ega viidud ellu (vt Tabel 13).

Tabel 13. Vahehindamise soovitusete ja lõpphindamise teostaja hinnang, kas soovitus on ellu viidud

VAHEHINDAMISE SOOVITUS	Kas viidi ellu?
1 Täpsustada Siseministeriumi ja teiste sidusrühmadega programmi eesmärk ja väärtus (erinevate välismaalaste rühmade jaoks)	Ei
2 Suurendada erinevate osapoolte teadlikkust programmist ja selle eesmärgist (vt eelmist punkti). Rõhutada tuleb suuremat pilti, et osapooled mõistaksid programmi vajalikkust ja oma rolli kohanemise toetamisel.	Ei
3 Täpsustamist vajavad osapoolte rollid ja vastutusala, toetada tuleb omavahelist koostööd ja kogemuste jagamist (regulaarsed ja sagedased ühised arutelud kõigi sidusrühmadega, ühised koolitused ja sündmused pädevuse suurendamiseks ning tõstatatud probleemide lahendamiseks).	Ei
4 Registreerimisprotsess võiks olla kasutajasõbralikum. Praegu toimub registreerimine veebilehe kaudu, kust on keeruline hankida teavet, sh koolituste ajakava.	
a) Koolitustel võiks olla paremini ülesehitatud ajakava – nt baasmoodul iga kuu esimesel laupäeval, üle ühe kuu vms.	Ei
b) Osalejatel võiks olla võimalus tellida teavet nende eelistatud koolituse toimumise kohta.	Ei
c) Registreerimine võiks olla võimalik ka Politsei- ja Piirivalveametis.	Ei
5 Programmi ülesehitust tuleks muuta, et rohkem väärust pakkuda.	
a) Moodulid võiks jagada osadeks selliselt, et ühel päeval võib läbida kogu mooduli või ainult osa sellest. Näiteks võiks peremoodul käsitleda esmalt Eestis ilma lasteta elamist ja seejärel lastega elamist. Ilma lasteta osalejad saaksid läbida mooduli esimese poole ja seejärel lahkuda ning võtta mooduli teise poole elu hilisemas etapis. Võimalus osaleda vaid teatud osades tuleb potentsiaalsetele osalejatele selgelt kommu- nikeerida.	Ei
b) Graafikuid tuleks muuta, et vähendada koolitustele kuluvat aega ja muuta koolitused köitvamaks neile välismaalastele, kellele ei meeldi kaheksa tundi klassiruumis õppida.	Ei
c) Välismaalastel võiks olla võimalus oma õppekava ise paika panna ning läbida moodulite asemel teemasid. Selle tegemiseks saab lasta osalejatel valida veebilehel mitu huvipakkuvat teemat ning hiljem anda teada kuupäevad, mil teemadest räägitakse.	Ei

VAHEHINDAMISE SOOVITUS		Kas viidi ellu?
	d) Osalejatelt tuleks küsida nende kogemuste taset konkreetses teemas ja määrata nad rühma, mis nende tasemele kõige paremini vastab. See võiks olla eriti asjakohane ja kasulik eesti keele tundide puhul.	Ei
	e) Kaardistada osalejate ootused seoses teema või mooduliga ja panna kokku sarnased huvid. Nt kui osalejad soovivad õppida eesti keelt töö jaoks, pannakse nad ühte rühma ja need, kes soovivad õppida sotsialiseerumiseks, pannakse teise rühma.	Ei
	f) Kui osalejatel lastakse kaardistada teavet, mida neil enda arvates vaja läheb, tuleks siiski pidada silmas, et nad ei näe Eestis elamise kõigi võimaluste „suurt pilti“: seega tasuks ikkagi anda ette teemad, mis vastavad nende vajadustele sõltuvalt taustast, perekonnaseisust, Eestisse saabumise ajast jms.	Ei lasta valida, aga suure pildi pakumine on mooduli sisuks
	g) Moodulid tuleks jagada erinevatesse teadmiste tasemetesse, et neid oleks võimalik lühendada ja osalejate kogemustele kohandada. Näiteks baas õppimismoodul, keskastme õppimismoodul, edasijõudnute õppimismoodul jms.	Ei
	h) Pakkuda teavet erinevates formaatides: harivad videod veebilehel, veebiseminarid, konkreetsetel teemadel seminarid ja kõned vms. Koolitused ei pea olema ainus formaat, mida programmis kasutatakse.	Jah osaliselt: interaktiivse abimaterjalina töötati eesti keele koolituste tarbeks välja eesti-keelsed õppevideod (kokku 20), teemamoodulite jaoks inglise ja venekeelsed õppevideod (kokku 36)
	i) Koolituse ajal võiks kasutada erinevaid meetodeid: rohkem interaktiivsust, sotsialiseerumist ja igapäevaeluks vajalikku praktilist teavet; inimestevahelise läbikäimise toetamine.	Jah
6	Kõik puutepunktid, sh koolitused, materjalid ja veebileht peaksid olema keeleliselt hõlpsalt mõistetavad ja loogilised.	Osaliselt, tekstid ja materjalid uuendati, endiselt on raskesti leitavad koolitusmaterjalid <i>Settle in Estonia</i> lehest
	a) Laused peaksid olema lühemad ja lihtsamad, et ka inimesed, kelle emakeel pole inglise või vene keel saaksid aru, mida öeldakse (selge ja lihtne keel).	Jah
	b) Juhtudel, kus on mainitud erinevaid seadusi, võib olla mõistlik lisada joonealuse märkusena määruse nimi ja link rohkema teabe saamiseks.	Ei
7	Kõigis puutepunktides, sh koolitustel ja materjalides tuleks kasutada ühist brändi, et programmi identiteeti suurendada.	Jah
8	Käsiraamatuid tuleks muuta, et need oleksid kasutatavad käsiraamatutena.	Jah, muudeti formaati ja uuendati sisu, et need vastaksid rohkem käsiraamatule.
	a) Selleks, et vähendada käsiraamatu andmete uuendamisele kuluva töö mahtu, võiks kaaluda selle koostamist osaliselt töövihikuna, et osalejad saaksid õppimise ajal sinna teavet lisada.	Ei

VAHEHINDAMISE SOOVITUS		Kas viidi ellu?
	b) Võiks kaaluda ühe käsiraamatu kasutuselevõttu mitme asemel.	Ei
9	Silmas tuleb pidada osalejate ja nende vajaduste mitmekesisust.	
	a) Koolituste puhul tuleks moodustada samadel huvidel, taustadel ja vajadustel põhinevad rühmad.	Ei
	b) On vaja rohkemaid teabe esitamise meetodeid (vt ka punkti 4).	Ei
	c) Lisaks üldistele ülevaadetele tuleks katta ja harjutada ka praktilisi teemasid, et inimesed omandaksid päriselt praktilisi oskusi, nt kuidas dokumente digiallkirjastada, isikukoodi saada, tasuta ühistransporti kasutada jms.	Jah, osaliselt on suurema interaktiivsusega koolitustel see kaetud
	d) Rohkem tuleks rõhku panna suhtlusele, sh eestlastega.	Jah, osaliselt on suurema interaktiivsusega koolitustel see kaetud
10	Kaaluda võiks praktiliste ja põhjalike koolituste pakkumist koolitajatele õpetamismeetodite ja -protsesside vallas, sh koolitusmaterjalide koostamine ja valimine, laste ja täiskasvanute õpetamise erinevused, teistsuguse kultuurilise taustaga inimeste õpetamine ning õpetamisprotsesside analüüsimine täiskasvanute koolitamise kutsekvalifikatsiooni standardi alusel (võimalusel elektrooniliselt). Kasuks tuleks kaks korda aastas koovisiooni korraldamine ja sellest osa võtmine. Alternatiivina võib nõuda koolitajatelt kutsestandardit, mis eeldab koolitajatelt mainitud aspektidega tegelemist.	Osaliselt, koolitajatele on tehtud regulaarseid koolitusi kasutatava meetoodika teemadel, kasutatud on koovisiooni lähene-mist, kutsestan-dardit nõutud ei ole.
11	Tagasiside küsimise ja osalejate testimise eesmärk tuleks üle vaadata: üldine tagasiside vs. konkreetne tagasiside programmi edasi arendamiseks vs. teave programmi mõju hindamiseks.	Ei
	a) Koolituse tõhususe hindamiseks õppe-eesmärkidest lähtuvalt on vaja teha muudatusi. Juhul kui soovitakse jälgida pikaajalisemat mõju, oleks konkreetsem kasutada tagasisidet, mida palutakse osalejatelt ühes kirjas pärast koolitust. Nt kui kuus kuud pärast osalemist soovitakse saada rohkem tagasisidet, tuleks rõhutada saadud teadmiste kasutatavust.	Ei
	b) Koolitajate kohta väärtusliku tagasiside saamiseks ja nende prakti-kate arendamise toetamiseks peaksid küsimused puudutama paljusid erinevaid aspekte: nt koolitaja pädevus teemas, koolitaja ja osalejate vaheline suhtlus, kuidas koolitaja osalejaid kaasab, kasutatud meeto-dite mitmekülgsus jms.	Ei
	c) Koolitajate tagasiside ja õppeprotsessi eneseanalüüs peaks olema lihtsalt (elektrooniliselt) võrreldav.	Ei
12	Lühiajalist mõju tuleks hinnata koolituse lõpus tehtud testide, mitte ini-mese enda arvamuste põhjal. Lisaks lühiajalisele mõjule on soovitatav ot-sida ka võimalusi pikaajalise mõju hindamiseks, nt kogudes statistikat selle kohta, kas programmis osalejad olid kohanemisel edukamad võrreldes nendega, kes moodulites ei osalenud.	Ei
13	Andmete kvaliteeti ja andmete kogumist tuleks parandada. Osalejatelt tu-leks registreerimislehel või tagasiside ankeedis küsida Eestisse saabumise kuupäeva (kuu/aasta). See on kõige lihtsam viis andmete edasiseks analüü-simiseks (ilma, et oleks vajada võrrelda kohanemisprogrammis osalenute andmebaasi registriandmetega), saada teavet (näiteks) programmi jõud-mise aja kohta. Teisalt saavad koolitajad nii väärtuslikku teavet selle kohta, kui kaua osalejad Eestis on olnud (ja vajadusel koolituse sisu kohan-dada). Selleks, et andmete väärtõlgendamist vältida ja andmete analüüsi	Ei

VAHEHINDAMISE SOOVITUS	Kas viidi ellu?
kiirendada (sh järelhindamisi), peaksid kogutud andmed (ükskõik, kas kogujaks on organisatsioon või üksikisik) olema alati kvaliteetsed ja hõlpsalt mõistetavad.	

Kuigi vahehindamise tulemusena tehti mitmeid muudatusi kohanemisprogrammi koolituste korralduses, siis **mitmeid vahehindamise soovitusi ellu ei viidud**. Osade ellu viimiseks ei olnud praktilist vajadust, osad soovitusel kerkivad jätkuvalt üles ka praeguse lõpphindamise järelendusena. Vahehindamise tulemusena tehti kohanemisprogrammi koolitustes järgmised muudatused:

1. Töötati välja uued temaatiliselt liigendatud vihiku formaadis õppematerjalid (ettepanek 8), kaasajastades kõikide moodulite sisu, info esitamist keeleliselt (ettepanek 6) ja vormiliselt (ettepanek 7). Seda muudatust pidasid koolitajad ja koolituse korraldaja vajalikuks ning tulemuslikuks. Kõik osapooled hindasid praegu õppematerjalina jagatavat kõrgelt ning muudatuste vajadusena nägid vaid väikesi täiendavaid muudatusi. Kõiki vahehindamise ettepanekuid materjalide uuendamiseks ellu ei viidud: mitme käsiraamatu asemel ei loodud ühte, samuti ei tehtud temaatiliste moodulite vihikuid töövihiku formaadis, kus osalejad täidavad osa infost ise. Kumbki neist teemadest ei kerkinud olulisena intervjuudes ka üles. Aktuaalse teemana on endiselt üleval vahehindamise soovitus info kaasaegsuse tagamiseks õppematerjalides. Info regulaarse kaasajastamise lahenduse vajaduse ja seda, et esineb olukordi, kus info on materjalides vananenud tõid välja nii koolitajad kui koolitatavad. Mõned vahehindamise soovitusel viidi ellu osaliselt, nt ei lisatud vihikutesse täpseid viiteid regulatsioonidele, kuid vihikutes on suunamised olulisemate veebilehtedele, kust infot edasi lugeda.
2. Temaatiliste moodulite struktuuris tehti muudatusi vastavalt vahehindamise soovitusel, jagades töö- ja ettevõtlusmoodul kaheks (vahehindamise punkt 9 alasoovitus), asendades varasema laste mooduli lapsehoiuga ning kaotades seejärel mittevajalikuna täielikult. Need muudatused moodulite struktuuris olid osapoolte arvates vajalikud ning aitasid programmi tõhusust ja tulemuslikkust parandada. Mõned täiendavad ettepanekud moodulite struktuuri ja selguse parandamiseks kerkivad esile ka käesoleva uuringu tulemusena, kuid tegemist on väikeste kohandustega nt hariduse valdkonna jagunemise täpsustamiseks erinevate moodulite vahel.
3. Lisaks eelnevatele on koolitustel kasutusel mitmeid interaktiivseid tehnikaid, sh klassiväliseid praktikaid päriselu situatsioonides, mis aitab kaasa mitme vahehindamise soovitusel rakendumisele ja mida peavad vajalikuks ning tulemuslikuks ka koolitajad ja koolitatavad.

Ülejäänud soovitusi ellu ei viidud. Osad neist ei ole aktuaalsed, teiste ellu viimine kerkib esile aga ka käesoleva uuringu soovitusena.

4. Vahehindamises soovitatud teadmiste teste (soovitus 12) ja põhjalikumad tagasiside kogumist (soovitus 11) ellu ei rakendatud. Tagasiside kogumine piirdub koolitatavate subjektiivse hinnanguga koolituse lõpus. Osad koolitajad avaldasid kahtlust, et koolituse lõpus samas ruumis koolitajaga antav tagasiside paberil, on kallutatud ja inimesed ei taha avatult ja ausalt oma hinnanguid avaldada.

Objektiivsete mõõdikutega ei hinnata, millised teadmised inimene omandas ja milliseid mitte. Samuti ei koguta hiljem (nt 6 kuu või 1 aasta möödudes) subjektiivset tagasisidet

selle kohta, millist kasu inimesel tõsis koolitustest ning kas ja kuidas koolituse materjale hiljem kasutatakse.

Vahehindamise soovitus 11 on seega endiselt aktuaalne. Samas leiti koolitajate ja koolituse korraldaja poolt, et temaatiliste koolituste lõpus testide tegemine ei ole koolituse üldise eesmärgi ja ideega kooskõlas. Teemaatiliste koolituste idee on inimestele tutvustada Eesti ühiskonda ja selle toimimise eripärasid ning koolitusele tulevad inimesed vabatahtlikult sooviga saada sealt infot. Koolituse lõpus teadmiste test hirmutaks inimesi, vähendaks huvi osalemiseks ja ei oleks kooskõlas koolituse eesmärgiga. Kuna koolituse peamine eesmärk on inimestele jagada neile huvitavaid teadmisi, siis ei teeniks sellise koolituse lõpus testimine seatud eesmärki. Koolitajate ja elluviija intervjuu põhjal võiks ümber korraldada koolituse subjektiivse tagasiside kogumise, korjata tagasiside nt kahe nädala möödudes koolituse lõpus ja korrata tagasiside küsimist, mõne aja möödudes (nt 6 kuud). Samuti on oluline, et koolituste tagasiside jõuaks operatiivselt koolitajale kasutataval moel temani.

Lisaks vahehindamise soovitusel tagasiside kogumise kohta, leiti nii mõnede keelekoolitusel osalejate kui koolitajate poolt, et tagasiside küsimine võiks toimuda koolituse käigus jooksvalt, mitte ainult koolituse lõpus, kus pole võimalik enam koolituse ega õpetamise korraldust kohandada. Kuna keelekoolitused on pikemad, siis saaks juba koolituse käigus koolitaja grupi huvisid ja soove arvestades teha väiksemaid kohandusi koolitamisel.

5. Programmi eesmäärke ja temaatiliste moodulite eesmäärke (soovitus 1) ei täpsustatud ja koolitavatele varasemast rohkem eesmäärke ei kommukeeritud (soovitus 2). Koolitajad pidasid praegu sõnastatud eesmäärke ja üldpädevusnõudeid piisavaks ning ükski intervjuueeritav ei näinud vajadust eesmärkide või üldpädevusnõuete täpsustamiseks. Koolitavatel oli koolitustel osalemiseks erinevaid eesmäärke, kuid üdisemalt vastasid koolitused koolitavate seatud eesmärkidele. Seetõttu ei nähtud ka vajadust eesmärkide täpsemaks seadmiseks. Samas on koolitused, eriti keelekoolitused, täitunud ja koolitustel vabade kohtade leidmine on üha keerulisem, mis viitab vajadusele koolitavate sihtrühmi prioriseerida ja seeläbi on vajalik ka laiemaid koolituse eesmäärke täpsustada, kuna kõikidele uussisserändajatele, kes koolitusi soovivad, neid pakkuda ei suudeta.
6. Programmi ülesehituse muutmise soovitus (soovitus 5 ja soovitus 9) jaguneb laiemalt järgmisteks:
 - 6.1 Muuta koolitus modulaarsemaks nii, et inimene saaks valida teemasid, millel osaleda. Kuigi koolituse ülesehitus uute materjalidega järgib teemade kaupa liikumist, siis koolitavate seas on endiselt huvi ja vajadust vaid üksikutel koolituse teemadel osalemiseks (sh ühe koolituspäeva sees, nt baasmoodulist valida vaid osa). Koolituste modulaarsust tuleks edasi arendada ja võimaldada osalemist ka ositi (osadel teemadel osaleda ja teistest loobuda).
 - 6.2 Kasutada koolitusel erinevaid interaktiivseid meetodeid, võimaldada muid koolituse vorme kui klassikoolitus. Koolituste metoodikas kasutatakse erinevaid kaasaegseid ja interaktiivseid meetodeid, sh reaalses elus toimuvat praktikat ning koolitavad on sellega rahul. Koolituse vormina kasutatakse veebi vahendusel ja klassiruumis juhendatud koolitust. Iseseisva õppe võimalust praegu ei ole. Veebi vahendusel koolitused lisandusid peamiselt koroonakriisi tõttu ja arendati kiirelt välja asendamaks klassikoolitusi. Soovitusel seega arvestati ning veebi vahendusel koolituste lisandumine võimaldab osaleda kaugemates piirkondades elavatel sisserändajatel, seega väga vajalikud. Kuigi koolitajatest suurem osa leidsid, et juhendatud koolitusi praegusel juhul ei asendaks juhendamata

iseseisvale õppele keskendunud videotutvustused, siis koolitavate tagasiside põhjal on selliseks õppeks vajadus olemas. Mitmes inimesed sooviskid läbida koolitusest ainult osa teemasid või liikuda kiiremas tempos, kui klass tervikuna. Seetõttu tuleks edasi arendada iseseisva õppe võimalusena lihtsaid temaatilisi videotutvustusi.

- 6.3 Grupeerida osalejaid kas huvide, eelteadmiste ja kogemuste järgi (nii soovitus 5 kui soovitus 9). Koolitustel osalejad ja koolitajad nägid sellises grupeerimises ühelt poolt võimalusi, kuid teiselt poolt ka puuduseid. Temaatilistes koolitustes ei peetud seda üldiselt vajalikuks (kaaluti mõtet töö ja ettevõtluse moodulites teha erinevate huvidega sihtrühmadele), kuna erinevate inimeste koondamine üheks grupiks annab lisaväärtust koolitavatele teiste perspektiivide sisse toomisega ja see kaalub üles spetsiifilise info vajaduse kindlas koolitusmoodulis. Samas tunnistati, et kauem Eestis elanud inimestel ja pikemaajalise kogemusega inimestel võivad olla erinevad huvid ja vajadused. Kuna aga need huvid on väga erinevad, siis ei ole ka võimalik kõikide huvidele vastavat koolitust kokku panna. Seetõttu peaks sellist vajadust rahuldama pigem inimese spetsiifilistele küsimustele vastav nõustamisteenus mitte koolitus. Temaatiliste moodulite seas nähti võimaliku edasijõudnute koolituse teemana ettevõtluse koolitust edasijõudnutele, kus on rohkem ühesuguste vajaduste ja huvidega inimesi.

Keelekoolitustes nähti aga suuremat vajadust õpikiiruse järgi gruppide eritamiseks nii koolitajate, aga eriti koolitavate poolt. Praegu grupe ei eristata, kuid sellega tuleks tööd teha ning luua instrumendid gruppide jagamiseks õpikiiruse järgi.

Kohanemisprogrammi koolituste hindamise intervjuudes ei tõusnud probleemidena üles osapoolte rollide või vastutuse segadus, mistõttu selle vahehindamise ettepaneku ellu viimist uuringus ei hinnatud.

3.7 Järeldused ja soovitused

3.7.1 Üldhinnang

Üldine hinnang kohanemisprogrammile, nii käesoleva lõpphinnangu põhjal kui ka varasemalt läbi viidud hindamistes¹⁶, on hea. KP erinevates moodulites ja keeleõppes osalenud uussisserändajad hindavad koolituse tagasiside ankeetides aastatel 2015-2022 järjepidevalt kõrgelt: 5-palli skaalal enam kui 4-ga, nii kohanemisprogrammi koolituste struktuuri, ajakava, korraldust kui ka koolitajaid. Samal perioodil on IBS ja RAKE (2023) meetme lõpphindamise järgi kõigi KP moodulite keskmisena ligi 85% koolitavatest olnud seisukohal, et KP vastas täielikult või küllaltki palju nende ootustele. Ka intervjuude põhjal on KP elluviija lepingulise koostööpartneri ja koolitajate hinnangud kohanemisprogrammile positiivsed. Ajavahemikus 2015-2022 osales KP-s 8109 inimest 13 747 koolituskorral.

Uuringu meetodika ei võimalda hinnata, kas ja kuidas muutus KP-s osalenute pädevus või kuidas see muutis inimeste kohanemise või hõivevõimalusi. KP tagasiside annab piiratud hinnangu KP kvaliteedile ja varasematest küsitlustest IM võimaldab hinnata, kas kohanemise ja KP-s osalemise vahel esineb seos, aga ei ole võimalik hinnata, kas KP mõjutab kohanemist. Praegu selliseid andmeid, mis võimaldaks hinnata KP mõju kohanemisele, ei koguta. **KP eesmärkide laiema**

¹⁶ IBS ja RAKE 2023; Käger jt. 2019; CIVITTA 2019

täitumise ning mõju uussisserändajate lõimumisele hindamiseks, oleks vajalik koguda andmed, mis võimaldavad longituuduuringu tegemist.

3.7.2 Eesmärgid ja struktuur

Lõpphindamise käigus läbi viidud intervjuud ning ka varasemad hindamised tõstatavad KP eesmärkide täitmise (mõõtmise) küsimuse. Vastavalt kohanemisprogrammi määruale on kohanemisprogrammi eesmärk uussisserändajate rändeotsessi ja hilisema lõimumise toetamine, tagades neile teadmised riigi ning ühiskonna toimimise, igapäevase eluolu, töö, õppimise ja perekonnaga seotud teemadel ning soodustades neil eesti keele oskuse omandamist. Lisaks määruale sätestavad iga mooduli täpsema eesmärgi määruale lisad, kus nimetatakse, milliseid teemasid peab iga moodul käsitlema ning millised üldpädevusnõuded kohanemisprogrammi läbinud isik omandama.

KP elluviija, koolitajad ja uussisserändajad näevad KP eesmarke laiemana kui määruale lisades loetletud üldpädevusnõuded. KP elluviija lepinguline koostööpartner ja koolitajad näevad, et KP toimib uussisserändajatele eelkõige üldise silmaringi avardajana ja Eesti visiitkaardina. KP elluviija näeb, et KP on oluline, sest läbi selle saavutavad uussisserändajad kohese kontakti riigiga. Samuti pakub KP võimalusi uussisserändajatel omavahel sotsialiseerumiseks ning oma spetsiifilistele küsimustele vastuse saamiseks. Ka uussisserändajad tõid välja, et ootavad teemamoodulitest eelkõige ülevaate saamist Eesti ühiskonna toimimisest ja vastuseid oma konkreetsetele küsimustele ning kõigi teemade detailne käsitlemine ei ole nende jaoks ilmtingimata vajalik. Eriti tugevalt ilmnes ootus spetsiifilise informatsiooni järele just töö- ja ettevõtluse moodulites.

Osapoolte tajutud laiemad KP eesmärgid ja määruale lisades seatud kitsas loetelu spetsiifilistest teadmistest, mida KP tulemusena peaks inimene omandama (üldpädevusnõuded) tõstatavad KP ülesehituses põhimõttelise dilemma: kas KP teemamoodulid peaksid olema niivõrd suure hulga info ja teadmiste edasiandmisele orienteeritud nagu praegune määruale ette näeb või võiks eesmärk olla hoopis nõ. Eesti visiitkaardiks olemine ja uussisserändajates Eesti ühiskonna ja kultuuri suhtes positiivse hoiaku kujundamine, sotsialiseerumisvõimaluste loomine. **Elluviija võiks kaaluda KP teemamoodulite eesmärkide ja koolituste struktuuri muutmist – teadmiste edasiandmisele orienteeritud teemamoodulite juhendatud koolitused võiksid asendada hoiakuid kujundavate, praktilisi oskusi andvate ja sotsiaalvõrgustikku loovate kohtumistega. Samas kui teadmiste ja info peamiseks kandjaks oleksid mitte juhendatud koolitused vaid *online* videod iseõppimise platvormidel.**

Osalejate KP teemamoodulites osalemise eesmärk, saada mõnele oma spetsiifilisele küsimusele vastus, tuleks lahendada muul moel kui koolitused. **Väga spetsiifiliste küsimustele vastuse leidmiseks võiks toimuda sujuvam suunamine spetsialiseeritud nõustamisteenustele** (näiteks PPA migratsiooninõustamine, Töötukassa karjäärinõustamine, INSA nõustamine, piirkondlikud ettevõtluskeskused, rahvusvahelised majad, maksu- ja tolliamet jne).

TAT-i kohaselt oli KP väljatöötamise, piloteerimise ja rakendamise eelarve 7 200 429 eurot, millest 85% rahastas ESF. **Piiratud ressursside ning tulevikus ESF vahendite vähenemise olukorras tuleb kaaluda, kuidas muuta KP efektiivsemaks.**

Üheks võimaluseks oleks KP teemamoodulite inimressursimahukate kontaktkohtumiste kasutamine ainult suurimat lisandväärtust andvateks tegevusteks. Üldise info edasiandmise funktsioon

võiks jääda peaaesjalikult settleinestonia.ee veebilehele ning lisaks erinevate teiste asutuste juba eksisteerivatele individuaalsetele nõustamisteenustele. Et KP elluviijal on olemas vajalik informatsioon ja materjalid, ei oleks keeruline konverteerida praegusel pikkadel 7-tunnistel koolituspäevadel antav teave väikesteks segmenteeritud õppevideoteks, mida uussisserändajad saaksid videote kaupa vastavalt oma huvile ja vajadustele läbi töötada. Uussisserändajatele vajaliku infoga õppevideosid leidub juba praegu erinevatel platvormidel, nt newinestonia.ee. Juhul, kui iga praegune teemamoodul jagada lühikesteks videoklippideks, oleks tulevikus informatsiooni aegumise korral võrdlemisi lihtne vastava teemaploki uuendamine ning see ei nõuaks terve koolituse uut salvestamist. Samuti aitaks selline informatsiooni väikeste portsjonitena pakkumine täiskasvanud õppijal hoida fookust, õppida endale sobivas tempos ning valida kogu laiema pildi seast just see osa, mis teda kõnetab või mida ta vajab. See võimaldaks sama koolitust korduvalt läbida – praeguse uuringu käigus selgus, et mõningatel juhtudel võib uussisserändajal tekkida vajadus teemamooduli käigus käsitletut aasta-paari pärast uuesti omandada, kuid hetkel ei ole korduskoolitus võimalik.

Füüsilised (või virtuaalsed) kohtumised võiksid pärast uussisserändajat huvitava informatsiooni kättesaamist veebist olla eelkõige hoiakute muutmiseks ja Eesti väärtuste ning kultuuri mõistmiseks, keeleõppeks, sotsialiseerumiseks ning praktilisemate tegevuste õppimiseks (näiteks ühiselt Eesti e-teenuste kasutama õppimiseks). Muuhulgas on sotsialiseerumisvõimaluste loomisel kriitiline roll uussisserändaja kohanemisel – erinevatest tahkudest toetavad lõimumist nii kohalikega suhtlemine, teiste välismaalastega suhtlemine kui päritoluriigist kaasmaalastega läbi käimine¹⁷. Ka ÜRO pagulasameti Integratsiooni Käsiraamat¹⁸ rõhutab sotsiaalsete suhete olulisust integratsiooni toetamisel. **KP elluviija võiks kaaluda programmi struktuuri muutmist selliselt, et muuta informatsiooni andmise osa programmis kuluefektiivsemaks ning pühendada kontaktkohtumised kõrgema lisandväärtustega tegevusteks, mis toetavad uussisserändajate kohanemist, keeleõpet ja Eestit väärtustavate hoiakute teket.**

3.7.3 Registreerumise süsteem

Kõrge üldise KP sisu, meetodika ja materjalide rahulolu kõrval eristub hinnang KP kättesaadavusele ja registreerumisele. Nii käesolevas kui ka varasemates hindamistes ilmneb, et teadlikkus KP kohta on kõrge ning uussisserändajad hindavad PPA-lt saadud informatsiooni programmi kohta piisavaks. Teenuse kättesaadavuse pudelikaelaks osutub aga koolitustele registreerumine, eriti problemaatiline on see keelekoolitustel. Riigi tasuta pakutavate keelekursuste vastu on huvi suur ning nõudlus ületab pakkumist.

Praegu toimub registreerumine KP koolitustesse üksnes veebi teel ja seetõttu võib olla raskendatud osade uussisserändajate jõudmine programmi. Koolituste täpsed registreerumisaegad ei ole selgelt uussisserändajatele teada ning huvilised peavad käima igapäevaselt veebilehel kontrollimas, kas registreerumine on avatud. Registreerumisaegade avanemisel võivad kohad täituda vähem kui tunniga ning järgmist registreerumisakent tuleb oodata kuid ning pole ette teada, millal see avaneb. Selline registreerumise süsteem tekitab pettumust ja pahameelt neis, kel ei

¹⁷ Bayraktar, S. A diary study of expatriate adjustment: Collaborative mechanism of social support. *International Journal of Cross Cultural Management*. 2019

¹⁸ UNHCR Integration Handbook - <https://www.unhcr.org/handbooks/ih/social-connections>

ole tööst, õpingutest, muust elukorraldusest või ka nõrgast digipädevusest tulenevalt võimalik igapäevaselt settleinestonia.ee veebilehte kontrollimas käia. Registreerumine on mitmeid uus-sisserändajaid diskrimineeriv ning potentsiaalselt ka kõrvalejäänute eesti keele õppimist demotiveeriv. Selle asemel, et seada selged riiklikud prioriteedid, kellele koolituse pakkuda piiratud ressursi korral, reguleerib koolituste kättesaadavust registreerimisprotsess. Tagamaks võrdsemad ja vähem stressirohked võimalused KP koolitustele registreerumiseks, **peaks andma sisserändajatele aegsasti ja selgelt teada eesolevatest koolituste ja registreerumise avanemise aegadest ning looma veebi kaudu registreerumisele alternatiivsed võimalused. Samuti võib kaaluda ootejärjekordade loomist, mis annaks võimaluse registreeruda inimesel, kelleni ootejärjekord on jõudnud, ilma konkureerimata teistega sama koolituskoha peale.**

3.7.4 Motivatsiooni tõstmine ja katkestamise vähendamine keeleõppes

KP koolitajate hinnangul on programmis osalejad üldiselt motiveeritud, kuid keelekoolitustes osalenud töid siiski ühe probleemina välja mõne kaasõppija madala motiveerituse, mis häiris ülejäänud koolitusgruppi. KP teemamoodulite katkestamist ei dokumenteerita, kuid veebikoolitustel osalevad mitmed inimesed passiivselt video-, audio- ja trükkimisfunktsiooni kasutamata. Keelekoolituse katkestas 23% kursustele registreerunud aastatel 2015-2022. See tähendab vaadeldud perioodi jooksul 1772 keelekursuse kohta, mida võinuks pakkuda rohkem motiveeritud osalejale või kellelegi, kellele oleks kursus ajaliselt paremini sobinud. Koolitaja muutis keelekoolituste gruppide komplekteerimist, nii et gruppidesse registreeritakse rohkem inimesi, kui on kohti. Sellega vähendatakse tühjaks jäävate kohtade hulka grupis ning juba eeldatakse nõ loomulikku kadu. Sellest hoolimata oli 2022 aastal keelekoolituste katkestajate osakaal üle 20%. Kuna keelekoolitused on mitmepäevased ning suure nõudluse ja kõrge katkestamise määraga, siis puudutavad motivatsiooni ja katkestamise vähendamise soovitusel eelkõige keelekoolitusi.

Tagamaks, et koolitustele registreerunud on motiveeritud, vajavad koolitust ja tahavad koolitusel osaleda ning neil on see ajaliselt võimalik, võib kaaluda muudatusi KP omaosaluses ja registreerumise protsessis. Käesoleval hetkel pakutakse KP koolituse osalejatele tasuta. Ühest küljest annab tasuta koolitus võimaluse saada KP teemakoolituse ja keelekursuseid kõigil, sh. ka neil, kelle majanduslik olukord ei võimaldaks käia erasektori pakutud kursustel või kellele töoandja või õppeasutus sarnaseid teenuseid ei paku. Teisalt toob millegi tasuta saamine kaasa madalama vastutuse oma osaluse ja aktiivsuse eest. Koolitajate sõnul on teemamoodulite koolitustel olnud olukordi, kus koolituse alguseks ilmub kohale vähem kui pool registreerunudest või on ka üksikute kordadel juhtunud, et mitte keegi ei tule kohale. Isikliku rahalise panuse puudumisel on koolitusel osalejad programmi ning selle tulemuste suhtes vähem nõudlikud (mh see aspekt võib mõjutada osalejate keskmiselt kõrgeid hinnanguid KP-le) ning keeleõppes toob see kaasa osa õpilaste vähese motiveerituse.

Erinevates Euroopa riikides on riigi pakutavate keele- ja integratsioonikursuste finantseerimisel rakendatud erinevaid lähenemisi – on riike, kus programm on kvalifitseeruvatele osalejatele

tasuta (näiteks Rootsi, Taani¹⁹, Luksemburg²⁰) ja on riike, kus tasuta keelekursustele kvalifitseeruvad ainult teatud rändegrupid või uussisserändajad peavad tasuma teatud omaosaluse kursuste või materjalide eest (näiteks Saksamaa²¹, Norra, Soome, Holland²²). Praeguses uuringus ilmnes, et mõned osalejad oleksid valmis kvaliteetsete ja väikese motiveeritud grupiga keelekursuste eest ka osaliselt ise tasuma.

Mitmes riigis eelneb tasuta pakutavale integratsiooniprogrammile konsultatsioon või hinnang koolitusele kvalifitseerumise kohta. Eestis 2018. aasta lõpust Work in Estonia ellu viidavas välispetsialistide kaasade karjääriprogrammis „*Re-invent yourself in Estonia*“ hõlmab osalejate registreerumisprotsess pärast registreerumisankeedi täitmist veebis lühikest vestlust koolitajatega, tutvustamaks programmi eesmärke, kokkuleppeid ning kaardistamaks registreeruja motivatsiooni, keeletaset ja ajalist võimalust igal kohtumisel osaleda. Konkreetse programmi osalejate katkestusprotsent on läbi aastate alla 1%. **Hetkel kasutusel olev registreerumise süsteem tuleks muuta nii, et koolitustele jõuaksid inimesed, kellele koolitus ajaliselt sobib (vt eespool registreerimise korrastamise ettepanekut) ja kes on motiveeritud. Kaaluda võiks keelekoolitusele eelneva vestluse kasutamist motivatsiooni tuvastamiseks.**

56 riiki hõlmav migrantide integratsioonipoliitika indeks 2020 (MIPEX)²³ kohaselt on uussisserändajate eduka integratsiooni aluseks kolm dimensiooni – kohalikega võrdsed baasõigused, turvaline tulevik ning võrdsed võimalused ühiskonnas. Eestis baseerub suur hulk teenuseid, sh. tervishoid, haridus ning ka tööturg eesti keelel ning erandid tulenevad pigem konkreetse asutuse töökultuurist või mõne ametniku või arsti isiklikust keeleoskusest. See tähendab, et sisserändajate võrdsed võimalused ja teenustele ligipääs sõltuvad kriitiliselt eesti keele oskusest. Ka seadused nõuavad uussisserändajaid üha enam eesti keelt omandama – näiteks jõustus 2018. aastal välismaalaste seaduses muudatus²⁴, mille kohaselt peab kolmandate riikide kodanik pärast viiete aastat Eestis elamist töötamiseks mõeldud elamisloa pikendamisel tõendama A2 keeleoskuse omandamist.

KP keelekoolitustes on toimunud aja jooksul kaks suuremat uuendust – eesti keelt õpetatakse uussisserändajatele eesti keele baasil ning alates 2021. aastast võimaldatakse KP-s lisaks A1 keeletasemele A2 taseme õpet. Eesti keele baasil õppe positiivne tulemus on õppijate intensiivsem keskendumine ja eesti keele harjutamine pikemate võõrkeelsete arutelude asemel. Nõrkusena toovad mõned uussisserändajad aga asjaolu, et kursuse algul on raske keelest aru saada ja õppe eesmärgistamine ning iseseisev õppimine on keerulisemad kui oleks inglise või vene keele baasil õppides. Täiendava A2 taseme keelekursuse võtsid uussisserändajad vastu hästi ning huvi

¹⁹ Rootsi, Taani, Soome ja Norra keeleõppeprogramme uussisserändajatele on põhjalikult võrreldud raportis „[Language Training Services for Adult Immigrants in the Nordic Countries](#)”, Nordic Council of Ministers, 2023

²⁰ Luksemburgi „[Welcome and Integration Contract](#)“ programm

²¹ Saksamaa „[Integrationskurse](#)“

²² Hollandi „[Inburgeren](#)“ programm

²³ Giacomo, S., Huddleston., T. [Migrant Integration Policy Index 2020](#)

²⁴ VMS §179 (3) ja §187 (2) - www.riigiteataja.ee/akt/111032023040

selle vastu on suur. Küll aga on keeleõppega seotud murekohaks liikumine järgmise taseme keeleõppesse. KP raames A1 lõpetanu ei saa automaatselt sama õpetaja või õppegrupiga edasi liikuda A2 kursusele, vaid peab läbi käima uuesti keeruka registreerumisprotsessi ning ei pruugi saada jätkata soovitud tempos. Samuti on ilmnenud, et A2 keelekursuse ja B1 õpingute tasemete vahele jääb tühimik, mis eeldab õppijatelt iseseisvat tööd ning täiendavaid õppematerjale. **Uussisserändajatele tuleb seega KP keeleõppe raames pakkuda suuremat tuge iseseisva õppe planeerimisel, oma taseme hindamisel ja ootuste juhtimisel ning praegusest süstematiseeritud suunamist jätkutegevustesse.**

Praegune KP statistika näitab, et enim katkestavad keeleõppe õpirändega tulnud uussisserändajad. Ka KP elluviija ja uussisserändajate intervjuudest selgus, et osadel sihtgruppidel on juurdepääs keelekoolitustele olemas teiste kanalite kaudu näiteks ülikool või töandja. Pererändega tulijatele võib KP olla aga ainus juurdepääsu võimalus keeleõppele, teemamoodulite kaudu muule teabele ning ka sotsialiseerumisüritustele. Kuna keeleõppe nõudlus ja pakkumine pole vastavuses, siis tuleks **riiklikult otsustada, kuidas läheneda keeleõppe kättesaadavusele – kas leida täiendavaid ressursse kõigile koolituste pakkumiseks või prioriseerida sihtgruppi keeleõppe kättesaadavust.**

3.7.5 Soovitused

Järgnevalt koondame lõpphindamise käigus kujunenud soovitused ja ettepanekud tulevikuks. Osa neist soovitustest kattuvad 2019. aastal Civitta vahehindamise soovitustega. Soovitused on jagatud viide kategooriasse – neli temaatilist ja üks tehniliste soovituste ja parendusettepanekutega – ning järjestatud üldisematest kitsamateks. Need sisaldavad nii võimalikke põhimõttelisemaid muudatusettepanekuid kui ka detailseid parendusettepanekuid olukorras, kus KP jätkab senisel kujul. Soovitused ei ole esitatud tervikpaketina, vaid sisaldavad alternatiive, mis on aktuaalsed ühe strateegilise valiku korral, aga ei ole aktuaalsed teisel juhul.

Kohanemisprogrammi eesmärk – kas informatsioon või hoiakud?

- Elluviija peaks analüüsima, kas kõik käesolevad KP teadmistekeskse eesmärgid on asjakohased või võiks KP eesmärgiks olla uussisserändajates Eestit ja siinset ühiskonnakorraldust väärtustavate hoiakute kujundamine ja selle kõrval keeleoskuse arendamine.
- Kohanemisprogrammi mõju analüüsimiseks võiks koguda mõju hindamiseks vajalikke andmeid ja mis võimaldavad hinnata uussisserändaja kohanemist enne KP osalemist ja näiteks aasta pärast KP osalemist.

Kohanemisprogrammi ümberstruktureerimine

- Piiratud ressursside ja tulevase rahastamise ebaselguse valguses võiks kaaluda KP struktuuri muutmist kuluefektiivsemaks nii, et suurem osa teemamoodulite informatsioonist on uussisserändajatele kättesaadav lühikeste videomoodulite kaudu ja kontaktkohtumised koolitajatega on mõeldud hoiakute kujundamiseks, praktilisteks tegevusteks, sotsialiseerumiseks ja keeleõppeks.
 - Enamuse praegusest KP teemamoodulite informatiivsest sisust võiks konverteerida lühikesteks ja kaasahaaravateks veebipõhisteks video kujul teemaplokkideks, mida uussisserändaja saaks endale sobivas tempos ja mahus vaadata.

- Senisel kujul KP jätkates tuleks teemakoolitused muuta modulaarsemaks, et uussisserändajad saaksid valida, milliseid teemasid nad soovivad omandada ja ei peaks terve päeva veetma koolitusel, kus osa teemasid neid ei kõneta.
- Luua sujuv suunamise süsteem KP-st individuaalsetele nõustamisteenustele teistes ametiasutustes (PPA migratsiooninõustamine, Töötukassa karjäärinõustamine, piirkondlikud ettevõtluskeskused, INSA nõustamine, rahvusvaheliste majade nõustamine), et vastata KP teemamoodulites ilmnunud osalejate soovile saada vastuseid väga spetsiifilistele küsimustele.

Sujuv registreerimisprotsess

- Eesootavate koolituste ja registreerumiste avanemise ajad avaldada kõigile aegsasti enne koolitusi.
- Registreerumiste avanemised koolitustele võiksid olla jaotatud laiemalt aasta peale – näiteks igal kuul teatud kuupäeval võiks avaneda teatud hulk kohti tulevastesse gruppidesse – see tagaks lühemad ooteajad.
- Lisaks veebi teel registreerumisele võiks olla võimalus registreeruda näiteks telefoni teel või Politsei- ja Piirivalveametis elamisloakaardil järel käies. Rohkem isoleeritud uussisserändajate (näiteks osa pererände raames tulijatest) puhul võib olla füüsiline kontakt PPA-ga elamisloakaardi kättesaamisel üks väheseid võimalusi neile informatsiooni edasi andmiseks.
- Huvilistel võiks olla võimalus panna end ootejärjekorda ning saada siis e-maili teel teavitus avatud koolituse kohta või info, mil registreerumine algab. Kaaluda võiks ka registreerumist ootejärjekorra alusel.
- A1 taseme lõpetajatel võiks olla võimalik jätkata A2 taseme õppes tuttava õppegrupi ja sama õpetajaga.

Keeleõpe

Sihtrühmad

- Riiklikul tasandil peaks prioriseerima keelekoolituse sihtgruppe, kellele keelekoolituste kättesaadavus on kriitilise tähtsusega, nt pereränne.
- On inimesi, kellel on vaja erialaseid keelekoolitusi (nt. õed ja arstid). Riiklikult rahastatuna võiks kaaluda keelekoolitusi just sellistele erialadele, millel valitseb Eestis tööjõupuudus.

Ootuste juhtimine, koolituste kohandamine ja rühmade komplekteerimine

- Keeleõppes võiks olla rohkem osalejate ootuste juhtimist: millise keeletasemeni kohanimiskoolituste käigus jõutakse ning keelekoolituste käigus jagada ka teavet selle kohta, kui palju on vaja ise täiendavalt juurde õppida, et liikuda pärast A2 taset B1 taseme õpingutele.
- Settleinestonia.ee veebilehel tuleks selgemalt kommunikeerida, et kõik keelekursused toimuvad eesti keele baasil, vältimaks olukorda, kus mõned uussisserändajad jäävad ootama inglise või vene keele baasil toimuvaid koolitusi.
- Võiks kaaluda erineva õppetempoga keelegruppide loomist – näiteks kiirem ja aeglasem grupp – või kaardistada osalejate eelteadmisi ning grupid sarnaste tasemete põhjal komplekteerida.

- Keelekoolituse käigus võiks koguda osalejate jooksvat tagasisidet – kuna kursus on pikk, annaks see koolitajatele võimaluse jooksvalt õppijate jaoks olulisi muudatusi rakendada.

Materjalid ja testid

- Keelekoolituse materjalidesse võiks lisada praegusest enam grammatikat, näiteks käänamise ja pööramise tabeleid ja näiteid, toetamaks täiskasvanud õppija võimalust iseseisvalt praktiseerimisel neid kasutada.
- Keelekoolituse vältel ja kindlasti koolituse lõpus peaks testima õppijate keeleoskuse taset, et anda õpilastele tagasisidet.

Võimalik tasu küsimine

- Keelekoolitustel võiks kaaluda erinevaid võimalusi registreerujate motivatsiooni või omavastutuse tõstmiseks ning katkestamiste vähendamiseks – näiteks sümboolse omaosaluse tasumist või lühikest intervjuud registreerumisprotsessis.
- Uussisserändajate hulgas on neid, kes on valmis kvaliteetse keeleõppe eest osaliselt ise tasuma – riik võiks kaaluda mitmekesisemaid keeleõppe rahastusmudeleid, et suuta pakkuda teenust suuremale hulgale huvilistele.

Lisamaterjalid

- Keelekoolitustel osalejatele tuleks senisest süsteemsemalt jagada teavet täiendavate keele arengut ja praktiseerimist võimaldavate tegevuste ja teenuste (keelesõber, keelekohvikud, INSA nõustamine, virtuaalsed õppevõimalused) kohta, toetamaks iseseisvat õppimist ja sujuvat liikumist erinevate keeletasemete vahel.
- Keelekoolituste keerulise kättesaadavuse taustal võiks PPA paralleelselt kohanemisprogrammi kutsele tutvustada alternatiivseid võimalusi keele iseõppimiseks – näiteks viidet keeleklikk.ee lehele ja informatsiooni teiste keeleõpet toetavate tegevuste kohta.

Tehnilised soovitusel ja muud parendusettepanekud

Koolitusmaterjalid

- Teemamoodulite materjalidesse võiks vihikutesse näidetena lisada teemaga seonduvaid eestikeelseid sõnu ja nende kasutamist lausetes, et inimesel tekiks selle kaudu seos eesti keelega ja tunnetus teemakohasest sõnavarast
- Trükimaterjalide info vananemise vältimiseks tuleks otsida lahendusi, kuidas hoida kõik materjalid kaasaegsena, sh faktide ja regulatsioonide koha pealt, näiteks võiks trükimaterjalides vältida kontaktandmeid ja linke, mis tõenäoliselt võivad aasta-paari jooksul muutuda.
- KP korraldusliku poole pealt võiks olla kokku lepitud süsteem, millise sagedusega või kuidas teemamoodulite koolitajad saavad informatsiooni uuenduste kohta nende poolt koolitatavas valdkonnas – praegusel hetkel tajuvad mõned koolitajad ohtu, et nad ei ole alati viimaste muudatustega kursis ja et materjalid ei ole alati ajakohastatud. Üheks võimaluseks oleks koolitajatel liituda PPA infolistidega, alternatiivina võib kaaluda PPA poolt regulaarset koolitusmaterjalide üle vaatamist.

- Koolitusmaterjalide uuendamisel peaks kriitilise pilguga hindama, kas mõned pildid või ülesanded võivad tunduda mõne vähemusgrupi jaoks solvava või stereotüüpsena (*käesoleval hetkel näiteks A1 keeleõppematerjalides pilt banaani söövast mustanahalisest poisist*).
- Virtuaalsetes materjalides võiks kaaluda olukordades, kus on mainitud erinevaid seadusi, lisada joonealuse märkusena määruse nimi või hüperlink enama teabe saamiseks.
- Koolituse alguses võiks osalejate hulgas kaardistada paberkandjal materjalide soov ning jagada prinditud materjale üksnes neile, kes seda kasutada soovivad.
- Õppematerjalide leidmine settleinestonia.ee lehelt tuleks muuta kujunduslikult lihtsamaks ja tuleks kontrollida kõikide linkide korrektsust ning vastavust.

Moodulispetsiifilised soovitused

- Õppimismoodulisse satub sageli inimesi, keda ei huvita ise õpingute jätkamine kõrgharidustasemel, vaid kes otsivad infot oma laste õppe korralduse kohta, mis on pere-mooduli üheks teemaks. Selleks, et mooduli nimetus oleks selgem võiks õppimismooduli ümber nimetada kõrghariduse tasemel õppimise mooduliks.
- Õppimismoodulist võiks välja jätta või katta minimaalselt tudengiorganisatsioonide teemaplokki, sest see ei paku koolitatavatele huvi.
- Töömoodulis peaks keskendumise läbilõikele kogu ühiskonnast ja tööturust. Oluline on rääkida ka sellest, millised võimalused on tööturul kvalifikatsioonita ja keeleoskusega inimesel.
- Käesoleval hetkel teistest moodulitest vähem osalejate ootustele vastanud töömooduli puhul on vajalik ühelt poolt kalibreerida inimeste ootuseid ehk selgemalt välja tuua mooduli tutvustuses, millist infot koolituselt saab ja millist ei saa. Teiseks võiks kaaluda koolituse sisu täiendamist eesti keele oskuse vajalikkuse tutvustusega Eesti tööturul – näiteks praeguste vakantside tutvustuse juures lisada keeleoskuse info: millised on võimalikud lahendused ja töökohad neile, kelle keeleoskus pole väga kõrge.
- Võiks kaaluda teadusmooduli liigutamist *Settle in Estonia* programmist mujale. Teaduse moodulis osalejad ei ole hetkel teadlased vaid pigem kõrvalseisjad, kes kaaluvad ülikoolis töötamist või osalevad huvi pärast. Teadusmooduli haldamine võiks jääda lähemalt Eestis teadusvaldkonnas tegutsevate inimestega kokku puutuvale asutusele (näiteks Eesti Teadusagentuurile).

Koolitajate koolitamine ja tagasiside

- Kaaluda võiks koolitajatele kriisikoolituse pakkumist, sest koolitusgruppides võib olla uussisserändajaid, kes tulevad kriisikolletest.
- Koolituse põhjalik tagasiside kogumine võiks toimuda pärast õppe lõppu ning anonüümsena – nii annaksid osalejad konstruktiivsemat tagasisidet.

Lisa 1. Teenustes osalemise ja kohanemise ning hõive seoste analüüsi lisad

Tabel 14. Kõigi vastanute ja teenustesosalenute kirjeldavad statistikud teenuste lõikes (IM küsitluse andmetel)

	Kõik vastanud	Kohanemisprogramm	PPA nõustamine	Vabatahtliku tegevuse infomaterjalide või veebilehtedega tutvumine	Välismaalastele suunatud sotsiaal-kultuurilised tegevused	Välismaalaste nõustamiskeskustes pakutav nõustamine ja registreeritud
Muutuja	N = 3825 ¹	N = 1198 ¹	N = 1055 ¹	N = 175 ¹	N = 257 ¹	N = 290 ¹
Hõives	2540 (66%)	844 (70%)	704 (67%)	93 (53%)	170 (66%)	189 (65%)
Rändeliik						
Tööränne	1641 (43%)	511 (43%)	454 (43%)	55 (31%)	102 (40%)	113 (39%)
Pereränne	897 (23%)	325 (27%)	258 (24%)	26 (15%)	26 (10%)	66 (23%)
Õpiränne	621 (16%)	144 (12%)	160 (15%)	53 (30%)	84 (33%)	59 (20%)
Muu	666 (17%)	218 (18%)	183 (17%)	41 (23%)	45 (18%)	52 (18%)
Sugu						
Mees	2199 (57%)	589 (49%)	562 (53%)	85 (49%)	139 (54%)	131 (45%)
Naine	1610 (42%)	603 (50%)	489 (46%)	88 (50%)	116 (45%)	155 (53%)
Muu	16 (0%)	6 (1%)	4 (0%)	2 (1%)	2 (1%)	4 (1%)
Vanus						
<25	390 (10%)	79 (7%)	83 (8%)	27 (15%)	43 (17%)	30 (10%)
25-34	1679 (44%)	606 (51%)	456 (43%)	82 (47%)	127 (49%)	140 (48%)
35-49	1214 (32%)	408 (34%)	364 (35%)	41 (23%)	69 (27%)	97 (33%)
50-64	396 (10%)	91 (8%)	114 (11%)	18 (10%)	17 (7%)	18 (6%)
>65	146 (4%)	14 (1%)	38 (4%)	7 (4%)	1 (0%)	5 (2%)
Haridustase						
Kuni põhiharidus (sh)	82 (2%)	14 (1%)	19 (2%)	1 (1%)	2 (1%)	2 (1%)
Kutseharidus, keskeri	332 (9%)	71 (6%)	105 (10%)	8 (5%)	4 (2%)	11 (4%)
Üldkeskharidus	383 (10%)	84 (7%)	77 (7%)	20 (11%)	29 (11%)	18 (6%)
Kõrgharidus	3004 (79%)	1024 (85%)	849 (80%)	144 (82%)	222 (86%)	258 (89%)
Ei oska öelda	24 (1%)	5 (0%)	5 (0%)	2 (1%)	0 (0%)	1 (0%)
Eesti keel						

TUGIVÕRGUSTIKU MUDELI JA KOHANEMISPROGRAMMI HINDAMINE: LÕPPARUANNE

	Kõik vastanud	Kohanemisprogramm	PPA nõustamine	Vabatahtliku tegevuse infomaterjalide või veebilehtedega tutvumine	Välismaalastele suunatud sotsiaal-kultuurilised tegevused	Välismaalaste nõustamiskeskustes pakutav nõustamine ja registriteenus
Üldse ei oska	804 (21%)	136 (11%)	198 (19%)	24 (14%)	43 (17%)	49 (17%)
Saate aru veidi, aga ei räägi	1469 (39%)	482 (40%)	419 (40%)	64 (37%)	91 (36%)	114 (39%)
Saate aru, räägite veidi	1102 (29%)	475 (40%)	319 (30%)	63 (36%)	92 (36%)	97 (33%)
Saate aru, räägite, kirjutate	322 (8%)	82 (7%)	92 (9%)	14 (8%)	29 (11%)	24 (8%)
Valdate vabalt	74 (2%)	10 (1%)	15 (1%)	8 (5%)	1 (0%)	3 (1%)
Emakeel	12 (0%)	1 (0%)	4 (0%)	1 (1%)	0 (0%)	1 (0%)
Ei oska öelda	32 (1%)	7 (1%)	5 (0%)	1 (1%)	0 (0%)	2 (1%)
NA	10	5	3	0	1	0
Inglise keel						
Üldse ei oska	120 (3%)	33 (3%)	47 (4%)	1 (1%)	1 (0%)	6 (2%)
Saate aru veidi, aga ei räägi	188 (5%)	53 (4%)	80 (8%)	2 (1%)	3 (1%)	9 (3%)
Saate aru, räägite veidi	342 (9%)	109 (9%)	127 (12%)	11 (6%)	5 (2%)	21 (7%)
Saate aru, räägite, kirjutate	669 (18%)	206 (17%)	185 (18%)	29 (17%)	21 (8%)	41 (14%)
Valdate vabalt	2110 (55%)	655 (55%)	514 (49%)	112 (64%)	187 (73%)	179 (62%)
Emakeel	383 (10%)	139 (12%)	101 (10%)	20 (11%)	40 (16%)	34 (12%)
Ei oska öelda	9 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
NA	4	2	1	0	0	0
Vene keel						
Üldse ei oska	1451 (38%)	464 (39%)	364 (35%)	89 (51%)	107 (42%)	136 (48%)
Saate aru veidi, aga ei räägi	348 (9%)	82 (7%)	72 (7%)	20 (11%)	32 (12%)	31 (11%)
Saate aru, räägite veidi	246 (6%)	68 (6%)	65 (6%)	18 (10%)	33 (13%)	18 (6%)
Saate aru, räägite, kirjutate	141 (4%)	41 (3%)	42 (4%)	6 (3%)	6 (2%)	10 (3%)
Valdate vabalt	420 (11%)	116 (10%)	149 (14%)	13 (7%)	17 (7%)	19 (7%)
Emakeel	1142 (30%)	404 (34%)	340 (32%)	25 (14%)	58 (23%)	66 (23%)

TUGIVÕRGUSTIKU MUDELI JA KOHANEMISPROGRAMMI HINDAMINE: LÕPPARUANNE

	Kõik vasta- nud	Kohanemis- programm	PPA nõustamine	Vabatahtliku tege- vuse infomaterja- lide või veebilehtedega tutvumine	Välismaalastele suunatud sotsiaal-kultuurili- sed tegevused	Välismaalaste nõustamiskes- kustes pakutav nõustamine ja re- gistriteenused
Ei oska öelda	55 (1%)	18 (2%)	15 (1%)	3 (2%)	3 (1%)	6 (2%)
NA	22	5	8	1	1	4
Regioon						
Tallinn	2737 (72%)	956 (80%)	772 (73%)	132 (75%)	157 (61%)	215 (74%)
Ida-Virumaa	163 (4%)	32 (3%)	65 (6%)	4 (2%)	3 (1%)	6 (2%)
Muu	925 (24%)	210 (18%)	218 (21%)	39 (22%)	97 (38%)	69 (24%)
Kodakondsus						
EL	1759 (46%)	373 (31%)	319 (30%)	84 (48%)	96 (37%)	100 (34%)
KRK	2066 (54%)	825 (69%)	736 (70%)	91 (52%)	161 (63%)	190 (66%)

Allikas: autori arvutused Integratsiooni monitooringu andmete põhjal. Märkus: ¹n (%)

TUGIVÕRGUSTIKU MUDELI JA KOHANEMISPROGRAMMI HINDAMINE: LÕPPARUANNE

Tabel 15. Uussisserändajate enesehinnangulist kohanemist selgitavad lineaarse regressioonimudeli tulemused

Tunnus	Tase	Koef.	Alumine usalduspiir	Ülemine usalduspiir	Olulis-tõenäosus (p-väärtus)
Vabaliige		6.97	6.38	7.56	0.000
Kohanemisprogramm		-0.27	-0.40	-0.13	0.000
PPA nõustamine		0.23	0.10	0.37	0.001
Vabatahtliku tegevuse infomaterjalid		-0.22	-0.51	0.06	0.130
Sotsiaal-kultuurilised tegevused		0.18	-0.06	0.42	0.147
Välismaalaste nõustamiskeskused		0.14	-0.09	0.36	0.244
Hõives		0.39	0.23	0.54	0.000
Rändeliik (ref: Tööränne)	Pereränne	-0.46	-0.63	-0.29	0.000
	Õpiränne	0.06	-0.15	0.28	0.577
	Muu	-0.01	-0.20	0.17	0.882
Sugu (ref: Mees)	Muu	-1.04	-1.95	-0.14	0.024
	Naine	-0.01	-0.15	0.12	0.833
Vanus (ref: <24)	25-34	-0.26	-0.48	-0.03	0.028
	35-49	-0.22	-0.46	0.03	0.082
	50-64	0.18	-0.11	0.48	0.228
	>65	0.49	0.10	0.89	0.015
Haridus (ref: Kuni põhiharidus (sh))	Kutseharidus, keskeri	0.30	-0.15	0.75	0.194
	Üldkeskharidus	0.11	-0.34	0.55	0.634
	Kõrgharidus	0.09	-0.32	0.51	0.655
	Ei oska öelda	-0.26	-1.10	0.57	0.534
Eesti keel (ref: Üldse ei oska)	Ei oska öelda	-0.52	-1.21	0.18	0.143
	Saate aru veidi, aga ei räägi	0.16	-0.00	0.32	0.053
	Saate aru, räägite veidi	0.63	0.46	0.81	0.000
	Saate aru, räägite, kirjutate	1.03	0.79	1.28	0.000
	Valdate vabalt	1.48	1.03	1.94	0.000
	Emakeel	1.27	0.21	2.32	0.018
Inglise keel (ref: Üldse ei oska)	Ei oska öelda	-0.78	-2.03	0.47	0.221
	Saate aru veidi, aga ei räägi	-0.34	-0.76	0.08	0.111
	Saate aru, räägite veidi	-0.32	-0.71	0.07	0.107
	Saate aru, räägite, kirjutate	-0.30	-0.67	0.07	0.113
	Valdate vabalt	-0.24	-0.61	0.14	0.215
	Emakeel	-0.56	-0.98	-0.14	0.009
Vene keel (ref: Üldse ei oska)	Ei oska öelda	0.23	-0.29	0.75	0.382
	Saate aru veidi, aga ei räägi	0.08	-0.13	0.30	0.448
	Saate aru, räägite veidi	0.01	-0.24	0.26	0.928
	Saate aru, räägite, kirjutate	0.16	-0.16	0.48	0.323
	Valdate vabalt	-0.00	-0.23	0.22	0.975
	Emakeel	0.07	-0.11	0.25	0.430
Elukoht (ref: Tallinn)	Muu	0.06	-0.09	0.21	0.425
	Ida-Virumaa	0.14	-0.17	0.44	0.376
Kodakondsus (ref: EL)	KRK	-0.08	-0.23	0.07	0.309

Allikas: autori arvutused Integratsiooni monitooringu andmete põhjal. Märkus: tabelis on kujutatud lineaarse regressioonimudeli koefitsiendid. Lineaarse regressioonimudeli koefitsient näitab sõltumatu tunnuse ühe ühiku muutumisega kaasnevat muutust sõltuva tunnuse väärtuses (uussisserändaja enesehinnangulises kohanemises 0–10 punkti skaalal). Näiteks kui

TUGIVÕRGUSTIKU MUDELI JA KOHANEMISPROGRAMMI HINDAMINE: LÕPPARUANNE

pererände koeffitsiendi väärtus on $-0,46$, siis tähendab see, et pererändajate hinnang kohanemisele on keskmiselt $0,46$ punkti võrra madalam kui töörändajatel ($0-10$ punkti skaalal).

Tabel 16. Uussisserändajate hõivet selgitava logit regressioonimudeli tulemused (šansside suhe)

Tunnus	Tase	Šansside suhe (exp(koef))	Alumine usalduspiir	Ülemine usalduspiir	Olulisus-tõenäosus (p-väärtus)
Vabaliige		3.58	1.58	8.13	0.002
Kohanemisprogramm		1.09	0.89	1.33	0.394
Rändeliik (ref: Tööränne)	Pereränne	0.12	0.09	0.16	0.000
	Õpiränne	0.03	0.02	0.03	0.000
	Muu	0.15	0.11	0.19	0.000
Sugu (ref: Mees)	Naine	0.37	0.30	0.44	0.000
	Muu	0.23	0.06	0.88	0.031
Vanus (ref: <24)	25-34	1.87	1.36	2.58	0.000
	35-49	1.62	1.15	2.30	0.006
	50-64	0.70	0.46	1.06	0.090
	>65	0.05	0.03	0.10	0.000
Haridus (ref: Kuni põhiharidus (sh))	Kutseharidus, keskeri	1.76	0.93	3.33	0.083
	Üldkeskharidus	1.24	0.66	2.33	0.513
	Kõrgharidus	2.13	1.18	3.83	0.012
	Ei oska öelda	1.08	0.34	3.54	0.895
Eesti keel (ref: Üldse ei oska)	Saate aru veidi, aga ei räägi	1.58	1.24	2.01	0.000
	Saate aru, räägite veidi	1.57	1.21	2.03	0.001
	Saate aru, räägite, kirjutate	2.15	1.51	3.09	0.000
	Valdate vabalt	4.18	2.18	8.21	0.000
	Emakeel	2.34	0.53	12.16	0.279
	Ei oska öelda	1.24	0.45	3.61	0.687
Inglise keel (ref: Üldse ei oska)	Saate aru veidi, aga ei räägi	1.26	0.73	2.19	0.410
	Saate aru, räägite veidi	0.91	0.55	1.53	0.726
	Saate aru, räägite, kirjutate	0.85	0.52	1.40	0.528
	Valdate vabalt	1.46	0.88	2.42	0.141
	Emakeel	1.23	0.69	2.18	0.476
	Ei oska öelda	0.89	0.14	5.46	0.897
Vene keel (ref: Üldse ei oska)	Saate aru veidi, aga ei räägi	1.27	0.91	1.77	0.156
	Saate aru, räägite veidi	0.95	0.66	1.38	0.793
	Saate aru, räägite, kirjutate	3.08	1.85	5.24	0.000
	Valdate vabalt	1.77	1.27	2.47	0.001
	Emakeel	1.33	1.02	1.75	0.039
	Ei oska öelda	0.99	0.47	2.09	0.989
Elukoht (ref: Tallinn)	Ida-Virumaa	0.68	0.45	1.01	0.054
	Muu	0.71	0.58	0.87	0.001
Kodakondsus (ref: EL)	KRK	0.93	0.75	1.17	0.538

Allikas: autori arvutused Integratsiooni monitooringu andmete põhjal. Märkus: Šansside suhe (exp(koef)) näitab sõltumatu tunnuse ühe ühiku muutumisega kaasnevat muutust sõltuva tunnuse šanssides (uussisserändaja šanss olla hõivatud). Näiteks kui 25-34-aastaste šansside suhe on $1,87$, siis tähendab see, et 25-34-aastaste šanss olla hõivatud on keskmiselt $1,87$ korda ehk 87% suurem kui kuni 24-aastaste (referentskategooria) šanss olla hõivatud.

Lisa 2. Hindamismatriksid

Tabel 17. Kohanemisprogrammi koolituste hindamismatriks – saadetud täitmiseks intervjueeritud **teemamoodulite** koolitajatele

Teema	1	2	3	Koolitaja kommentaarid ja mõtted
<p>Eesmärgid – heal koolitusel on asjakohased eesmärgid, mis on kooskõlas õppija vajadustega. Eesmärgid peaksid olema selgelt sõnastatud ja osalejatele kommuniqueeritud.</p>	<p>Koolitusel ei ole selgeid eesmärke või koolituse läbiviimisel ei lähtuta eesmärkidest. Koolitatavad ei tea, mis on koolituse eesmärgid või ei saa neist aru. Koolituse eesmärgid ei ole osalejate jaoks tähenduslikud ning ei tulene osalejate vajadustest.</p>	<p>Koolitusel on välja toodud eesmärgid, kuid koolitustegevuse käigus valitud tegevused ei lähtu kõiges eesmärkide saavutamisest. Osalejad ei saa täielikult aru või ei tea, mis on koolituse eesmärgid. Eesmärgid ei pruugi olla osalejatele tähenduslikud.</p>	<p>Koolitusel on selged ja asjakohased eesmärgid ja valitud tegevused ning õppetöö on korraldatud eesmärkide saavutamiseks. Koolituse eesmärgid on selgelt ja arusaadavalt osalejatele kommuniqueeritud, need on osalejatele tähenduslikud ja asetuvad osalejate jaoks suuremasse pilti.</p>	
<p>Õpiväljundid ehk pädevus – õpiväljundid peaksid olema koolituse eesmärgist lähtuvad. Õpiväljundid kirjeldavad, milliseid teadmisi, oskuseid või hoiakuid koolitatakse koolituse lõpuks on omandanud. Õpiväljundid peaksid olema mõõdetavad, hinnatavad ja koolituse väljel omandatavad.</p>	<p>Õpiväljundid ei ole sõnastatud või koolituse tegevustel ja läbiviimisel ei lähtuta õpiväljunditest. Õpiväljundid ei ole realistlikud või ei vasta koolituse eesmärkidele. Õpiväljundid ei ole mõõdetavad. Koolitusel osalejad ei omanda õpiväljundeid. Õpiväljundid ei ole praktilised või kasulikud ja ei vasta täiskasvanud õppija vajadustele.</p>	<p>Õpiväljundid on sõnastatud ning koolitusel omandatakse õpiväljundid osaliselt. Õpiväljundite hulk ei pruugi olla koolituse jaoks sobiv. Osa õpiväljunditest on osalejate jaoks praktilised ja vajalikud.</p>	<p>Õpiväljundid on asjakohased ja koolituse eesmärgile vastavad. Need on selgelt sõnastatud, mõõdetavad ja realistlikud. Osalejad omandavad kõik õpiväljundid. Õpiväljundid on osalejate jaoks praktilised ja vajalikud.</p>	

<p>Meetodid – koolitusel peaks olema kasutatud mitmekesiseid meetodeid. Meetodid peaksid olema kooskõlas koolituse eesmärkidega ja täiskasvanud õppijate vajadustega, toetades transformatiivset õpet ja kasutades erinevaid õpistiile. Meetodid peaksid võimaldama diferentseerimist, st. erinevate vajaduste, keeletaseme ja eelnevate teadmistega osalejatele erinevalt läheneda.</p>	<p>Meetodid on ühekülgsed ja eelkõige loengu vormis ning koolitus ei ole osalejatele kaasahaarav. Meetodid ei võimalda koolitavatel omandatavat isiklikku konteksti paigutada, tähenduslikkust luua, omandatavat infot analüüsida või ei arvesta erinevate vajadustega õppijatega. Meetodid ei toeta praktiliste oskuste omandamist ja/või õpiväljundite saavutamist. Meetodid ei toeta diferentseerimist.</p>	<p>Koolitusel on mõningal määral kasutatud erinevaid meetodeid, need toetavad osaliselt õpiväljundite saavutamist.</p>	<p>Koolitusel on kasutatud mitmekesiseid meetodeid. Meetodid toetavad täielikult koolituse eesmärkide saavutamist ja õpiväljundite omandamist. Kasutatud meetodid sisaldavad ka erinevaid aktiivõppemeetodeid, näiteks diskussiooni, kogemuste jagamist, gruppitööd, praktilisi harjutusi, rollimänge või simulatsioone, juhtumi analüüsi. Meetodid võimaldavad osalejatel reflekteerida ja uusi teadmisi varasemaga siduda.</p>	
<p>Koolitaja – koolitajal peaks olema vajalik ekspertiis ja teadmised koolitatavast teemast, koolitamisest ning ka sobivad isikuomadused täiskasvanute koolitamiseks, õppija arengu toetamiseks ja grupi juhtimiseks. Koolitaja peaks koolituse läbiviimise keelt hästi valdama.</p>	<p>Koolitaja ei tunne koolitavat teemat, eksib või jääb hätta küsimustele vastamisega või näidete toomisega. Koolituse läbiviimine on ebakindel ja/või juhised erinevate tegevuste käigus arusaamatud. Koolitaja isikuomadused ja suhtlemisviis ei innusta gruppi õppeprotsessis aktiivselt osalema. Koolitaja keeleoskus on nõrk ja ebapiisav koolituse läbiviimiseks.</p>	<p>Koolitaja tunneb teemat rahuldavalt. Koolitaja viib koolitust läbi rahuldavalt ning on kaasahaarav osade osalejate jaoks. Koolitaja suhtlemisoskus, motiveerimisoskus ja muud isikuomadused toetavad osade osalejate arengut ja õppimist. Koolitaja keeletase on rahuldav.</p>	<p>Koolitajal on põhjalikud teadmised koolituse teemast, ta oskab tuua asjakohaseid näiteid ning vastata osalejate küsimustele. Koolitaja viib koolitust läbi sujuvalt, rakendab osalejatele arusaadavalt erinevaid materjale ja meetodeid ning juhib gruppi. Koolitaja on empaatiline, hea suhtleja ja kaasahaarav. Ta motiveerib osalejaid õppeprotsessis aktiivselt</p>	

			osalema. Koolitajal on väga hea keeleoskus.	
Õppija iseseisvus – täiskasvanud õppija peaks oma õppeprotsessi juhtima ja osalema õppetöös aktiivselt, tal peaks olema võimalus refleksiooniks, uute teadmiste ja varasemate kogemuste sünteesiks, tähenduse loomiseks ja tagasisidestamiseks.	Koolitusel osalejal ei ole võimalus oma õppeprotsessi juhtida ega omandatavat enda jaoks konteksti paigutada. Koolitaja domineerib õppeprotsessi ja meetodid paigutavad õppija passiivsesse rolli. Koolitus ei paku õppijale täiendavat informatsiooni või jätkutegevusi, millega iseseisvalt edasi töötada.	Koolitusel osaleja saab osaliselt oma õppeprotsessi juhtida. Koolitaja kaasab mõningaid osalejaid aktiivselt panustama, reflekteerima või kogemusi jagama. On olemas täiendavad materjalid või jätkutegevused, kuid kõik osalejad ei pruugi neist teadlikud olla.	Koolitusel osaleja osaleb tegevuses aktiivselt, meetodid toetavad eneserefleksiooni, uute teadmiste paigutamist enda jaoks olulisse konteksti ja praktiliste teadmiste ja oskuste omandamist. Koolitusel pakutakse õppijale täiendavaid jätkutegevusi ja materjale, millega iseseisvalt edasi töötada.	
Tagasiside ja eneseanalüüs – koolitus peaks võimaldama õppijal saada tagasisidet oma arengu kohta või hinnata oma progressi.	Osalejatel puudub võimalus saada tagasisidet õpiväljundite saavutamise kohta ning oma arengut mõõta.	Osalejad saavad mõningast tagasisidet oma arengule. Osalejatel on võimalus hinnata oma arengut ja õpiväljundeid, kuid selleks ei jää piisavalt aega või kõik ei tee seda.	Osalejad saavad väga detailset personaalset tagasisidet oma arengu ja õpiväljundite saavutamise kohta. Koolitusel osalejad saavad oma arengut mõõta ning teavad, kuidas võimalikke puudujääke parandada.	
Koolituse õhkkond – koolituse õhkkond ja keskkond peaks olema õppimist toetav (seda nii füüsiliselt kui emotsionaalselt). Oluline on toetava ja turvalise atmosfääri loomine, grupitunnuse tekitamine (et võimaldada hilisemat julget	Koolituse õhkkond ei toeta õppimist. Ruumid või tehnilised vahendid ei võimalda õppimist. Koolitaja ei loo grupiga kokkuleppeid, ei teki turvalist õhkkonda. Koolitatavate vahel ei teki grupitunnetust. Koolituse käigus tekkivaid	Ruumid ja tehnilised lahendused on koolituse läbiviimiseks sobivad. Koolitaja panustab vähesel määral aega tutvumisele ja kokkulepete tegemisele. Mõned osalejad on grupina kaasatud ja tunnevad end mugavalt, kuid mõned	Ruumid ja tehnilised lahendused sobivad väga hästi valitud meetodite rakendamiseks ja võimaldavad olla kogu grupil koolituses kaasatud. Koolitaja tegeleb grupitunnuse loomisega, osalejatega tutvumisega, konfidentsiaalse	

<p><i>aktiivset osalust, diskussiooni ja näidete jagamist) ja kõigi kaasatuse tekitamine. Koolitaja peaks olema paindlik ja arvestama osalejate kultuuriliste eripärade ning oskama asjakohaselt reageerida ka võimalikele emotsionaalselt laetud olukordadele, mis koolituse käigus võivad tekkida.</i></p>	<p>võimalikke konfliktseid või emotsionaalselt laetud olukordi ei lahendata. Koolitusel ei ole arvestatud osalejate kultuuriste erinevustega.</p>	<p>osalejad ei ole kaasatud. Võimalikud laetud olukorrad lahendatakse osaliselt. Koolituse õhkkond sobib osale õppijatest. Koolitusel on osaliselt arvestatud õppijate kultuuriliste erinevustega suhtlemises ja õppimiseelistustes.</p>	<p>ja turvalise õhkkonna loomisega, ühiste kokkulepete sõlmimisega. Koolitaja hoiab emotsionaalselt toetatavat ja positiivset õhkkonda, lahendab oskuslikult võimalikud laetud olukorrad. Õhkkond toetab õppimist. Koolitaja arvestab ka osalejate kultuuriliste erinevustega nii suhtlemises kui ka õppimiseelistustes.</p>	
--	---	--	--	--

Tabel 18. Kohanemisprogrammi koolituste hindamismatriks – saadetud täitmiseks intervjueritud **keelemoodulite** koolitajatele

Teema	1	2	3	Koolitaja kommentaarid ja mõtted
<p>Eesmärgid – heal koolitusel on asjakohased eesmärgid, mis on kooskõlas õppija vajadustega. Eesmärgid peaksid olema selgelt sõnastatud ja osalejatele kommuniqueeritud.</p>	<p>Koolitusel ei ole selgeid eesmärgi või koolituse läbiviimisel ei lähtuta eesmärkidest. Koolitatavad ei tea, mis on koolituse eesmärgid või ei saa neist aru. Koolituse eesmärgid ei ole osalejate jaoks tähenduslikud ning ei tulene osalejate vajadustest.</p>	<p>Koolitusel on välja toodud eesmärgid, kuid koolitustegevuse käigus valitud tegevused ei lähtu kõiges eesmärkide saavutamisest. Osalejad ei saa täielikult aru või ei tea, mis on koolituse eesmärgid. Eesmärgid ei pruugi olla osalejatele tähenduslikud.</p>	<p>Koolitusel on selged ja asjakohased eesmärgid ja valitud tegevused ning õppetöö on korraldatud eesmärkide saavutamiseks. Koolituse eesmärgid on selgelt ja arusaadavalt osalejatele kommuniqueeritud, need on osalejatele tähenduslikud ja asetuvad osalejate jaoks suuremasse pilti.</p>	
<p>Õpiväljundid ehk pädevused – õpiväljundid peaksid</p>	<p>Õpiväljundid ei ole sõnastatud või koolituse</p>	<p>Õpiväljundid on sõnastatud ning koolitusel</p>	<p>Õpiväljundid on asjakohased ja koolituse eesmärgile</p>	

<p><i>olema koolituse eesmärgist lähtuvad. Õpiväljundid kirjeldavad, milliseid teadmisi, oskuseid või hoiakuid koolitatakse koolituse lõpuks on omandanud. Õpiväljundid peaksid olema mõõdetavad, hinnatavad ja koolituse väljendatavad.</i></p>	<p>tegevustel ja läbiviimisel ei lähtuta õpiväljunditest. Õpiväljundid ei ole realistlikud või ei vasta koolituse eesmärkidele. Õpiväljundid ei ole mõõdetavad. Koolitustel osalejad ei omanda õpiväljundeid. Õpiväljundid ei ole praktilised või kasulikud ja ei vasta täiskasvanud õppija vajadustele.</p>	<p>omandatakse õpiväljundid osaliselt. Õpiväljundite hulk ei pruugi olla koolituse jaoks sobiv. Osa õpiväljunditest on osalejate jaoks praktilised ja vajalikud.</p>	<p>vastavad. Need on selgelt sõnastatud, mõõdetavad ja realistlikud. Osalejad omandavad endale seatud ja koolituse eesmärkides välja toodud õpiväljundid. Õpiväljundid on osalejate jaoks praktilised ja vajalikud.</p>	
<p>Meetodid – koolitusel peaks olema kasutatud mitmekesiseid meetodeid. Meetodid peaksid olema kooskõlas koolituse eesmärkidega ja täiskasvanud õppijate vajadustega, toetades transformatiivset õpet ja kasutades erinevaid õpistiile. Meetodid peaksid võimaldama diferentseerimist, st. erinevate vajaduste, keeletaseme ja eelnevate teadmistega osalejatele erinevalt läheneda.</p>	<p>Meetodid on ühekülgseid ja eelkõige loengu vormis ning koolitus ei ole osalejatele kaasahaarav. Meetodid ei võimalda koolitavatel omandatavat isiklikku konteksti paigutada, tähenduslikkust luua, omandatavat infot analüüsida või ei arvesta erinevate vajadustega õppijatega. Meetodid ei toeta praktiliste oskuste omandamist ja/või õpiväljundite saavutamist. Meetodid ei toeta diferentseerimist.</p>	<p>Koolitusel on mõningal määral kasutatud erinevaid meetodeid, need toetavad osaliselt õpiväljundite saavutamist.</p>	<p>Koolitusel on kasutatud mitmekesiseid meetodeid. Meetodid toetavad täielikult koolituse eesmärkide saavutamist ja õpiväljundite omandamist. Kasutatud meetodid sisaldavad ka erinevaid aktiivõppemeetodeid. Meetodid võimaldavad osalejatel reflekteerida ja uusi teadmisi varasemaga siduda.</p>	
<p>Materjalid – materjalid peaks olema eesmärkide saavutamiseks sobilikud, arusaadava struktuuriga,</p>	<p>Materjalid ei toeta eesmärkide saavutamist, on kasutajatele raskesti arusaadavad või mitte motiveerivad.</p>	<p>Materjalid toetavad osaliselt eesmärkide saavutamist, on mingi struktuuriga. Materjalide kasutamisega</p>	<p>Materjalid toetavad täielikult eesmärkide saavutamist, on selge struktuuriga, kasutajasõbralikud,</p>	

<p><i>kasutajasõbralikud, huvitavad ja reaalselt elu peegeldavad. Materjalid peaksid pakuma mitmekesiseid tegevusi ja teavet ning andma täiskasvanud õppijale võimaluse tagasiside saamiseks ja eneseanalüüsiks. Materjalid peaksid arvestama osalejate kultuurilise tundlikkusega ja Eesti keskkonna kontekstiga.</i></p>	<p>Materjalid on ühekülgsed ja ei ole elulised. Materjalid ei võimalda õppijal iseseisvalt õppida ega oma arengut jälgida. Materjalid ei sobitu Eesti konteksti. Materjalid võivad tunduda õppijatele solvavad või diskrimineerivad.</p>	<p>võib tekkida mõningaid arusaamatusi. Mõned peatükid/tegevused materjalides ei ole kaasahaaravad või elulised. Materjalid võimaldavad õppijal osaliselt oma arengut analüüsida. Materjalides on aspekte, mis ei sobitu Eesti konteksti või mis ei sobi kõigile koolitavatele.</p>	<p>elulised ja kaasahaaravad. Materjalid võimaldavad mitmekesiseid tegevusi ning võimaldavad õppijal iseseisvalt oma õppeprotsessi juhtida ja hinnata. Materjalid on Eesti konteksti sobituvad ja arvestavad kasutajate puhul kultuuriliste ja muude eripäradega.</p>	
<p>Koolitaja – koolitajal peaks olema vajalik ekspertiis ja didaktilised teadmised koolituse eesmärkide saavutamiseks ning ka sobivad isikuomadused täiskasvanute koolitamiseks, õppija arengu toetamiseks ja grupi juhtimiseks.</p>	<p>Koolitajal ei ole vajalikke didaktilisi teadmisi ja kogemusi eesmärkide saavutamiseks. Koolituse läbiviimine on ebakindel ja/või juhised erinevate tegevuste käigus arusaamatud. Koolitaja isikuomadused ja suhtlemisviis ei innusta gruppi õppeprotsessis aktiivselt osalema.</p>	<p>Koolitaja teadmised ja kogemused on rahuldavad. Koolitaja viib koolitust läbi rahuldavalt ning on kaasahaarav osade osalejate jaoks. Koolitaja suhtlemisoskus, motiveerimisoskus ja muud isikuomadused toetavad osade osalejate arengut ja õppimist.</p>	<p>Koolitajal on põhjalikud teadmised ja kogemused keeleõppe läbiviimisel, ta oskab tuua asjakohaseid näiteid ning vastata osalejate küsimustele. Koolitaja viib koolitust läbi sujuvalt, rakendab osalejatele arusaadavalt erinevaid materjale ja meetodeid ning juhib gruppi. Koolitaja on empaatiline, hea suhtleja ja kaasahaarav. Ta motiveerib osalejaid õppeprotsessis aktiivselt osalema.</p>	
<p>Õppija iseseisvus – täiskasvanud õppija peaks oma õppeprotsessi juhtima ja</p>	<p>Koolitusel osalejal ei ole võimalus oma õppeprotsessi juhtida ega</p>	<p>Koolitusel osaleja saab osaliselt oma õppeprotsessi juhtida. Koolitaja</p>	<p>Koolitusel osaleja osaleb tegevuses aktiivselt, meetodid toetavad</p>	

<p><i>osalema õppetöös aktiivselt, tal peaks olema võimalus refleksiooniks, uute teadmiste ja varasemate kogemuste sünteesiks, tähenduse loomiseks ja tagasisidestamiseks.</i></p>	<p>omandatavat enda jaoks konteksti paigutada. Koolitaja domineerib õppeprotsessi ja meetodid paigutavad õppija passiivsesse rolli. Koolitus ei paku õppijale täiendavat informatsiooni või jätkutegevusi, millega iseseisvalt edasi töötada.</p>	<p>kaasab mõningaid osalejaid aktiivselt panustama, reflekteerima või kogemusi jagama. On olemas täiendavad materjalid või jätkutegevused, kuid kõik osalejad ei pruugi neist teadlikud olla.</p>	<p>eneserefleksiooni, uute teadmiste paigutamist enda jaoks olulisse konteksti ja praktiliste teadmiste ja oskuste omandamist. Koolitusel pakutakse õppijale täiendavaid jätkutegevusi ja materjale, millega iseseisvalt edasi töötada.</p>	
<p>Tagasiside ja eneseanalüüs – koolitus peaks võimaldama õppijal saada tagasisidet oma arengu kohta või hinnata oma progressi.</p>	<p>Osalejatel puudub võimalus saada tagasisidet õpiväljundite saavutamise kohta ning oma arengut mõõta.</p>	<p>Osalejad saavad mõningast tagasisidet oma arengule. Osalejatel on võimalus hinnata oma arengut ja õpiväljundeid, kuid üksnes mõningates õppeprotsessi etappides.</p>	<p>Osalejad saavad väga detailset personaalset tagasisidet oma arengu ja õpiväljundite saavutamise kohta kogu koolitusprogrammi vältel. Koolitusel osalejad saavad oma arengut mõõta ning teavad, kuidas võimalikke puudujääke parandada.</p>	
<p>Koolituse õhkkond – koolituse õhkkond ja keskkond peaks olema õppimist toetav (seda nii füüsiliselt kui emotsionaalselt). Oluline on toetava ja turvalise atmosfääri loomine, grupitunnuse tekitamine (et võimaldada hilisemat julget aktiivset osalust, diskussiooni ja näidete jagamist) ja kõigi</p>	<p>Koolituse õhkkond ei toeta õppimist. Ruumid või tehnilised vahendid ei võimalda õppimist. Koolitaja ei loo grupiga kokkuleppeid, ei teki turvalist õhkkonda. Koolitavate vahel ei teki grupitunnust. Koolituse käigus tekkivaid võimalikke konfliktseid või emotsionaalselt laetud</p>	<p>Ruumid ja tehnilised lahendused on koolituse läbiviimiseks sobivad. Koolitaja panustab vähesel määral aega tutvumisele ja kokkulepete tegemisele. Mõned osalejad on grupina kaasatud ja tunnevad end mugavalt, kuid mõned osalejad ei ole kaasatud. Võimalikud laetud olukorrad</p>	<p>Ruumid ja tehnilised lahendused sobivad väga hästi valitud meetodite rakendamiseks ja võimaldavad olla kogu grupil koolituses kaasatud. Koolitaja tegeleb grupitunnuse loomisega, osalejatega tutvumisega, konfidentsiaalse ja turvalise õhkkonna loomisega, ühiste kokkulepete</p>	

<p><i>kaasatuse tekitamine. Koolitaja peaks olema paindlik ja arvestama osalejate kultuuriliste eripäradega ning oskama asjakohaselt reageerida ka võimalikele emotsionaalselt laetud olukordadele, mis koolituse käigus võivad tekkida.</i></p>	<p>olukordi ei lahendata. Koolitusel ei ole arvestatud osalejate kultuuriste erinevustega.</p>	<p>lahendatakse osaliselt. Koolituse õhkkond sobib osale õppijatest. Koolitusel on osaliselt arvestatud õppijate kultuuriliste erinevustega suhtlemises ja õppimiseelistustes.</p>	<p>sõlmimisega. Koolitaja hoiab emotsionaalselt toetatavat ja positiivset õhkkonda, lahendab oskuslikult võimalikud laetud olukorrad. Õhkkond toetab õppimist. Koolitaja arvestab ka osalejate kultuuriliste erinevustega nii suhtlemises kui ka õppimiseelistustes.</p>	
--	--	--	--	--